

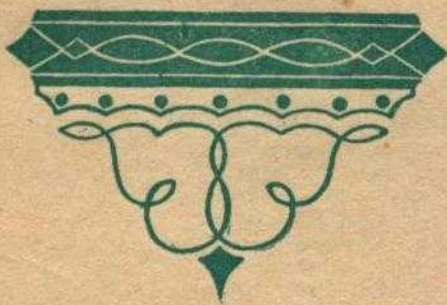
БУДЖАКТАН
СЕСЛÄР

Девлет

БУДЖАКТАН СЕСЛӘР

ЛИТЕРАТУРА
И АЗЫЛАРЫ

ДЕВЛЕТ НЕШРИАТЫ
«ҚАРТА МОЛДОВЕНЯСКӘ»
КИШИНЕВ — 1959

НАСТАВНИК

Хазырлайан: *Дионис Танасоглу*

Редактор: *Георги Георгиу*

Ресимжи: *А. Колосов*

«Гагаузлар чыкма Болгариядан, наһы оннар, ачан рус ерлеринә татарлык хем монголдук уушурдү, кенди кардашларындан каракалпаклардан, үзбеклердән хем башка халклардан айырылып гелдиләр. Бессарабияда оннар пейда олдулар Бухаресттә 1812 йылда баарышлык олдуктан сора, башка христиан «болгар качаннарын» арасында. Оннарын темел занааты хайванжылык хем чифтчиликтер. Ама оннар кулланэрлар шарапчылыы да хем дә түрлү занаатлары да. Чок йыллар ордан орайы гезип Балканнарда хем Бессарабияда гагаузлар чок зор чекмекләрлән бууштулар...»

В. А. Мошков.

Буук Ватанымызын халкларын кардаш бирлиин арасында, Молдавиянын дибиндеки Буджак берекетли степлериндә, болгарларын, молдованнарын, русларын арасында кысметли йашээр бизим гагауз халкымыз.

Евелки заманнарда гагаузларын йашайышы пек зорду. Узлән йыл оннар булундулар түрк феодалларын езгинчлиинин алтында Балканнарда, цар заабитлиин хем румын боярлыын алтында Бессарабияда. Саде Совет куведи йылларында гагаузлар таныдылар хализ кысмети, оннарын районнары экономика тарафындан чок калкындылар, инсана верилди колайлык культура тарафындан да калкынмаа.

Совет куведи йылларында олмады саде экономика тарафындан бизим районнарын дишилмеси, ама культурайжа инсан да чок дишилди. Инсаны киат үретиләр, раабетли таманнанэр школада уренмек. Илк-сефтә бүтунүнә историясында гагаузлар кенди дилиндә йазы кабул егтиләр. Шинди хазырланэр хепси ләзымныклар аники башланкы классар үренсиннәр ана дилиндә. Арта хем литература дурмамайыжа олэрлар гагаузларын истедикли ишлери; инсан арасында чок культура хем айдынныклык иши гечирилер да ләзым гөстөрмәә ани гагауз инсаннары культурайа буук интерес верерләр, кенди миллет культурасыны да чалышэрлар ыхтырмаа. Ондәр культура хем айдынныклык даирелери, даа чалышкан үреджиләр үсек есап верерләр инсанын бу культура штересинә, онун пайыны тутэрлар, интересини дә илерледерләр.

Гагауз халкып зенгин хем гөзәл поэтик фольклорү вар—халк түркүлери, масал, легенда, сөлеиш, билмейжә,—ангыларыны оннар дүздүләр хем топладылар вакытларын узуннуунда, ен дерин евеллердән бүүндән.

Ени йашамак, кысметли йашамак, уйандырды гагаузларын арасында ени йаратыжы куветләр. Чыкты поэтләр хем йазыжылар, ангылары мет едерләр гагаузларын енидән дуумасыны, оннарын буук истедиини ки олмаа файдалы семини Ватанымыза.

Киат «Буджактан сесләр» чыкэр насыл бир илк денемек типарламаа гагауз халк түркүлерин, масаллары, легендаларын, сөлеишлерин, билмейжелерин, Насреддин Хожа фыкраларын биразыны хемдә гагауз хажамы поэтлерин стихларын кимисини.

Киатта вар: сөзбашы, бир аннатмак «Ени вакытлар» хемдә ики бөлгу.

Илк бөлгүя гирер: халк түркулери, сөлеишләр, бил-
мейжеләр, халк масаллары хем легендалары, Насдред-
дин Хожа фыкраларындан айырма парчалар.

Икинжи бөлгүя гирер гагауз хажамы поэтлерин
Николай Аарабажы, Николай Бабоглу, Қости Ва-
силиоглу, Мити Карачобан, Мина Көсә, Филипп
Попаз, Дионис Танасоглу, Николай Танасоглу, Алекси
Тукан хем Вани Чакыр стихлары.

* *

*

Фольклор чок ләзимны иштир. О гөстерер бизим
халкын зенгин артистик йаратыжылыны, онун зор-
чекмеклерини, онун дүшүнмеклерини хем танымаклар-
ыны, онун идеалларыны хем савашмакларыны, онун дүй-
макларыны хем характерини, онун тутумнарны хем бүй-
түн йашайышыны.

Билги араштырмалары ичиндә гагауз фольклору
пек паалы материалдыр, зерә о чок билдиришләр ве-
рир гагаузларын историясы ичин хем этнографиясы
ичин.

Бүүк йардым гагауз фольклору вар насыл версин
о инсаннара да, ангылары истеер йазмаа бишей гагауз-
лар ичин.

Гагауз фольклоруну топламаа хем үренмәә илкин
башлады рус үренмиши — этнографы Валентин Алек-
сандрович Мошков 19-унжу асирин биткисиндә. О
топлады да типарлады биркач киаг долу гагауз фоль-
клоруннан хем дә башка билдиришләрлән гагаузлар
ичин.

Бизә мераклыдыр насыл В. А. Мошков булду да
үренди гагаузлары, хем не дүймак хавезлендирди ону
үренсин оннарын йашамасыны, историясыны, дилини
хем фольклоруну.

О вақыт В. А. Мошков йашаарды Варшавада, нән-
да о артиллерия инженерийди. 1900-унжү йылларын
заманында онун варды генерал чини рус аскериндә.
Расгелмиш бир сефер 1890-ынжы йылларда, Варша-
вадакы полкларын бириндә ики гагауз солдатаны

гөрмүш да лафа дурмуш оннарлан. Оннар она пек интересли гөрүнмүшләр да о коймуш ниединә танысын гагаузлары йакындан. Бу бетерә В. А. Мошков гелди Бессарабиеә, гагауз койлернә. Сора о башлады даа сых гелмәә, даа чок вақыда калмаа гагауз койлериндә Бешалмада хем Этулидә, нәнда о йазды чок гагауз халк түркүсү, масал, гагауз адетлерини, занатларыны. Бүүн дә вар насыл гагауз койлериндә булмаа ихтиар адамнар, ангылары тутэрлар аклында Валентин Александрович Мошкову. 1900-үнжү, 1901-инжи хем 1902-нжи йылларда В. А. Мошков чыкарды бир киаат, ани ады «Бендер уездын гагаузлары» (этнография очерклери хем материаллары). 1904-үнжү йылда да чыкэр онун киады «Бессарабиялы гагаузларын лафетмелери», академик В. В. Радловун редакторлуу хем нешриаты алтында.

Илк киаатта В. А. Мошков аннадэр гагаузларын адетлерини хем занатларыны. Икинжи киада гечирили билдиришләр гагаузлар ичин, гагауз халк масаллары, түркүлери, түркү нотлары, билмейжә, аннәтмак, анекдот (фыкра), легенда. Киадын биткисиндә вар бир гагаузча-русча лафлык йакын үч бин лафа.

Мошковдан башка, Совет куведи вақыдынадан, гагауз фольклоруну топламаа систематик кимсей тутунмады. Салт кими севән бу ишлери үренмиш инсан кимәр керә йазардылар тефтерлеринә кими түркүлери, масаллары, адетлери, ама типардан бишей чыкмады.

Совет куведи вақыдында гагауз фольклоруна интерес дирилди. Уреджилерин, клуб изметчилерин чойу йазэрлар инсанын азындан түркү, масал х. б. гөзәл фольклор материаллары. Кими школаларда үрененнәр дә кимәр керә давранэрлар топламаа гагауз фольклор материалларыны, хазырлээрлар фольклор тефтериси, ама бу иш диил систематик, диил тертипли таа да материаллары оформаламээрлар, теткин етмеэрләр хем херзаман корумээрлар. Ама буннара бакмадан да, бу давранмаклар ии башлантыйдыр да оннары ләзым сыклаштырмаа, тертиплемәә, систематиклемәә ки гагауз фольклору топлансын хем үренилсин хализинә школаларын литература, история хем хор дернекле-риндә. Бүүк йардым бу үзерә топлайжылары вар ко-

лай версия ССРБ Академиясынын Молдавиядакы филиалын фольклор кабинети.

Гагауз фольклорунун систематик топламасында бүүк иш йапты филология билгилериндә кандидат Л. А. Покровская. 1948, 1950, 1951-инжи йылларда, ачан о аспирантты Ленинград университетиндә да хазырлаарды диссертациясыны темада «Гагаузларын түрку йаратыжылары», о гезип гагауз кӱйлериндә, топлалды чок түркү хем масал. Салт ажынажек те о, ани бу диссертация типарланмады (машинпадан йазылы о булунәр Москвада Ленин библиотекасында). Бу киат бүүк интереслийдир гагаузлар ичин, зерә онда вар чок фольклор материалы хем дә орда уйгун йапылы гагаузларын поэтик йаратыжылырыны анализи.

* *
*

Шинди гагауз дилинин вар кенди йазылары, бу дилдә чыкәр бир газета, ангысыны чекетти чыкармаа «Молдова социалистэ» газетанын редакциясы. Илк номери онун чыкты 1957-дә, априлин 28-индә. Бу газетанын йапрак үзлериндә башлады пейдаланмаа фольклор материаллары хем дә гагауз поэтлерин стихлери. Бү бүүк фйдалы иштир, зерә бу такым гагауз фольклору башлээр чыкмаа узә, кӱйлерә даалмаа.

Культура калкынмасыннан барабар бүүер гагаузларын танымасы да. Оннар башлээрлар танымаа артайы, литературайы, аниээрлар не ләзымныйдыр ки оннарын миллет культурасы да илерленсин. Бу бетерә түркү масал билән халк мастерлери бүтүн үреклән чалып сӱлеерләр гагауз түркүлерини масалларыны кимә дә олса, ким пак ниетлән, үректән интерес оләр гагаузларын фольклору ичин; йардым едерләр советлән, аннадәрлар гагаузларын адетлерини. Хепси бу ишләр верерләр колай топлансын гагауз фольклору некадар даа чок, даа тертипли, даа систематик. Бу фольклор топламасына хавезлән ләзым кошулсун үредижиләр хем урененнәр, клуб зааметчилери хем башкалары да.

Гагауз фольклоруну топламаа пек ләзым. Ондан бүүк фйда олур школалара, клублара; йардым едир ыхтырмаа бизим миллет литературамызы хем арта-

мызы, араштырмаа гагаузларын историясыны. Бу бетерä пек лăзым ки үредижилär, журналистлär, йазыжылар систематик тутунсуннар топламаа бизим гагауз халкымызын о кăмил поэтик зенгинниклерини.

* *

*

Гагаузларда вар чок түркү, масал, легенда, фыкра (анекдот), сөленш, билмейжă. Некадар да зорлуклар, зеег чекмеди гагаузлар, ама кенди артистик йаратыжыларыны корудулар нижă гөзүнү. Ен ни гөрүнер ани гагаузлар корудулар артистик йаратыжыларны те ондан ани оннар чок жанралы хем формалыйдыр.

Некадар да зор диилди евеллär гагаузлара, оннар бир керä бülä кестирмедилär түркүлерини, масалларыны, жүмбүшлерини, дургунмады оннарын фольклору.

Халкларын артистик йаратылынында бүүк ер каплэр эр халк түркүлери. Халк түркүлери булунэрлар нижă бир курумаз сызынты, нăндан вар насыл аннамаа халкын историясыны, адетлерни, интереслерни, савашмакларыны. Халк түркүлери баалы дуума ерлерä, инсанын йашайышына, онун культурасына.

Гагауз халк түркүлерини вар насыл ики бөлгүя пайлаштырмаа: түркү хем маанä. Түркүлерин вар түрлү мааналары хем кенди айыры мелодиялары.

Маанелерин йок хализ салт кенди мелодиялары, Оннар гидерлär дördär-дördär сырайлан, строфаларлан да бир мааненин пиетлери вар насыл чалынсыннар түрлү маанä мелодияларында. Маанелär бензеерлär рус «частушкаларына».

Евелки гагауз маанелери хепси лирик жанрасында, түркүлärсейди вар насыл олсуннар түрлү жанрада хем формада.

Ен евелки поэтик жанрасы—календар адетлери поэзиясы—гагаузларда аз булунэр. Гагаузларын май хепсиндä адетлериндä, ангылары баалы пулукчулаа, чалынэр булгар түркүлери. Лăзым анмаа, ки гагаузларын календар адетлери пек бензеерлär булгар адетлеринä. Бурада тă не иш вар: билинер ани евеллär гагаузлар йашадылар Бүлгарияда, булгарларын арасында чок йыллар, 600 йылын долайында лăзым олсун,

Букадар вақыдын илиндә йашайып булгарларлан барабар, гагаузлар чок ишләр алдылар булгарлардан: адет, башладылар оннар гиби гинмәә, булгар дилини дә билмәә, булгаржа түркү чалмаа (кимисини чевирдиләр гагаузчайя) х. б.

Башка тарафтан бакып, гагауз календар адетлерин бензеиши бұлгар адетлеринә гетирер бизи өлә акыла, ани вар насыл есапламаа ки гагаузлар Балканнарда илк вақытлар даа хайванжылыклан занаатланьырдылар, ама чифтчиләә гечтиләр булгарлардан чок даа геч. Хеп буннара гөрә, вар насыл есапламаа, ани чифтчилини гагаузлар булгарлардан алдылар. Бутакым, белли ани чифтчилик (календар) адетлериннән барабар гагаузлар булгарлардан чок адет түркүсү дә алдылар.

Гагаузларда евелләр варды фамилия хем йашайыш адет түркүлери, насыл дүүн түркүлери хем өлү-ааламак түркүлери. Дүүн адетлери йапылыркан чалынырды масус түркүләр, нижә дейежез, хамурү йууруркан чалынырды «хамур түркүсү», пелик өрмектә чалынырды «пелик түркүсү», девери траш етмектә чалынырды «траш түркүсү», гелини гиидиркан чалынырды «гелин түркүсү», «ааламак түркүсү» х. б. Бу адетлерин чойуну хем оннарын масус түркүлерини шиндики вақытларда да гагаузлар даа тутәрлар.

Ааламак түркүлери сансын аннадэрлар неләр олмуш биркимсеин фамилиясында йада кōйдә, хализ өлүмнәр хем башка бүүк кахырлы ишләр ичин. Бōлә түркүләр чок йашамээрлар, зерә оннар дүзүлүрдүләр о момент ачан биркимсеин бутакым кахырлы расгелиши олурду. Бу бетерә ааламак түркүлери аз булунэрлар шинди гагауз кōйлериндә («Илишка, оолум», «Калк Тоди» х. б.).

Гагаузларда чок эпик түркүсү дә вар. Гагауз халкы унудамээр кенди аталарынын чок зор чекмеклерини о вақытларда, ачан оннар үзлән йыл түрк феодалларын бойундруу алтында булунурдулар. Оннар она чок түркү бу сынгын йыллар ичин брактылар. Гагауз эпик түркүлери дүзүлдүләр о вақытлар, ачан булгарларлан барабар гагаузлар да түрк феодалларына каршы дайма калкырдылар. Бу бетерә гагаузларын эпик түркүлерин чойу булгар түркүлериннән биртүрлү. Эпик

түркүлөрүндө дири гиби йашээрлар халк үрекли геройларын образлары ангылары верилмедиләр түрк жанаварларына. Олейди, сөзгелиши, Стуян, ангысы истәмедди пашайа версин «гөзәл Лянкасыны» хем чапук бейгирини; өлейди үрекли гагауз кызы Маринки, ангысы түрк падишахын келлесини алмыш, хеп о да гайдуклары көйә гетирмиш да йардым етмиш оннара «зенгиннери пакламаа»; өлейди инжә кыврак бойлу Лянка, ангысыны түркләр капмышты да геми ичиндә Тунада гөтүрүмүшләр Түркиея, ама о Туна ичинә атылмыш деерәк:

«Ани олажам түрклерин слугасы,
Даа ни олайым балыкларын софрасы».

Гагаузларда вар биркач историк хем аскер түркүсү дә. Олә, «Бүтковун түркүсү», нәнда гагаузлар гөстерерләр насыл бу заабит кұлланырмыш кендини гагаузларлан; «Варна», «Осман-паша» (Плевна), нәнда аныләр рус— түрк женклери 19 асирдә, «Варшава», ангысы чыкты илк буук женгин йылларында да аннадәр, насыл бу женктә гагауз-солдаты душмүшурулмуш. Гагауз көйлериндә калды түркү, ани аннадәр насыл гагаузлары илк-сефтә салдат башламышлар алмаа. Бөлә, түркү «Падишахтан киат гелди», аннадәр насыл падишах киат йохламыш, кимин оолу варса салдат гитсин, кимин йокса, кенди гитсин». Тодурда вар саде секиз кыз—о кенди ләзым гитсин, ама онун ен күчүк кызы, Түдорка, гитмиш бобасынын еринә.

О зор вакытларлан, ачан гагаузлары түркләр зетләәрди, кыйардылар, ачан оннар Тунайы гечип Бесарабиея качардылар—ушаклар анасыз—бобасыз калдырдылар, о вакытларлан баалы уусуз түркүлерин чойу, ангыларыны гагаузлар бүүн дә чаләрлар. («Уусуз түркүсү». «Кадифедән о сеси».

Гагаузларда вар чок севда түркүсү хем түркү кары зор халы ичин. Эпик түркүлеринә бакарак, буннар чок даа оригиналлы, ама бу сефер оннар пек бензеерләр башка түрк халкларын лирик түркүлеринә, насыл азербайджан, түркмен, түрк түркүлеринә.

Севда түркүлерини гагаузлар чок чаләрлар—иштә, дернеклердә х. б. («Шу баа чотуун алтында, «Оглан, Оглан», «Чешмә башында» х. б.).

Евелдән, даа Совет куведи гүннериндән, кызлары-карылары халы пек зорду. Кызлары еверидиләр диил севдинә гөрә, ама зенгинәә гөрә—кызы, вар нижә демәә, сатардылар. Буннар ичин чок туркү вар, һайда ишидилер ааламак, кыз дизер онун о зор халыны, ани вермедиләр онун севгили йаринә.

Буннардан башка, кыз гелин олуп, түркүсүндә айырыләр анасындан-бобасындан, ана евиндән, айырыләр кызлыындан—генчлиндән да илердеки йашамасы она титси гелер, ондан о коркәр.

Белли, кыз-карынын йашамасы пек зорду.

Чок ааламыштыр о бу дүннедә, чок йаш акмыштыр Тунайа. Туна аныләр чок гагауз түркүсүндә да о чок керә илиннедер ажылары, йада куртарәр о завалылары зееглердән, кабул едип оннары дерин суларына.

«Маанеләр» евелки вакытларда чалынырды дернеклердә хем кими кыр ишлериндә. Оннарда кызларлан чожуклар бирибиринә лаф атәрлар, сансын азарлашәрлар, йада шакалашәрлар. Бүүн да гагаузларда вар чок маанә. Оннарын йаны сора чыкәр түркү ени маанеләр, ени йашамак ичин.

Бурада сансын битер евелки халк түркүлерин бакмасы. Йукардакы аннатмаклардан белли, ани гагаузлары евелки түркүлери гөстерерләр оннарын зорчекмеклерини, оннарын ажылы йашамасыны хем оннарын дуймакларыны, дүшүнмеклерини хем истедиклерини чыкмаа бол хем кысметли йашамайа.

Да тә гелди 1940 йыл! Совет куведи сансын дуудурду гагаузлары енидән йашамайа. Илк-сефтә гагаузлар дуйдулар кендилерини ани оннар да инсан.

Кыркынжы йылын унудулмаз гүннериндә чыкты ени түркүлар, ангылары мет едерләр Совет Аскерини. ани куртарды гагаузлары («Бессарабия зенгин» х. б.).

Ага-мемлекетимиз женги вакыдында гагаузлар дүдүләр ени түркүләр, ангылары аннадәрлар насыл бүүк бозгунжулуклар йапты фашистләр дүннеин услу инсаннарына, хем дә не бүүк севинмелик гелди, ачан Совет Аскери фалады фашистлери да куртарды жүмлә халклары.

Женктән сора башлады чыкмаа даа да чок ени түркү, шен түркуләр, ангылары мет едерләр йашамайы колхозларда. Кыз-карыларын халы шинди башка олду, чок

илинненди да бу бетерä түркүлердä дә оннар ааламээрлар, ама северләр кысметли гүннеринä.

Совет эпохасы вакыдында гагаузларын халк түркүлери дургунмээрлар, ама илеридору дүзүлерләр, оннарын маанасы шиндән сора ениленер.

Илеридору да бизим халк түркүлери дургунмазлар да оннара гөрä, гагауз поэтлери лäзым дүзсүннәр ени гагауз литературасыны.

Халк түркүлериндән башка, «Евелки сесләр» бөлгүсүнä гирер сөленшләр, билмейжеләр, масаллар, легендалар хем Насреддин Хожа фыкралары (анекдотлары).

Сөленшләр кысажыктан аннадэрлар инсанын зааметли йашайышындакы түрлү есапламаклар, оннар гөстереләр насыл чок фикирлийдир бизим зааметчи инсаннар.

Билмейжекләр, алып ишлерин биркач белги нышаныны, днил дорудан, койэрлар бизи билелим «недир бу?». Гагауз билмейжеклерин объектлери баалы чифтчи ишлеринä, ев ишлеринä, хайваннара хем даа чок башка ишлерä.

Масаллар зааметчи инсаннарын поэтик йаратыжыларын бир бүүк пайыдыр. Масалларда, насыл бир дуррук су ичиндä, гөрүнер инсанын үрää. Кенди дүшүнмеклерини хем әмеллерини умутларыны хем истедиклерини—хепсини дуйгуларны инсан масалда гөстерер. О инанэр, ани иилик феналыы енсейежек, караннын үстүнä айдыннык гележек.

Гагаузларда вар чок масал. Оннары вар насыл бутакым пайлаштырмаа: хайван масалы, бүүлү масаллар, история хемдä йашайыш масаллары.

Хайван масаллары бүүннән бүүн гечерләр насыл ушак масаллары да оннары сөлеер даа чок карылар (аналар, бабулар ушаклара) хем кенди ушаклар. Бу масаллар аннадэрлар хайваннар ичин (евдеки йада йабан хайваннары ичин), гөстерерләр оннарын пейдаланмасыны, оннарын йаптыкларыны, характерлерини, аннадэрлар насыл кимәр керä расгелирмиш хайван инсаннан бирери гелирмиш (йашаармыш, ушаклары олармыш х. б.). («Айы кулаклы чожук»), насыл кимәр керä инсан хайван олурмуш («Туку») х. б.

Бүүлү масаллар гөстерерләр инсанын зорчекмекле-

рини, аннамакларыны, ама башка есап, диил хализ гиби. бүүлү блә ишләрлән, ани йок насыл олсуннар: гөстерерләр инсанын социал протестини дорулуксузлаа каршы. Бу масалларын геройлери—Мити айы оолу, гөзәл Лянка, Митинин достлары—Ташфалайан, Гүргенкыран, Узук сакаллы дәду, Змейләр, Балаурлар, Кожа-Куш, Балык, Йабаны, Айы, Карымжа, Тамах гарга хем даа чок башкалары—хепси бүүлү, оннарын вар бүүлү куведи, оннар йапэрлар блә ишләр, ани йок насыл олсун.

Йашайыш масаллары даа чок аннадэрлар, насыл фыкара буушэр зенгиннәрләр, түрк феодалларыннан, хырысызларлан; насыл о кескин фикириннән оннары хепсини ахмак бракэр, насыл о алдадэр, чок керә дә лобутлээр заабитлери хем попазы. Бу масалларда пек ачык гөрүнөр, насыл чок даа акыллы, услу, дору булунэр фыкара онун о түрлү езгинжи—зеетчилериндән. Бу такым масаллара саймаа вар насыл те бу гагауз масалларыны: «Балакирин йаптыклары», «Ганиш», «Тодур» х. б.

Гагауз массалларын май хепси чекедерләр биртакым: «Бир вакыт вармыш, бир вакыт та йокмуш». Битерләр оннар даа чойу блә: «Бән дә орадайдым, да не гөрдүм, сизә дә сөледим», йада масал битәрсейди бир дүүниән оса башка бир конушлан, масалжы еклеер: «Бән дә орадайдым, да кефленип чыктым, ама оннар, ләзым олсун. шинди дә конушэрлар» х. т. б.

Бөлгү «Евелки сесләр» битер Насреддин Хожа фыкраларыннан (анекдотларыннан). Оннарда шен далгаланэр халк сатирасы, онун кескин шакалары хем жумбүшлери.

Гундуусу халкларын сатирасы кескин социал характериндейдир. Гундуусу, вакытларын узуннуунда, билди диил саде шакалары, ама алифли сатирайы да, ангысы гөстерилер түрлү формаларда да хер бир халкта онун вар кекди миллет гөзелин, ренки, кенди хайырлы сатира геройу.

Зааметчи инсан гүлер езгижи-зеетчилерин узүнә да бутакым о оннары чүртер моралжа. Гүлүш халкларын буук куведийдир. Бутакым гүлер Насреддин Хожа хепсини те оннары, ангылары савашэр ширетликлән, алдатмаклан йашамаа, сойэрлар инсаны, езерләр ону.

Насреддин Хожа фыкралары гезерләр чок халкларын арасында, Азияда хем Европада: арабларда, түрк

халкларында, Кавказ халкларында, Балканнарда-ал-
баннарда, сербларда, булгарларда—даа йукарда ру-
мыннарда, хем биздә, гагаузларда.

Бу герой, онун образы чыкма хем дүзүлмә Гүндуусу
халкларын арасында. Бу сатира образы илерленди, дү-
зүлдү вакытларын узунуунда.

Окуйан бүүк интереслән истәр билсин: йашады мы
хализинә биркерә биранда Насреддин, осайды ону салт
олә чыкарттылар?

Насреддин Хожанын мезары булунәр Акшекир каса-
басында (Күчүк Азияда); онун мезар ташында йазылы
хижретин «386» йылы (Незамандан Мухаммет гечмиш
Меккадан Мединайа), да уйдуруп ону бизим йыллара
чыкәр, ани Насреддин йашамыш XIII-үнжү асирдә, мон-
гол эпохасында, Тимурун вакыдында.

Ики ески документтән дә вар насыл аннамаа, ани
Насреддин олмуш гөстерижи кими керә.

Аратыжы үренмиш инсаннар гөстерерләр, ани На-
среддин дүүмуш Сиврихисара касабасында—диил ирак
Акшекир касабасындан; ани онун бобасы Абдулла ол-
муш имам*; ани Насреддинин еши-карысы гөмүлүймүш
Қозагач-куүндә (Акшекирә йакын); ани Насреддин
кенди олмуш үредижи «хожа» Кайсери касабанын му-
сулман Медреслерин * бириндә.

Насреддин закытларын дериннииндән етишти би-
зә, дә бүүн дә онун ады гүлдүрер бизи, некадар да
кахырлы олсак.

Гагаузларын арасында вар насыл ишитмәә чок фы-
кра (анекдот) Насреддин ичин. Оннар ләзым топлан-
сын да йазылсын, зерә йазаш-йаваш кайбелерләр.

* *

*

«Бүүнкү йазылар» гагаузларын историясында илк-
сефтә пейдаландылар. Булунәрыз йазылы литература-
нын башлантысында. Гагауз башлантыжы ажамы по-
этләр бүтүн үреклән чекеттиләр йазмаа стих кенди ана

* Мусулман попазы.

* Мусулман школасы.

дилиндә, ени йашамак ичин. Оннарын ичиндә, даа баштан, есап алынәр, ани даа чойу лирика характериндә.

Бу киада гечирип гагауз поэтлерин кими стихлерини, бүүк дуйгуйлан, үрек далгаланмасыннаг биз деериз: Ии саата, дуан гагауз литературасы!

Апрель, 1958.

Д. Танасоглу.

В. СТЕФОГЛУ

ЕНИ ВАҚЫТЛАР.

Диил узак районун центрасындан—Тараклыдан—вар бир буук кой. Ола кой вар чок Буджакта. Ауллар таштан, йапылы бүтүн үреклән, дүз, кими ердә сувалы сары топраклан. Евләр дә таштан, кимси чамурдан, хепси гүнә каршы, пак, гөзәл. Белли, ани орда йашээр шеремет хем ишчи инсан. Сокакларда радио сөлеер не дүннедә оләр; гежә евләр сокаклар гүндүз гиби шыләэрлар—хер ердә електрика лампалары йанәр.

Ажаба евел дә хеп бөлә мийди бурда?

— Ехей, не вақытлар гечирдик биз,—сансын утаныпта гүлүмсеер хем сөлеер дәду Вани Чакыр, бир ихтиар 70 йашында; аклына гетирер да сөлеер, не о гөрмуш, не ишитмиш евелки инсаннардан.

1

Копчак диил окадар чоктанкы. Ачан рус дүүшәрди турклән 1806—1812 йылларда, «ногай» татарлары качтылар Буджактан. Бессарабия гечти Россиеә, ама аша-

акы тарафы Бессарабиянын калды бош, инсансыз. Россия верди лаф инсаннара Балкандан: ким истәәрсә, гелсин йашасын Буджакта, түркүн есирлидән куртулсун. Биннәрлән инсан: булгар, гагауз, ўрум, серб, хемда даа башка халклар гечтиләр Тунайы да гелдиләр бу мемлекетә йашамаа.

Нердә шинди Копчак, орайы сефтә гелмиш 1814 йылда 40—50 гагауз сенселеси. Оннар Доброжадан йолланэрлар арамаа бир йашамак инсан гиби, кимсей оннары зееглемесин. Көйдән бираз даа ашаа вармыш бир көй, нердә йурталар ичиндә йашаармыш татарлар, ани йапармышлар копча. Тә не ичин бу көйүн ады калмыш Татар-Копчак, сөлеер ихтиарлар. Бу татарлар копча йапармышлар да сатармышлар оннары Копчаан хем Кайраклынын арасында. О ерә шинди дә деерләр «сатылык».

Ени мемлекет, нердә отурмушлар гагаузлар, гетир-меди оннара кысмет хем ислә йашамак. Топрак, ани адамышлар, оннара верилмемиш. Хер бир сенселә башы каблетмиш саде 1—1,5 десетина, комушу көйлердә инсаннар каблетмишләр даа зеедә топрак. Көй, гиттикчә буўлер, инсан чок оләр. 1940 йыладан инсаннар топраксыз калэрлар. Йок не ишлемәә, аачлык, хасталык гелер инсаннарын башына. Чойу бракэр евлерини да гидер башка көйлердә йашамаа. Копчаклылар шинди дә аклына гетирерләр, насыл коса сыртында, казма елиндә көйдән көйә гезәрдиләр, иш араардылар, даа Румыниеә чыкардылар. Бойарлар хем зенгин чорбажылар свинирдиләр, ани булунэр ужуз ел ишә. Харч өдемеклери дә пек зеегләрди...

— Унудамам насыл харччылар жандармлан гелирди, евин ичини сүпүрүду, хепсини алырды; хич йокту нейлән харжы өдемәә, — аннадэр Чақыр дәду.

— Тугърым аклымда, насыл үч йыл рубалармы «перчепция» тутту, ев бош калды. Насынижә йаптым, харжы өдедим, рубалармы гери алдым, ама бир йылдан сора генә сойдулар. Бу керә гери оннары аламыдым, орда калдылар.

Насыл бир вакыт йашамышлар, олур аннамаа түркүлердән, ани ааз — ааздан гечмишләр, шиндиадән етишмишләр.

Те бир түркү. Ишиттим насыл чалэр ону Тудора
Бабоглу. Түркүя деерлэр «Барна».

Барна гиби кале йоктур,
Ичинде аскери чоктур,
Падишахтан имдат йоктур.
Биз Варналыз, аман,
Айлере, бейлере имдат Варнада.

Бу түркүдән олур аннамаа, ани 180—200 йыл ге-
ри гелинжак Бессарабиея, гагаузлар йашамышлар
Кара Денизин бойунда, Варнанын долайында. Вармыш
оннарын кенди падишахлары, ама ани о тутмамыш
инсандан, түркүдән белли.

Бу түркүнүн битки үч сырасы гөстерер, насыл га-
гаузлар бекләярмишләр Рус гелсин да оннары түрктән
куртарсын:

Варнанын итвар чадыр
Ичинде османнар йатар,
Кямил Москов билмәз хагыр».

Варнайы сармышлар «обур домүзлар». Түркү чаарэр
гагаузлары калкынсыннар да дүүсүннәр түрклери, хем
кенди падишахларыны, зерә түрклердән тутармыш.

Вар чок түркү, нердән олур аннамаа, не пек азет-
мәзмишләр гагаузлар түрклердән, хем некадар түрк-
ләр зетләярмишләр гагаузлары. Түркүдә «Турнарлар»
чалынэр, насыл бир ана йукары бакэр, ачан турналар
гечер, да оннара сорэр,—гөрмедиләр ми онун чожууну.
Турналар етиштирәмеерләр лаф анайа чевирмәя, на-
сыл ана чожууну гөрер Тунанын бойунда түркләрлән
дүүшер; насыл кыйун ичинә атаманнар атлы, лүзгәр ги-
би гирерләр, чувалдан чыкарэрлар бир кесик инсан ка-
фасы. Хепси кафайа бакэрлар, ама кимсей танымээр,
кимин ажаба олажек. Саде бу ана узактан даа таныер
оолунун кафасыны, Стуйанын кафасыны. Түркләр
она хич бакмээрлар, ама даа сорэрлар:

«Йок мудур таа бир бөле оолун,
Йоллайасын бизимнен бунт йапсын?»
Йоллайасын бизимнен дүүшсүн,

Советләр гетирдиләр ени йашамак, ени сыра; ону инсаннар пек беенди. Даа үренмиш инсаннар башладылар гагаузлара аннатмаа, насыл Россияда инсаннар йашээрлар. Гүнүн бириндә, он йыл вар озамандан, бир бөлүк инсан, даа үрекли, даа ишчи, те насыл—Ангелчев, Колев, Топал хем даа да башкалары,—аннэр, ани чифтчи даа ислә йашайажек, еер бир бирери топланырса, бирердә ишләәрсә.

Топланэр илктән, 50 ев. Обүрлери даа дүшүнүрмүшләр.

— Оннар да тез аннайжек, ани бөлә даа ислә,—Ангелчев деярмиш.

Өлә дә олмуш: Кыпчаклылар даа илк йылдан гөрерләр, ани бирердә ишләркән, хем даа колай, даа ии, хем дә даа чок берекет гелер; инсаннар калкынэр, даа ислә йашээр, вакытлан динкенер, ушакларыны бакэр Хепси оннарын тарафына гечмиш, колхоза гирмиш.

Буүнкү гүндә сән таңыйамаарсын Копчаа. «Чапаев» колхозун гелири хер йыл буулер, бир миллионнан зееделенер, инсаннар да йыл йылдан даа чок кабледер гүнделиклери ичин. 2000 хайван ичин йапмышлар 15 өлә сарай—дам, ани евел ен буук, зенгин бойарда буламаздын. Ондан башка, колхозун вар 15 буук автотомобили, 7 мотору, ани йардым едерләр иштә, илиник верерләр инсана.

Хепсини буннары Копчаклылар йаптылар кенди еллериннән. Колхозун «правлениясында» вар бир сайтгы табласы, нердә йазэрлар о колхозчуларын лаабыны хем адыны, ани даа ислә ишлеер, даа чок файда гетирер. Орайы гечирили: саажыйкалар Тудора Белев, Ирина Бабогү; баа занаатчылары Мани Ангелчев хем Кати Стамат; тракторист—Вани Талмачан, талигажы—Петри Копушчу хем даа йазылы орда Феде Семей, ани бригадасынан топламыш хер бир гектардан 56 центнер папшой, бригадир Кожабаш — 37 центнер, х. т. б.

Колхозбашынын кабинетиндә дүварда вар йаптык биркач документ, ангылары гөстерер, ани Копчаклылар дорлук каблетмишләр Масквайа гитмәә, ен буук экспозициеи гөрмәә. Ики йыл сырадаң бу дору-

луу тутмушлар: Петри Ангелчевын екин бүүтмек бригадасы, хем Николай Димовун домуз бүүтмек бригадасы.

1957 йылда «Чапаев» колхозу чыкармыш ен бүүк берекет районда — 30 центнер папшой гектардан.

Чок баа коймушлар. Гелирин йарысыны саде баалардан алмышлар.

— Аз мы, чок му, ама 4 керä даа чок некадар алырдык ики йыл гери,— сөлеер бир колхозчу, ани шиндидан дурурду бир тарафта:—Сүт тә алдык 147,8 центнер хер бир 100 га; 1955 йылда алдыйдык сәде 77,8 центнер хер бир 100 га.

— Дурун, алатламайын,— йапмадык даа ким не бүүк иш; вар даа чок иш йапмаа,—колхозбашы Сидор Ангелчев демиш.— Гөрдүнүз мұ насыл ишлеерләр, не йапэрлар чифтчиләр Чадырда. Не, санки оннар да диил ми бизим гиби гагауз? Ама йа бакын некадар оннар гектардан чыкарэрлар? Тә газетада йазэр.

Газетайы масада йайып, башлээр окумаа о ерлери нердә кырмызы карандашлан чизмиш: «Колхоз «Киров» вермиш 117,4 центнер йааны, 254 центнер дә сүт; хем тә ким даа чок ордакы гагаузлардан чалышмыш: З. Кисеев, К. Кожокар, П. Зайков, М. Камбур, Е. Петкович, хем даа башкалары. Оннар бакмышлар өлә йапсыннар, насыл Партия коймуш, ани хайван гелирлери йукары чыксын.

— 1958-дә биз бракылмайажез оннардан даа ашаа. Сансын лаф вердик, хер бир үз гектардан чыкаралым 102 центнер йааны, хем 240 центнер сүт,— сөлеер Николай Колиогу, ани фермада домузлары бакэр.— Лаф вердик, лафымызы тутажез, утамайажез.

Илкин топландылар коммунистләр, да йаптылар есап, несой ишлесиннәр, несой тертипленсиннәр, ама ашаа калмасыннар. Сора топландылар хепси колхозчулар, да бу бүтүн топлакта хеп өлә булдулар, ани вар насыл буну йапмаа.

— Бизә ләзым чок алаф хайваннара,—хепси демиш.— Ектик ики керä даа чок папшой алаф ичин, некадар былдыр варды екили. Хер бир инәә хазырлайажез 12—14 тон ии силос. Хайваннары да, домузлары

да бутун йаз отламаз колвермейежез, ама ахырда бес-
лейежез...

Коммунистләр илери гидерләр, оннар хепсинә йол ачэрлар, инсаннар северләр оннары, хем сеслеерләр. Кимдир санэрыныз о коммунистләр? Хепси чифгчи инсан, кӱйдән, ани даа ислә, даа чалышкан ишледи-ләр. Онун ичин дә оннары партисә кабул еттиләр. Тә бир коммунист — Сидор Ангелчев; о евел чырак дурду, зенгиннерә ишледи гүннән, саде бираз казансын, аач өлмесин. Кӱйлү инсаннар ону билерләр да инанэрлар. Нерей дә конду о, — хер ердә ишини баша чыкарды. Битирмеди не университет, не институт, не да гимназия. Ама ани чок гезмиш, чок чекмиш, чок гӱрмүш, — билер насыл йашамаа, кулланмаа. Советләр хем партия ону үреттиләр. Ачан 1950 о ики колхоз кӱйдән бирери топландылар («Котовский» хем «Чапаев»), — хепси инсаннар бир такым баардылар: «Ангелчев бизә олсун колхозбашы». Бу адам гӱтүрер колхозун кышласыны, хем да йыл йылдан даа йукары ону калдырэр, даа зенгин йапэр. О таныер хепсини; киминнән да олса, лафа дурэр, сорэр, йола койэр; ләзымса йардым, едер. Бир керә гелди она бир ихтиар адам:

— Беним кызым хасталанды, товариш присидатели, не йапайым, ишә чыкамайажек!

— Йарына верим сана «Победайы», гӱтүр доктора баксын кызыны, не хасталыы вар, — колхозбашы о саат жувап верер.

— «Победайы»? — сансын утаныпта сорэр ихтиар. — Бак неә биз етиштик?

Сидор Ангелчев диилдир саде бир фикирли баш колхозда; о бир да бүүк активисттир кӱйдә. Тә неичин хепси инсаннар сечим сеслерини она вердиләр, Молдавиянын Усек Советинә ону депутат айырдылар. Ондан башка, инсан айырды ону депутат кӱйун хем районун советлеринә дә. Райондакы коммунистләр айырдылар ону партия бюросуна.

Колхозбашыны хем онун йардымжысыны, Н. Колеву, хер гүн сабайлан олур гӱрәсин колхозун идаресиндә. Колев да, насыл хепси коммунистләр, кӱйлү гагауз. Колев шиндиадән саде бир колхозчуйду. Ама ачан колхозчулар гӱрдүләр, ани бу адам чок чалышэр хем

иши бежерер, йолладылар ону школайа Тирасполә уренсин, насыл даа ислә топраа ишлемәә, хайван бакмаа. Шинди, ачан школайы битирди, гери гелди, даа ислә ишлеер хем да башкасыны да үредер.

Матей Трудненко—коммунист, хеп колхозбашынын йардымжысы, Вани Топал — бухгалтер, Николай Карачот, Васи Ангелчев — фермада ишлеерләр.

Ачан лаф гелер колхозун гелирини буултмәә, коммунист организациясы бакәр насыл йапсын, гери калмасын. Тә нечин Чадырын буук гелирлери копчаклылары уйумаа бракмээр.

— Йок насыл дуралым еримиздә, ачан йашамак илери гидер,— дайма сөлеер колхозчулара коммунист организациясынын секретары. Колхоз лаф верди чыкарсын хер бир 100 гектарда 102 центнер йааны, 240 центнер дә сүт. Бү иши баша чыкармаа дейни, ләзым башка план йапмаа, башка гелир булмаа, даа хызлы ишлемәә.

Копчакта шинди башка йашамак, шинди инсан орада башка түрлу гечинер.

— Некадар диншилди йашамак,— деер Сидор Ангелчев,— сансын диил пек чоктан хайван еринә пулуу чекәрдик, ешек еринә долабы чевиридик, башчайы сулаардык. Зорду йашамаа.

Бүүнкү гүндә ел ишин ерини машиналар алды, моторлар — техника; 20 трактор урулдээр колхозун тарлаларында. Не фодул отурэр тракторун үстүндә Иван Табунщик (евел чобанды). О хер гүн чыкарэр нормайы 150—200%. Николай Кожабаш савашэр ону гечсин. Билерсиниз ми, ким кулланэр трактор-бригадасыны? — ким олажек — хеп бир гагауз — Васи Сарсаман (евел чыракты). Трактористләр ишлеерләр бүтун үреклән, северләр хем коруерлар машиналары. Копчаклы Петри Азманоглу былдыр, ачан битирди комбайнайлан екини топламаа, гитти йардым етмәә даа Казахстан, нердә иши баша чыкарды, гүленжек калмады.

Шинди йакын 100 механизатор вар көйдә: тракторист, комбайнер, шофер.

Бүүер инсаннар. Евел бири бүлә оннардан оламазды етишсин да олсун баш көйдә, районда, йада машина куллансын.

Районун Тамамкяр Комитетин башы — кафадар Г. Дынга, аннатты колхозчулара насылды йашамак евел, ачан бойарлар кулланырды инсаннары, хем насыл олду йашамак шинди, Советләр эақыдында.

— Куртулдук көтектән, суүлмектән, хем да соймактан. Шинди диил өлә, насылды бир вақыт. Гагауз шинди адам, насыл хепси инсаннар, онун да вар дорулуу, насыл хепсинин вар, — деди о. — Бән дә гагаузум, да билерим, ани районда вар гагаузлардан чок ислә адам: Петри Көр — шиндиадән трактористти кенди көйүндә — Казайакта ама шинди олду «Октябринин 40 йыллыгы» колхозун башы. Ен ислә механизаторду көйдә. Иштә хепсиндән илери йапарды 2—3 норма гүндә. МТС денеди онун ишини, чалышмасыны, да верди она кулланын трактор бригадасыны. Онун бригадасы чыкты ен өнүнжү дүбүдүз районда. Алданмадылар трактористләр, ачан йоладылар ону үч йыл уренсин, насыл даа ислә топрак ишлемәя, машина кулланмаа, хайван буүтмәя.

Шинди о кулланэр колхозу насыл бир специалист. Бу колхоз диил күчүк: 10 бин гектар топрак, баа, башча, 600 инек. Колхоз 1957 чыкармыш 50 центнер йааны хер бир 100 гектарда, хер бир инектән да саамышлар 2500 литра сүт. Колхозбашындан башка, бу колхозда вар даа чок гагауз, ани ислә ишлеерләр: Димитри Момат — алты йыл хеп бригадирлик едер; Петри Чолак бир кач йыл сыравардыр баа бригадасыны кулланэр. О топлээр йылда 80 центнер үзүм хер бир гектардан.

Ислә кулланэр «Победа» колхозу Димитри Афанас, ани евел хергележийди Ташлык көйүндә. (Шинди Ташлык көйү бирлешти Копчаклан). Гелирләр онун колхозунда диил даа ашаа «Чапаев» колхозун гелирлериндән.

Йа шинди бакалым насыл йашээр хем ишлеер гагауз, Вани Топчу, комушу райондан, Чадырдан. Не зееет чекти о, хем онун бобасы, анасы, саде онун ичин, ани оннар гагаузмуш. Дүбүдүз Румыниен актармыш, иш араммыш. Саде бүүнкү гүндә о йашээр инсан гиби. Шинди Топчу Чадырлы анылмыш «Киров» колхозун башыйдыр. Алты йыл олэр незамандан о бу колхозу кулланэр. Хепсиндән илери о башлады гөстөрмәя, насыл олур даа чок маасул хайваннардан алмаа. Никита

Сергеевич Хрущёв масус кутлады бу колхозу. Колхоз лафында дурду. Не үстүнә алды йапсын — йапты.

Вани Топчу Молдавиянын Усек Советин хем дә ССРБ Усек Советин депутатыдыр.

Даа чок адам гагауз олур булалым, ани чалышмак-лан хем дорулуклан йукары чыктылар, йардым олэр-лар, файда гетирерләр.

3.

Ени вакытлар — ени йашамак. Өлә лаф олур дайма ишидәсин Копчакта чок колхозчунун аазындан. Ама өлә дә вар, — йашамак темелдән дишиилди. Көйдә йапылды 25 ерли бир хастахане, орда измет едер 20 киши. Башлады ишлемәә бир рентген кабинети, бир дә дуум (лоўза) еви.

Бираз даа илердә гөрүнер бир башка йапы — о ени баня; ону диил чоктан битирдиләр. Көйдә радио чалэр дышарда да, ичердә дә, хер бир евдә електрика йанэр.

Колхоз калдырды бир гөзәл ев — «Правления» (Идаре еви), бир да клуб, нердә вар ер 800 инсан ичин, 100 аматор артисти — чожук, кыз хем йашлы инсан да. Оннар чалэрлар, ойнээрлар, севинерләр, чок аннат-мак, лекция сеслеерләр. Чок түркү чалэрлар гагаузча, русча, молдованжа, болгаржа. Чок севинерсин, ачан ишидерсин гагауз мелодияларыны хем кавал сесини, ачан чалэрлар Стаматлар, Васи Колюглу, Дамиан Димов х. б. Ишидерсин ески түркү, насыл ихтиарлар чалармышлар бир вакыт. Ама гагаузларын ичиндә вар чок генч талант; тә нечин генчләр чалэрлар чок түркү шиндики мелодиялара гөрә. Бу ени түркүлердә генч-ләр мет едерләр шиндики социалист йашамасыны. Кач керә Копчаан аматор артистлери чалдылар хем ойнадылар районун центрасында. Фестивалда үстүн чыктылар.

Кимин аклына гележееди, ани Копчакта булунажек өлә инсан, ани гежә гүндүз, ачан вакыт вар, киат оку-сун? Көйдә булунэр 250 инсан, ани хавезлән киат-окуэр. Клуба, нердә вар библиотека, гүн гүндән даа чок инсан гелер киат алсын окумаа...

...Дышарда ишидилер бир хурулту. Колхозун идаре евинә йаклашэр бир үч текерлекли мотоцикла.

— Васи Сарсаман фамилиясыны гездирер,— деер бир колхозчу.— О бригадир трактористлердä.

— Санмайасыныз ани кöйдä саде онда вар мотоцикла!— деер бир башка колхозчу.— Даа 25 адамда вар öлä машина. Тä ким оннар: Вани Копушчу, Иличу Манолов, Демьян Табунщик, Матей Труденко, хем даа башкалары да.

Кимин евел кафасындан гечäрди радио сеслесин. Радио саде попазда варды. Ачан инсаннар гечäрдилäр попазын аулу боүндан, ставрозуну йапардылар, хем санырдылар ани «о сандыжаан ичиндä» аллем шейтан лафедер хем чалээр. Шинди узädän инсан Копчакта, колхозчулар, механизаторлар, интеллигенция радио алдылар.

Диил узакта ишидилди чан урду. Бир сүрү ушак ордан чыкты. Орда школа. Ушаклар евä гидерлär. Вар кöйдä ики школа: бириндä 7 йыл үренерлär, öбүрүндä — 10 йыл. Икисиндä бирердä үренерлär 1000 ушак. Чок үренäн, ани битирдилär школайы кöйдä, кимиси битирдилär, кимси дä даа үренерлär техникумарда. Михаил Бабоглу — студент-экономист Ленинградта, онун кардашы — Игнат — студент педагогия институтунда. Львовда, торговлук техникумунда үренер Михаил Чавдар. Чойу вар, ани истеерлär олмаа агроном, доктор.

— Бән уредижи олажам,— деер хем фодуллаңэр Лянка Чолак,— Уренерим педагогия школасында, Кагулда. Орда үренерлär даа башка чожуклар хем дä кызлар: Думитра Манастырлы, Василиса Бабоглу.

220 гагауз үренер Кагул педагогика школасында. Гиттим гөреим, насыл оннар үренерлär. Не кысметли генчлик! Не ислä оннара орда: ики йапы үчär катлан; класслар бүүк, айдынныклы; одалар интернатта пак хем сыжак; школада вар физика, химия, педагогика, литература кабинетлери, вар бир бүүк гимнастика залы.

Гагауз ушаклары ислä үренерлär. Тä, дейежез, Александра Мечкар: бобасы йок, анасы ону бакмыш, буўтмуш, ишлеер Чадыр колхозунда. Анасынын башка ушаа йок. Бу кыз пек чалышкан, север канва дикмää, чорап öрмää хемдä ислä уренер.

Икинжи курста, илк банкада, отурэр бир гөзäl ка-

рагöz кызчаз, онун ады Маши Жекова, о хепсиндән даа ислә чалэр гагауз түркүлерини. Бир керә о чалды түркуү «Чык, мари кыз» да даа етиштирмеди битирсин, нижә хепси башлады аучларны дуумәә, она севинмәә. Хеп өлә гөзәл чалды о «Казаклар, Казаклар», хем да биркач маанә. Ама гөрәсин насыл о ойнээр «Кадын-жайы» бир башка студентлән, Михаил Геновлан, Чадырдан! Ачан хор чалэр, 50 кыз хем чожукларын ичиндә, онун сеси белли. Маши билмеер, насыл йашамышлар евел инсаннар, онун бобасы, анасы. Шинди Чешмәкөйү, нердә о бүүмүш, ен зенгин көйдүр Волканешт районунда. «Октябринин 30 йыллыгы» колхозун колхозчулары йашээрлар ислә, хепси вар оннарда. Саде былдыр көйдә йапылды 250 ени ев; евел окадар ев йапылырды 50 йыылын ичиндә. Йокту о вакыт чыксын макар бириси көйдән да олсун үредижжи, агроном, доктор. Шинди, Машинин какүсу үредижийка, 2 йылдан сора Мария да ушаклары үредежек.

Вар даа бир кызчаз, ани ислә уренер — Мария Чобан. — О йапты хор I-жи класста. Бүүдү анасыз, бобасыз. Уусүз ушак евиндә калкынды. Кач кафадара о йардым олду. Биркач студент үренирдиләр бет. «Ко биз хепсимиз топланалым, да оннара соралым, нечин куйрукта калэрлар», — дөмиш Мария, да бракылмамыш йапмайынжа оннара бир критика насыл дүшер пүсүрлерә. Хепсиндән даа ислә үренерләр курста: Параскива Ангелопол, Александра Онофрей, Мария Сырф. Оннар топлокта лаф вердиләр йардым етсинәр йуфка үренән студентлерә.

Елена Чоботар билер ислә ана дилини, ама хеп окадар ислә лафедер русча. О хич дайанамээр, ачан гөрер, ани кафадарлары йапмээрлар өлә, насыл истенер. Ачан бир керә школанын газетасында йаздылар бир артикол «Бракмайын өлә, олсун», нердә варды йазылы, ани биркач студент билмеерләр насыл кендини тутмаа, Елена сусамады. йапты оннара бир критика, хем да верди чок материал газетайа оннарын үстүнә. Ачан сөлейежек, йада газетата йазажек, о илкин ислә дүшүнөр, да сора сөлеер: Тә нечин, не о сөлеер, акыла гелер.

Хепси бурда үренән генчләр, саа хем шен.

— Айырдым саде бир профессия ани беендим,—деер

Волканештли бир колхозчунун кызы Мария Туфар. Хеп бөля йаптылар беним кардашларым хем кызкардашларым да: Дока олду фелшерика. Николай — тракторист, үренер докузунжу класста авшам школасында; ен күчүк кызкардашым, Саши, гирди педагогика школасынын I курсуна.

Студент Михаил Көсә Бешалмадан. Бешалма—бир бүүк көйдүр Чадыр районунда. Михаил үренер ислә, ноталары онун саде «4» хем «5». О бир ислә, ачыгбоз чожук, солдатлыгы битирди. Шинди беклеер битирсин школайы, да гитсин кенди көйүүнә, гагаузча ушаклары уретсин. Көсә комсомолист булунэр, активистлик, артистлик едер, север музыкайы.

Кач чожук хем кыз гагауз көйлериндән үренеләр бу школада; кач вар оннарын ичиндә фикирли, акыллы. Тә, санки, прост му үренерләр: Зинови Цуркан, Тудора Узунов, Параскива Ангелопол — Валканештән; йада Ани Колев, Маши Дойков, Тудора Аржитар — Комраттан?

Оннарын ичиндән кимси пек ислә үренерләр: Лянка Бабоглу, Маши Сыпчу, Саши Туфар, — хем ислә үренерләр, хемдә музыкайы бракмээрлар; Вера Перчемли, Маши Жеков—северләр музыкайы хем ойунжулуу. Саши Онофрей, Параскива Ангелопол үренерләр патредә чыкармаа фотоаппаратлан. Софи Кеменчежи йазылмыш химия дернеенә.

Бир бүүк оданын ичиндә ишидилер насыл школанын оркестрасы чалэр. Тә инструментлериннән елиндә: Петри Крестев, Симони Стамат, Зинови Цуркан, кардаш ушаклары — Николай, Димитри хем Петри Кулев; хеп орда булунэрлар — Влади Манастырлы, Александр Попович, Кости Гермек, Павлуш Великсар, Влади Чобан, — хепси оннар гагауз.

Хепси саа, генч, долу куветлән, бир күчүк халкын чожуклары хем кызлары, ангысына саде шинди ачылэр йол илери гитмәә, — дайанамээрлар, беклеерләр о гунү, ачан алажеклар школадан дорулук, көйлерә даалмаа, нерен гөтүрсүннәр ени социалист культура-сыны.

Тә насыл бүүнкү заманда генчләр, социалист гүнүн алтынды йашээрлар. Даа чок олур сөлемәә гагаузлар

ичин; Комрат, Волканешт, Чадыр-Лунга хем Тараклы-нын районнары ичин.

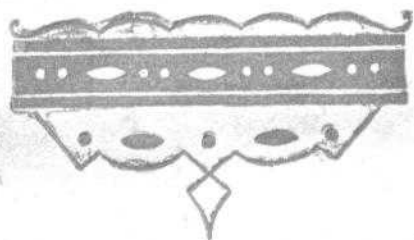
Айак алтында хем каранникта йашады гагаузлар шиндидән. Ама о вакыт гечти, гери дөнмейежек. Шинди гагаузлар башка түрлү йашээрлар. Оннар бүтүн үреклән шүкүр едерләр бу кысметли йашамак ичин, ани Советләр верди, хем да алынэрлар ишлесиннәр гежә — гүндүз, да оннар да гетирсиннәр файда, да даа тез дүннедә коммунист йашамасы олсун. Некадар се-винди гагаузлар ачан каблеттиләр кенди йазыларыны, ачан оннара илк сефтә гелди газета гагаузча. Не се-винмеклән оннар окуэрлар газетайы кенди дилиндә.

— Вар шинди бизим дә газетамыз, биз дә шинди аннайажез, не дүннедә олэр, — деәрдиләр бирибиринә гагаузлар, ачан илкин каблеттиләр газетайы.

Гечежек бир йыл, гечежек ики йыл, беки даа бир кач йыл, — хепси гагауз кӧйлери, касабалары олажек-лар даа гӧзӧл, йашамак олажек даа зенгин, зерә гага-узлар ишчи, шеремет, хем бежерикли инсаннардырлар.

1958.

ЕВЕРКИ
СЕЛДР

ХАЛК ТҮРКҮЛЕРИ

АЙ ДААЙЫМ, ДААЙЫМ.

— Ай даайым, даайым,
Не сарармышын, не курумушун?
Лүзгерләр ми йакты,
Оса краалар мы хашлады?
— Лүзгерләр бени йакмады,
Краалар да хашламады,
Шинди емен бурдан
Гечти үч синжир инсан,
Илк синжирдә —
Генч чожуклар.

Хем аалээрлар, хем аннадэрлар:
— Пулужаклармыз чизидә калды.
Икинжи синжирдә —
Генч-генч кызлар.
Хем аалээрлар, хем аннадэрлар:
— Дүзенжиклермиз йарым калды.
Учүнжү синжирдә —
Генч-генч гелиннәр.
Хем аалээрлар, хем аннадэрлар:
— Евжезлермиз саабисиз калды,
Хамурумиз текнедә калды,
Ушажыклармыз саллангачта калды,
Кайынналармыз йардымжысыз калды.

ТУДОРКИ.

— Тудорки мари, Тудорки,
Гитмә шу хайдутун пунарына.
— Гидәрим, анам, гидәрим,
Гидәрим, бобам, гидәрим,
Хайдутлар беним билдижәәм,
Войвотлар беним севгижәәм.
Тудорки аләр бакырыны,
Хайдутун пунарына етишер.
Аз мы гидер, чок му гидер,
Хайдутун пынарына етишер.
— Ей, хайдутлар хайдутлар,
Қолай гелә, хайдутлар!
— Аллароз олсун, Тудорки!
Тудорки мари, Тудорки,
Ким көйүнүздә даа зенгин?
— Бобам да зенгинди,
Ама уйчум даа да зенгин.
— Ей, хайдутлар, хайдутлар,
Сиз дүрүнүз биразыжык.
Бән гидежәм евә,
Казаны гөтүрежәм,
Порталары ачажам,
Қопәә синжирә баалайажам.
Хайдутлар көйә гирди
Зенгиннери бикледи.

СТУЙАН ХЕМ ТУРК ПАШАСЫ

Стуйан гирмиш кафенейе,
Уунмүш кафенедө:
Урүк тә бейгирим вар, — демиш,
Гөзәл дә Лянкам вар, — демиш.
Пашанын атыны гечәрим.
Ордан паша ишитмиш,
Стуйаны да чаартмыш:
— Не бре, Стуйан, үүнмүшүн сән?
Урүк тә бейгирин вар демишин,
Гөзәл дә Лянкам вар, демишин,
Пашанын атыны гечәрсин, демишин?
— Уунмедим, пашам, үүнмедим,
Севиндим дә сөледим.
— Гидәсин, Стуйан чорбажы, гидәсин
Уч кере дүннеи долашасын,
Икиндиәдән гери геләсин.
Икиндиәдән гери гелмесен,
Уч кере дүннеи долашмасан,
Сенин башыны алажам,
Ен гөзәл Лянканы алажам,
Бен ону мамка йапажам —
Усек чардаа койажам,
Уфажык алтын диздирежәм
Урүк бейгирини да алажам
Урүкләә коштуражам.
Ордан Стуйан гелер евине,
Бейгирини Стуйан сулээр,
Қырмызы шарап су верер,
Биаз пиринч ем верер.

Аллахтан өмүр инер,
Стуйанын бейгири лаф едер:
— Хе бре Стуйан чорбажы,
Не өле вакытсыз сулуйсын,
Не өле вакытсыз емнийсин?»

— Йа не йапайым? Пашайлан баасым вар,

Гидейм үч кере дүннеи долашайым.

Еер үч кере дүннеи долашмасам,

Икиндиадән гелмесем,

Пашам хем benim башымы алажек,

Хем гөзәл Лянкамы алажек,

Хемдә үрүк бейгирими алажек.

— Йарын панайыра гидәсин,

Үч ендезелик без аласын

Еримә дә карыш чекәсин.

Не сана зарар олсун,

Не бана кусур олсун.

Гидер Стуйан үч кере дүннеи долашәр,

Икиндиадән гери гелер,

Пшанын порталары үстүндән бөлә

атлээр.

— Не дә башымы алдырым,

Не дә үрүк бейгирими веририм,

Не дә гөзәл Лянкамы веририм,

Пшанын да атыны гечирим.

ЛЯНКА ХЕМ ТУРҚЛАР

— Калк кызым Лянка, еркене
Ал бакырларны, гит Тунайа.
Калкмыш Лянка еркене,
Алмыш бакырларны, гитмиш Тунайа.
Бакса да Лянка Туна үстүнә
Бир кайык түрк гелер Лянкайы алмаа.
Алмыш Лянка бакырларны гелмиш евә.
— Малү ма, малү, сакла бени,
Сакла бени сандык ичинә.
Сандык ичинә килиди үстүмә.
— Сабансайорсүн ба кайнана,
Йок мудур оолун еверәсин.
Йок мудур кызын бизә верәсин?
— Не оолум вар еверейм,
Не да кызым вар сизә верейм
— Нәнда сенин о гөзәл Лянка?
— Беним Лянкам өлдү да гөмдүм.
— Нәнда да Лянканын мезары?
Биз ону чыкарып генә алажез
Сөлә да зерә сенин жаныны алажез.
— Калк, кызым Лянка, түркләр гелди.
— Ачма, малү, килидими,
Ачма, малү, сандыымы.
Малүсу ачмыш килидини,
Малүсу ачмыш сандыыны,
Лянка да калкмыш аалайрак.
Түркләр алмышлар Лянкайы,
Бааламышлар аякларны хем еллерни,
Атмышлар кайык ичинә.

— Чөзүн беним еллерми,
Чөзүн беним аяклармы,
Бен дә бираз дүзүнеим,
Бен дә бираз сүзүнеим,
Чөзмүшләр Лянканын аякларны.
Лянка бираз дүзүнмүш,
Хем бираз да сүзүнмүш.
— Ани олажам түрклерин слугасы,
Даа ии олайым балыкларын софрасы,
..Да Лянка атылмыш Туна ичинә.

МАРИ, АЙ ДАЛМА ФИДАНЫ.

— Мари, ай далма фиданы,
Ким дөктү сана бу герданы?
— Куйумжу, жаным алыжы,
Ур-ата кырдым кынаи,
Йылдырым — гечтим Тунаи.
Туна башында пунар вар,
Пунар башында кызлар вар.
О кызлар — булгар кызлары.
Чожуклар от бичерләр,
Кызлар да без чырпәрлар.
Бу гежә бурда калмалы,
Бир булгар кызы алмалы;
Бир дизи алтын бойнусуна дакмалы,
Сабаадан евә вармалы.

ИЛИЯ ООЛУМ.

— Илия, оолум чобаным, не олду сана?

— Гежә йарысы куршун атылды,

Мали, ба маму, дуймадыныз мы?

Гежә йарысы Илия урулду!

Мали, ба маму ачсана капуйу,

Дөшөт йатайым,

Дөшөт йатайым, кой да неим.

Илия отурэр имәә.

Илк быкасыны алдынан:

— Мали, ба маму, йан гележәм биразы-
жык,

Ама коркмайасын бепдән.

Мали, ба маму, чыксана дышары,

Койуннары бакасын,

Ачсана портайы

Койуннары акыштырасын.

Мали, ба маму, версене паралиямы.

— Веремем, оолум Илия, бобан дарылыр
бана.

— Мали, ба маму, баксана токада,

Чыртмам саплы калды.

— Ах, оолум чобаным, токады да ачтым,

Койуннары да акыштырдым.

Оолум Илия, калксана бакасын,

Койуннар акышты байыра.

— Мали, ба маму, гиришти йамур йамаа,

Ачан да бактым гери — су гелер,

Мали, ба маму, койуннары акыштырдым,

Кендим өтәнда калдым,

Бактым өтәнна, инсаннар дизили.
Дурэрлар суйүн бойунда.
Уч да койуну су алмыш —
Чорбажы өтәндан гөрмүш:
Баармаа башлады, түфәә алды —
Оолуна, мали ба маму, куршун атты.

МИРЧУ

— Мирчу бә Мирчу, Мирчу айвада,
Сен не казандын бу еди йылда?
— Бу еди йылда, бу хайдутлукта
Бен дә казандым еди бин алтын,
Еди бин алтын, мажар алтыны.
— Мирчу, бә Мирчу, гел кардаш олалым,
Гел кардаш олалым, мал пайлашалым.
— Не колаймыш кардаш та олмаа,
Кардаш та олмаа, мал да пайлашмаа.
Бен казаньркан, сен йатырдын,
Үсек чардакта, каба мендерде.
Бенимсә чардаам улу даа ичинде:
Алтыма дөшек — силкинен йапрак,
Башыма йастык — уфажык ташлык,
Устүме йорган — хавада думан,

МАРИНКИ.

— Мари Маринки, сән бир булгар кызы —
Бән бир зенгин оолу.

Гелмәсин ми, мари Маринки, сән бана?

— Бән гидежәм —

Батум бракмээр, маму да вермеер,

Батум, батү, Димитри батү!

— Гидәсин да гирәсин сизин башчайа,

Сизин башчайа, гүлләр алтына.

Гүлләр алтында — бир ешил кана,

Аласын о канайы да гидәсин бүүк башчайа,

Бүүк башчайа, дутун алтына.

Дут аажын алтында — бир сары йылан,

Бир сары йылан йавруларыннан.

Койасын о йыланы о кана ичинә,

Гидәсин бүүк маазайа, диптеки фычыя,

Акыдасын бир кана шарап,

Икрам едәсин батүна:

— Батүлу, батү йа буйрсана йоргуннаа бир
шарап.

— Бән буйуржам, буйурсана сән даа илери,

— Бән буйуржам, йап бана бир евжәз,

Бир евжәз үч пенчерейлән:

Бириси олсун гүндуусуна дору,

Бириси олсун гүнбатысына дору,

Бириси да олсун сенин йолуна дору.

ДУНУРЛУК ТУРКУСУ.

Кыз отурмуш сундурманын башына,
Хенуз басмыш ондөрт-онбеш йашына,
Не дә гелмиш завальнын башына:
Гүн да урмуш күпесинин ташына.
Дунуржулар гелмиш онун башына.
Суйа гидер — бир инжежик йолу вар,
Судан гелер — бир инжежик сеси вар;
Башчадакы фидан гиби бойу вар,
Дувардан киреч гиби тени вар,
Балдан татлы, шекер гиби лафы вар.
Анасы деди — чиизи йоктур, веремем,
Бобасы деди — кыз күчүктур, кыйамам.
Кыз демиш: «Йарим гелди, беклемәм!»

АНИНИН ТҮРҚУСУ.

Ании мамусу йавклу етти.
Хем йавклу етти, хем бетфа етти:
— Незамаң Туна түркү чалажек,
Озамаң Анинин дўунў олажек».

Ай фенец, фенец түрлү-түрлү чичектән,
Чок селәм верәсин беним анама;
Туна башында без чырпмасын,
Зерә чырпарса, бени калдыржек.

Ай фенец, фенец түрлү-түрлү чичектән,
Чок селәм верәсин беним бобама:
Туна бойунда пунар казмасын,
Зерә казырса, кемиклерми казажек.

Ай фенец, фенец түрлү-түрлү чичектән,
Чок селәм верәсин беним агама:
Туна башында саз бичмесин,
Зерә бичәрсә, сачымы бичежек.

ГЕЛИН ТУРҚУСУ

Бән бир гарип кушуйдум
Чакыр да гөзүйдүм.
Учтум гиттим йувамдан
Йатйабан ерлерә,
Не гүрбет көйлерә.
Ичери дә гирәрим —
Ичерләр диил benim.
Дышары да чыкарым —
Дышарлар диил benim.
Капумузун өнүндә
Серенни пынар вар,
Гелән — гечән турнеләр
Серенә конэрлар.
Конмайныз, турнеләр, конмайныз,
Бурада йаз олмаз
Үрежиниз да үшүүр,
Тырнажыныз дүшүр.
Селәм гөтурәсиниз
Хем benim анама, хем бобама.
Бобажыым ихтиардыр
Тайына пинәмәз,
Бурайы геләмәз.
Анажыым ихтиардыр
Бурайа суртамәз,
Кардашым күчүжуктур,
Йоллары буламаз,
Йоллары да буламаз
Бурайы геләмәз.

ГЕЛИН ТУРКУСУ.

Кыздым, назлыдым — гелин еттиләр,
Сурмалы сачымы пелик еттиләр.
Кыналы еллерими хамур еттиләр,
Биаз да үзүме кара дедиләр,
Кара да кашыма күлүк дедиләр,
Гөзүмүн йашына чамур дедиләр.
Мамума гиттим — чииз гөлмәә дикер,
Гөз йашы дамнадыкча гөлмекләр чүрер
Какума гиттим — килим докэр,
Гөз йашы дамнадыкча килим чүрер,
Багүма гиттим — чииз сандыы бойер,
Гөз йашы дамнадыкча бойалар солэр,
Булүма гиттим — чиниз йастыы читер
Гөз йашы дамнадыкча йастык солэр,
Бубама гиттим — мезар казэр,
Гөз йашы дамнадыкча мезар чөкер.

ГЕЛИН ТУРҚУСУ.

— Хай мари Илянка, хай мари кызым,
Гелин олмушун — сүзүлсәнә,
Айна дзиндә — дүзүнсәнә,
Уйур олмушун — уйансана,
Гелин олмушун — инансана,
Ал — гүл йастыына дайансана,
Генчежик олдун — гезәмедиң,
Сачыны тарайып — дүзәмедиң,
Кызлык сачыны сөктүрерсин,
Гелин пелиини өрдүрерсин,
Анадан, бобадан атыләрсын,
Кардаштан, кызкардаштан айырыләрсын.
Армут чичежиң пурчекленди,
Сапа бу евленмек герчекленди.
Аачта армут беш олду
Илянка Митнә еш олду.

ГЕЛИН ТҮРКУСУ.

Надинин мамусу
Кырма кырэр.
Хем кырэр,
Хем аалээр.

Надии мамусу
Йавклу етти.
Йавклу етти,
Ашырыйа верди.

— Нечин вердин, мали,
Бени ашырыйа?
Вермедин бени
Истедиимә?

Ашыры йолун
Тозу динмәз,
Беним гөзүмдә
Иаш курумаз.

Ашыры капусу —
Ажы пелин кокусу,
Ана боба капусу —
Ешил феслен кокусу.

ДУУН ТУРКУСУ.

— Буйур Ралю, буйур Кралю,
— Насыл буйрайым мали ма, мале?
Йордана йавклум йавклу да олду,
Бени да, мале, девер окудулар,
Тудоркайы, мале, зылва окудулар.
Бир узак ер олса хич жаным ажымаз.
Осайды, мале, капу бир комушу амужа-
мын оолу.

Тудорка гитсин, — Тудорка күчүк,
Тудорка, мале, севдадан аннамээр.
Йа бән гитсәм, не йапарым орада —
Ангы аякларлан диван дурайым,
Ангы елләрлән табла тутайым?
Ангы аазлан шефк едеим,
Ангы үреклән шенник йапайым?..
Йордана, мале суйа гидәрди,
Шафкы, мале, бана урду
Ачан гөрдүм, сандым дүннә йанэр:
Гүмүш билезикләр колларында,
Алтын күпеләр кулакларында.
Аттым кендими, мале, дору бейгирә,
Хай еттим, мале Йорданайы етиштим.
Уч кере доландым селәм вердим,
Йордана, мале селәмымы алмады.
Чектим чыкардым, мале, сефтә бычаамы.
Йордана, мале, бойнума сарылды:
— Кыйма Ралю, кыйма Кралю,
Бән кыйдыйсам сени, сән кыйма бени.
Да генә, мале кыйамадым.

Хай еттим, мале, евӓ етиштим.
Аула гирдим—аулар алмээр,
Ичери гирдим — ичерлӓр тӓтмээр.
Чыырын, мале, Йорданайы, узуну гӓреим,
Узуну гӓреим, жанымы верем.

ААЛАМА, ИЛЯНКА.

Аалама, Илянка, гелинсин, кызым,
— Мали ма мали, насыл ааламайым?
Вердиниз бени узак ерә, ашырыя,
Хаста да олсам — ишидәмейжән,
Өлмели дә олсам — геләмейжән,
Дурук йашыны дөкәмейжән.
Бүтүн афта ишлейдим,
Пазар гелдинән сиирә гидейдим,
Евә гелдинән софра курайдым,
Софрана филжән сүрейдим,
Филженинә түркү чалайдым,
Түркүнә ойун ойнайдым,
Бой йашым олайды, акраным олайды.

ГЕНЧЕЖИК ОЛДУМ.

Генчежик олдум — гезәмедим,
Истедии ерлерә гидәмедим,
Севдии рубамы гийәмедим,
Ал топ башыма койамадым,
Севдии йавклума верәмедим.
Илк анам лифт дакты —
Бени бакты.
Икинжи анам лифт дакмады —
Бени пек гүч бакты.
Гүмүш блезижеклерми койамадым,
Генчлижиимә дойамадым.
Седефчиклерми сайамадым,
Анамын лафларна дойамадым.
Гөктә йылдыз сайылмээр,
Анайа — бобайа дойулмээр.
Чайырлар, байырлар бичилер
Аналы оланнар сечилер.
Чайырлар, байырлар бичилмеер
Уусуз оланнар сечилмеер.
Хей, еттим, о йолдан гечтим,
Бир филжән зихир ичтим.
Калкмаз дөшеклерә дүштүм.
Еер бән бу дөшеклери чүрүдүрсейдим,
Иязыктыр беним генчлиимә.
Ерләр уйуер — бән уйанык,
Йарим йавклу олэр — бән йанык.
Ай, мали, мали,
Чыкарын бени дышары
Ондан сора да өлеим.

ИЛЯНКА.

Илянка гитти даайа
Дут йапражыы топламаа.
Дут йапражыы булмады,
Бир сары алтын булду.
Оса диилмиш сары алтын,
Оса бир сары йылан
Сарылыёр Лянканын инжә белжезинә,
Инжә белжезинә
Гүмүш үрежиинә.
Илянка баарып чыырыёр,
Илянка баарып чыырыёр
— Гел, боажыым, гелсәнә
Душмандан куртарсана.
Илянканын бобасы
Илянкайа бөлә деер:
— Елсиз, аяксыз оламам,
Ама сенсиз дурарым.
Илянка баарып чыырыёр
Илянка баарып чыырыёр:
— Гел, анажыым, гелсәнә
Душмандан куртарсана.
Илянканын анасы
Илянкайа бөлә деер:
— Елсиз, аяксыз дурамам,
Ама сенсиз оларым.
Илянка баарып чыырыёр
Илянка баарып чыырыёр:
— Гел, йавклужум, гелсәнә
Душмандан куртарсана.

Илянканын йавкласу
Илянкайа бөлә деер:
— Елсиз, аяксыз дуарым,
Ама сенсиз дурамам.

КАДИФЕДАНДИР О СЕСИ

Кафестандир кесеси, кесеси
Каdifедандир о сеси.
Чыктым дувар бойуна, бойуна
Жыгаранын көшесинә.
Айна аттым чайыра, чайыра
Шафкы урду байыра.
Чыктым байыр башына, башына
Учу чыкты каршыма.
Күчүжүктүм йашыма, йашыма
Неләр гелди башыма.
Ики дөктүм — бир ичтим,
Аклым гелди башыма.
Анажымы өлдүрдүләр,
Иан гарада индирдиләр
Биаз руба гидирдиләр,
Дөнмәз йола чевирдиләр.
Иан гаранын ташына бак
Гөзлеримин да йашына бак:
Хем аалээрым, хем аннадэрим:
Аслы ани аул бойунда хубан,
Русияда вар бобам.
Ер бир гелмели олурса,
Карагөз курбаным вар.
Хей, аллахым, аллахчыым,
Не йалваржам сана:
Иап бени бир күш
Саа канадымы — гүмүш,
Сол канадымы — лүзгәр,
Учайым — конайым
Аяжымын мезарына.

Топражыны ики тарафа даадайым,
Диз чокүп тә йалварайым,
Тенжеезини даа бир керә гөрөим.
Аман, аман, анажыым,
Ана үзү пек паалы,
Уч йыл олду, анажыым,
Насыл бән үүсүз калдым.
Не да зормуш үүсүз калмаа,
Бүтүн афта ишлемәә,
Йорту — пазар ааламаа,
Гежә — гүндүз хеп качмаа
Ажыйы татлы йапмаа.
Ажыдан татлы олар —
Булү да маму олмаар.
Ажыдан татлы олар
Батү да боба олмаар.
Чайыр — байыр бичилер,
Аналы — бобалы сечилер;
Чайыр — байыр бичилмеер
Үсүз олан сечилмеер.

УУСУЗ ТУРКУСУ

Не да зор, ма малю,
Бу дүннедә уусуз калана
Уусуз калана, уусуз бакана.
Уч йыл олду, ма мали ма,
Бобамдан кият гелмеер.
Дөрдүнжү йылда гелди
Сени евдә булмады.
Алдым киады, ма мали ма,
Мезарлаа гиттим,
Баардым, чыырдым, ма мали, ма,
Сесини ишитмедим.
Сесини ишитмедим, ма мали ма,
Узуну да гөрмедим,
Алдым киады, ма мали ма,
Евә гери гелдим.
Уусузун дөшежи
Аачтакы йапраклар;
Уусузун йастыжаа
Ташлар, топачлар;
Уусузун йорганжы
Гөктеки булутлар.

УУСУЗ ТУРКУСУ

Еди йашындан бән уусуз калдым
Хем анамдан, хем бобамдан;
Илк капулардан бән суулдум — куулдум,
Илк софралардан бән итирилип куулдум.
Алдым башымы — гиттим мезарлаа
Хем ааладым, хем да баардым.
Аалайа — аалайа бән үйүмушум.
Нәндан да гелди бир ислә адам —
Алды бени онун кужаана,
Алды бени, гөтүрдү онун евинә.
Аачтым — дойурду, сусуздум — сулады,
Йыртыктым — йамады, чыпактым —
гидирди,
Күчүктүм — бүүттү, бени евлетти,
Бишейдән бишей йокту — хепсини булду.

УУСУЗ ТУРКУСУ.

Не зордур, мали-ма үүсүз калана,
Уүсүз калана, үүсүз бакана.
Уүсүз бакана хатыр гүденә.
Уч йыл олду бобамдан киат гелмеер.
Дөрдүнжү йылын киады гелди
Сени да евдә бұлмады.
Алдым киады, гиттим мезарлаа,
Хем ааладым, хем баардым,
Дурдум да сеслендим —
Бир ердән бир да сес ишитмедим.
Алдым башымы евә гелдим,
Бән евә гелдим,
Ичери гирдим
Ичери гирдим — жан-жун бұлмадым.
Алдым киады, чыктым аул бойуна
Хем ааладым, хем окудум.
Уүсүзүн йорганжыы — авада булут,
Уүсүзүн дөшежин — аачтан дүшән
Йапраклар,
Уүсүзүн йастыжаа — ташлан топачлар.

ААЛАМАК ТҮРКҮСҮ.

Калк, Тоди, калк,
Чуфа антерини гиидирдик,
Кара калпааны гиидирдик,
Гарус киткаларны башына койдук.
Калк, Тоди, калк,
Димьян амужан да гелди,
Сени йатыркан булду.
Калк, Тоди, калк,
Карагөз евлалдым, карагөз оолум,
Не пек гүжендирдин мамуну,
Не пек гүжендирдин, кахыра соктун.
Насыл бени кыйдын,
Насыл кардашларыннан
Қызкардашларны кыйдын?

ПАЗАРА ҚАРШЫ.

Пазара каршы дүшүмү гөрдүм,
Бизим евин ардында бир серенни пынар,
Долайаны феслен екили,
Бен оннары йысладыкчан оннар сүүнер.
Бен озаман аннадым ани өлежәм.
Йаптырасыңыз бана бир мезар,
Бир мезар үч пенчерейлән;
Уч пенчерейлән, ал черчевейлән,
Бир пенчереи гүндуусуна дору,
Гүн дуудунан бен гөреим.
Бириси да анеме каршы,
Анам ааладыкчан бен ишидеим.
Бириси да хоруйа дору,
Генчләр ойнадыкчан бен сииредем.

УЛУ ДАА.

Улу даа, хей улу даа,
Башы, аклы улу даа.

Ешил чамнар, мешеләр
Суук сулу дереләр;
Неләр сөлеер ким билер
Сана улу даа.

Куш олсун, келбан гитсин
Бизә йол вер улу даа.

Хей мари кыз, сачын чок
Йавклун вар мы оса йок?

Инжежиксин белиндән
Не чапуксун елиндән.

ТУРНИ.

Кыптым, кыптым кыпырымымы
Гежелери йалныз йаттарымымы.
Шу ангымырын ташына бак,
Гөзләрим йашына бак.
Осман — паша дува етти
Гөзәл йарими алмак ичин.
Шу бейгиржиими наллайыңыз,
Киадымы йоллайыңыз.
Турним гитти, кааз гелди
Бу гүз бана аз гелди.
Кааз гелер дүшә — калка,
Бойнунда алтын халка,
Кендини кура — кура.
Бакын гелер бир кузу
Бурма — бурма буйнузу,
Йанаклары кырмызы,
Инжә бели бир кузу.
Бели инжә дал гиби,
Дили татлы бал гиби.

ЕСКИ МААНЕЛАР

Евин устү керемет,
Беним йарим шеремет.
Хем шеремет, хем гозал
Бүтүн качарак гезәр.

* *
*

Кара таук канады,
Йарләр бизи арады.
Арады да булмады
Кодосчуйа сормады.

* *
*

Аул бойу гүл-фатма;
Вазгеч олан лаф катма
Беним йарим күчүк даа
Ондөрт-онбеш йашында.

* *
*

Ики кайа уз гидәр,
Ичи долу кыз гидәр.
Кайа ичи кыймыклы,
Кыз истемәз быйыклы.

* *
*

Узун дамдан сес гелер,
Чыкын бакын ким гелер?
Кызлар гелер орактан
Киткалары варактан.

* *
*

Бир таш аттым йамажа,
Бир куш урдум алажа.
Алажасы бойунжа
Лаф етмедим дойунжа.

* *
*

Кара бейгир ахырда,
Беним үрәәм кахырда.
Урежиими билселәр
Истедними верселәр.

* *
*

Ав'да учан куш муйдур
Канады гүмүш муйдур.
Бени йардән айыран,
Ажаба гүлмүш муйдур?

* *
*

Ав'да учан лележик,
Канады сенек-бенек.
Бени йардән айыран
Калбур сатсын хем елек.

* *
*

Маказлармыз чифтили
Йарләр бизә үфкели.
Уфкеленмә, хей бә жан,
Генә кендин гележән.

МААНА

Су акэр лүлә-лулә,
Йар гелер гүлә-гүлә.
Бендән басма елиндә
Терини силә-силә.

* * *

*

Бир пынар вар гөлгели
Ичи долу зердели.
Кыз мыйсын, татар мыйсын,
Зердели сатырмыйсын.
Кызым да, татарым да,
Зердели сатырым да.

* * *

*

Хай дерә, узун дерә,
Узун да серин дерә,
Шу деренин узуну,
Варып кырсақ бузуну.
Чалсақ шунун кызыны
Солдуралым үзүнү.

* * *

*

Пенчердән атма бени,
Кумнара катма бени,
Не кыз, не гелин олдум
Генчежик йанык калдым.

* * *

* *

Йолдан гелер кырк атлы,
Кыркы да желеткалы.
Желетканын шириди
Ураам йанды, ериди.

* * *

* *

Шу Тунанын сазлары
Вак-вак едер каазлары.
Шу Комрадын кызлары
Чок фодул хем да назлы.

* * *

* *

Саза гиттим саз бичмаа,
Суйум етмеди ичмаа.
Йавклумдан хабер гелди —
Йокту канадым учмаа.

* * *

* *

Аул бойу гул фатма,
Вазгеч олан лаф катма.
Сан зенгин, бан фукара
Варлы кызы гит ара.

* * *

* *

Кереметан су дамнаар,
Биза бир кыз адаарлар.
Мааленизда йок мудур,
Биза бир кыз чок мудур?

* * *

* *

Пенчереда су дуру
Йарым гелир кудуру.
Бан куарым, о дуру,
Сундурмада отуру.

ОГЛАН, ОГЛАН.

Оглан, Оглан, бойнума долан.
Елим йапты сачымдан сана бир йорган,
Не гөзәл олан, йалабык чобан.

Оглан, Оглан не гөзәлсин сән
Северим сени, гел йаныма,
Не гөзәлсин сән йаныгерым бән.

Байгын бакышларың йакты бени —
Йанды benim үрежим, бекледим сени,
Не гөзәл олан, йалабык чобан.

Қырмызы фесини ал башына
Бей Оглан, Оглан жаным, ишитсәнә сәң,
Гелсәнә бана, гел йаныма.

Оглан, Оглан калк гиделим
Елим йапты сачымдан сана бир йорган,
Не гөзәл олан, йалабык чобан.

МИНУВША.

— Аман мари, Минувша,
Не гөзәл да бойун вар!
— Беним дә бойум пек гөзәл,
Харманда фидана пек бензәр.

— Аман мари, Минувша,
Не гөзәл да сачын вар!
— Беним дә сачым пек гөзәл,
Папшойда пүскүлә пек бензәр.

— Аман мари, Минувша,
Не гөзәл да кашын вар!
— Беним дә кашым пек гөзәл,
Қаража гайтана пек бензәр.

— Аман мари, Минувша,
Не гөзәл да гөзүн вар!
— Беним дә гөзүм пек гөзәл,
Қаража үзүмә пек бензәр.

— Аман мари, Минувша,
Не гөзәл да йанаан вар!
— Беним дә йанаам пек гөзәл,
Қырмызы алмайа пек бензәр.

— Аман мари, Минувша,
Не гөзәл да бурнун вар!
— Беним дә бурнум пек гөзәл,
Көкендә хыйара пек бензәр.

— Аман мари, Минувша,
Не гөзәл да дишин вар!
— Беним дә дишим пек гөзәл
Бойнумда седефә пек бензәр.

КЫЗ ХЕМ ЧОЖУК.

К ы з

— Бән дә бир улу мейва аажыйдым, вай,
Сән дә аач йолжуйдун.
Мейвадан алмадаан, датмадаан,
Гечтин ми бендән,
Евелки ахтыны, севданы
Алдын мы бендән?

Ч о ж у к

— Мейвадан алдым вар, даттым вар,
Гечмедим сендән,
Евелки ахтымы, севдамы
Алмадым сендән.

К ы з

— Бән дә бир улу акан чешмейдим, вай,
Сән дә бир сусамыштын.
Суйумдан алмадаан, датмадаан,
Гечтин ми бендән,
Евелки ахтыны, севданы
Алдын мы бендән?

Ч о ж у к

— Суйундан алдым вар, даттым вар,
Гечмедим сендән,
Евелки ахтымы, севдамы
Алмадым сендән.

Кыз

Бән дә бир улу гүл аажыйдым вай,
Сән дә бир геч мийдин.
Гүлүмдән алмадаан, кокмадаан
Гечтин ми бендән,
Евелки ахтыны, севданы
Алдын мы бендән?

Чожук

— Гүлүндән алдыым вар, коктуум вар,
Гечмедим сендән,
Евелки ахтымы, севдамы
Алмадым сендән.

Кыз

— Бән дә бир улу дениздим, вай,
Сән дә бир гемижийдин.
Гемини гездирә, үздүрә
Гечтин ми бендән,
Евелки ахтыны, севданы
Алдын мы бендән?

Чожук

— Гемини гездирдим, үздүрдүм,
Гечмедим сендән,
Евелки ахтымы, севдамы
Алмадым сендән.

Кыз

— Бән дә бир улу ханжыйдым, вай,
Сән дә бир йоргун йолжуйдун,
Ханымда йатмадаан, калкмадаан
Гечтин ми бендән,
Евелки ахтыны, севданы
Алдын мы бендән?

Чожук

Ханында йаттыым вар, калктыым вар,
Гечмедим сендән,
Евелки ахтымы, севдамы
Алмадым сендән.

ХЕЙ, ГИДИ, ЖАНЫМ!

Шу чайырда, шу байырда,
Хей гиди, жаным, бир башча.
О башчада үч чичек вар,
Хей гиди, жаным, үч чичек.
Бири лалә, бири зүмбүл,
Хей гиди, жаным, бири гүл.
Лалә, зүмбүл сизин олсун,
Хей гиди, жаным, гүл бизим.

Шу чайырда, шу байырда,
Хей гиди, жаным, бир чешмә.
О чешмедә үч курне вар,
Хей гиди, жаным үч курне.
Бири шекер, бири шербет,
Хей гиди, жаным, бири бал.
Шекер, шербет сизин олсун,
Хей гиди, жаным, бал бизим

Шу чайырда, шу байырда,
Хей гиди, жаным, үч бейгир.
Бири кара, бири дору,
Хей гиди, жаным, бир да ал.
Кара, дору сизин олсун,
Хей гиди, жаным, ал бизим.

Шу чайырда, шу байырда,
Хей гиди, жаным, уч киши.
Бири ана, бири боба,
Хей гиди, жаным, бири кыз.
Ана — боба сизиң олсун,
Хей гиди, жаным, кыз бизим.

КИРЕЗ ТУРКУСУ

Йауз гелер, йауз гелер,
Чаршыдан кирез гелер.
Уч ока кирез алдым,
Назлы йарә аз гелди.

Пиндим керпич дуварына,
Бактым Чадыр йолуна.
Чадыр йолу инжежик
Биз гелдик пек генчежик.

Феслен ектим наш ичин
Йандым кара каш ичин.
Беним варды бир йарим
Дурушу үрек йакар.
Еди йыл измет еттим
Карагөз бир кыз ичин.

СУНДУРМАНЫН БАШЫНА

Кыз отурмуш
Сундурманын башына.
Гунеш урмуш
Күпесинин ташына.
Суйа гидәр —
Бир инжә йолу вар,
Судан геләр —
Бир инжә бойу вар,
Евә геләр —
Балдан татлы дили вар.

ЧЕШМӘ БАШЫНДА.

Чешмә башында, батү,
Ат гелир такыр, такыр.
Бән назлы бир йар севдим,
Кашлары чакыр, чакыр.

Индим чешмә башына
Йазы йаздым ташына.
Севги недир билмедим,
О да гелди башыма.

Башчада куйу каздым
Хем окудум, хем йаздым.
Назлы йарим гелмедн,
«Аз калды» — өлә йаздым.

БАН ЧЕШМЕА ВАРДЫЙДЫМ.

Бән чешмеа вардыйдым,
Елими, үзүмү йыкадыйдым.
Бән колумдан блезиими
Таш үстүнә койдуйдум.
Блезиимин йазысы —
Қамбер кенди йазылы.
Блезиими чаланнар
Харзым кенди муштулур
Ай тайлар, дору тайлар,
Чыкармыш пайвант ойннар.
Мамусунун елиндә
Ал тестә гүлләр
Кызынын да елиндә
Гүл тестә
Бүлбул шафым кафестә.

СЕНДЕКИ ҚАШЛАР.

Сендеки кашлар бендә дә олса,
вай, вай,

Қашлар да сендән,
Растыы да бендән.
Не дал күчүк ани
Хайрыламам бән сендән.

Сендеки сачлар бендә дә олса,
вай, вай,

Сачлары да сендән,
Тараа да бендән.
Не дал күчүк ани
Хайрыламам бән сендән.

Сендеки гөзләр бендә дә олса,
вай, вай,

Гөзлерин сенин,
Бакышым беним.
Не дал күчүк ани
Хайрыламам бән сендән.

Сендеки йанаклар бендә дә олса,
вай, вай,

Йаңакларын сенин,
Өпмеси беним.
Не дал күчүк ани
Хайрыламам бән сендән.

БАШЫМ АРЭР

Башым арэр, башым арэр,
Иа б̄ан пазара варайым,
Ал фес башыма алайым.

Анным арэр, анным арэр,
Иа б̄ан пазара варайым,
Гердан анныма алайым.

Гөзүм арэр, гөзүм арэр,
Иа б̄ан пазара варайым,
Сүрмә гөзүмә алайым.

Кулаам арэр, кулаам арэр
Иа б̄ан пазара варайым,
Күпә кулаама алайым.

Бойнум арэр, бойнум арэр,
Иа б̄ан пазара варайым,
Бонжук бойнума алайым.

Колум арэр, колум арэр,
Иа б̄ан пазара варайым,
Блезик колума алайым.

Пармаам арэр, пармаам арэр,
Иа б̄ан пазара варайым
Узүк пармаама алайым.

Кума мари, кума мари,
Ха те шинди варалым
Бир кадынжа ойнайалым.

ШУ БАА ЧОТУУН АЛТЫНДА.

Шу баа чотуун алтында,
мари кыз,
Гүлгүлү үзүм вар;
О үзүмә бака-бака,
мари кыз,
Гөзүм сүзүлдү.
Версәнә ал-гүл басманы,
мари кыз,
Гөзүмү силеим;
Гөзүмү силдикчә,
мари кыз,
Сана мы бакайым?
Сенин ал йанакларна,
мари кыз,
Майыл мы олайым?
Сени бана вермезләр сә,
мари кыз,
Дели ми олайым?
Сенин су йолунда,
мари кыз,
Көпрү мү олайым?
Гелән-гечән достлара,
мари кыз,
Сени ми сорайым?
Былдыр турним бирди,
мари кыз,
Бу йыл беш олду;
Варды бир карагөз йарим,
мари кыз,
Кимнерә еш олду?

ШҮҚҰР АНИ ЕШЛЕНДИМ.

Евин, дамын арасы
Митинин да мерасы,
Ха, мари Оли, мерайа,
Боодай бичелим йарыйа.
Боодайлары саталым,
Алтын пара алалым,
Докуз лифта такалым.
Копкуйа дүүнә гиделим
Копкуйа дүүнә гиделим
Йаннашык шарабы ичелим,
Шарап ичтим, кефлендим
Шүкүр ани ешлендим.

МАВИ ЧИЧЕК

Мави чичек телпезә
Гел, мари кума, бизә!
Насыл гидеим сизә,
Йарим гележек бизә?

Хороз өттү — гелмеди,
Урсуз булү өлмеди.
Кетен гөлмек хелалдыр,
Гелин севмек беладыр.

Севежейсән,— сев кызы
Қокулмадык лаләдир.
Уфаксын дүбек гиби,
Татлыйсын бөбрөк гиби.

Балабансын кавак гиби,
Датсызсын кабак гиби.
Лә, лә, лә, лә. . . .

ЖУМБУШЛУ МААНА.

Кожа кары, кожа кары,
Сатты бана ихтиар казы.
Еди киши одун йарэр,
Секиз киши атеш едер.
Уч гүн олду кайнадэрым
Чыкарып та ойнадэрым.
Еди кила дары имиш,
Хепсіндән дә дады гелмиш
Уч гүн олду кайнадэрым,
Чыкарып та ойнадэрым.
Бабу казы шу йоклээр
Каз са чыкмыш да отлээр.
Уч гүн олду кайнадэрым,
Чыкарып та ойнадэрым.
Гумүш фышкан кестирдим
Бабуйу бән күстүрдүм.
Еер күсәрсән сән бана,
Хелал икрамым сана.
Кукуригу хорозчуум,
Насыл йаптын кайбелдин?
Еркен калкып өгәрдин,
Бир мааләя етәрдин.
Таукларын кожасыйдын,
Пиличлерин бобасыйдын,
Өрдеклерин кумисийдин,
Пишилерин нунасыидын,
Казларын сенселесийдин.
Сенселә, дә сенселә
Урдулар шу енсенә.

УШУДУМ.

Ушүдүм, үшүдүм,
Вай беним жаным, үшүдүм.
Ги кўркү, ги кўркү,
Вай беним жаным, ги кўркү.
Йок кўркүм, йок кўркүм,
Вай беним жаным, йок кўркүм.
Алсана, алсана,
Вай беним жаным, алсана.
Йок пара, йок пара,
Вай беним жаным, йок пара.
Чалсана, чалсана,
Вай беним жаным, чалсана.
Тутарлар, тутарлар,
Вай беним жаным, тутарлар.
Асарлар, асарлар,
Вай беним жаным, асарлар.
Шу түркләр, шу түркләр.
Ен гөзәл кызы капарлар.

НЕРДӘ ПЕТИ, НЕРЕДӘ

Нердә Пети, нередә
Служба йапты Бендердә,
Нердә Лянка, нередә
Папур бичер дередә.

Папур бичер дередә,
Рөкежий дә белиндә.
Рөкежий дә белиндә.
Оражыы да елиндә.

Евә гелер, сүпүрер,
Пети гечер-гөзледер.
На мари, Лянка, бир дуумә
Сән дә бени өзлемә.

На, бә Пети, бир алма,
Сән дә бендән айрылма.
На мари, Лянка, бир армут
Сән бендән алма умут.

Бламач кайнээр, туз истеер.
Чожук жаны кыз истеер.
Бламач кайнээр капаксыз,
Пети ойнээр калпаксыз.

МАВИ ЧИЧЕК АЧАЖЕК

Мави чичек ачажек
Лянка бизә качажек.

Қачты, качты куртулду
Дар көпрүдә тутулду

Биаз мода тозатты,
Гөрги гечти, гөз атты.

Лянка бирдән аннады
Башка йолу йан алды.

Инсан хепси топланды
Лянка евдә сакланды.

Инсан ичери долду
Лянка тә бизим олду.

КЫСМЕТТӘН ДӘ ДАДАЖЕЗ

Не инжечик белжезин,
Пек кывражык бойказын,

Пек кывражык бойказын,
Филжән гиби белжезин,

Филжән гиби белжезин,
Кукла гиби башказын,

Ха бирердә ойнайжез,
Кысметтән дә дадажез.

ЧЫКСАНА, МАРИ, ЛЯНКА

— Чыксана, мари Лянка,
чыксана,

Бойуну гөреим.
— Фидан башчада
Йоктур му гөрдүүн?
Не такым фидан,
О такым бойум.

— Чыксана мари Лянка,
чыксана,

Башыны гөреим.
— Кабак бостанда
Йоктур му гөрдүүн?
Не такым кабак,
О такым башым.

— Чыксана, мари Лянка,
чыксана,

Йанааны гөреим
— Панаирда алма
Йоктур му гөрдүүн?
Не такым алма,
О такым йанаам.

— Чыксана, мари Лянка,
чыксана,

Гөзүнү гөреим.
— Кырда гүвен
Йоктур му гөрдүүн?
Не такым гүвен,
О такым гөзүм.

— Чыксана, мари Лянка,
чыксана,

Қашыны гөреим.

— Түкендә кайтан

Йоктур му гөрдүүн?

Не такым кайтан,

О такым кашым.

— Чыксана, мари Лянка,
чыксана,

Дудакларны гөреим.

— Түкендә «пряник»

Йоктур му гөрдүүн?

Не датта «пряник»,

О датта дудакларым.

ЧИИДӘ САБАЙЛАН.

Кыз топламыш түрлү чичек
Чиидә сабайлан.
Насыл топламыш өлә да ұйумуш
Чичекләр ичинде.

Генч чожуклар йолдан гечәр
Чиидә сабайлан;
— Калк, мари кыз, калк, мари кыз,
Йавклун евленмиш.

— Ко евленсин, ко евленсин,
Бени беенмеди.
Беним йавклум маави булут,
Гөкте бир йылдыз.

ТУНА БАШЫНДА

Йылдыржым гиттим Тунайа,
Туна башында пынар вар,
Пынар башында кызлар вар,
Кызлар вар, без чырпэрлар,
Оланнар от бичерләр.
Ей мари кыз, версене бакыржыны,
Сулайым бен дә ал куратжымы.
Ей, бә олан, сән нерелийсин?
Ей, мари кыз, бән бир Бешалмалы,
Бу геже бән бурда калмалы.

ЧЕКИРГӘ

Чекирген наладым,
Стамбола да йолладым;
Беш пара вердим елинә —
Туз-сабун алсын гелинә,
Туз-сабун алмамыш гелинә
Бир лүлә алмыш кендинә.
Ха чекиргә, чекиргә,
Алмыш лүлә кендинә.

ПАДИШАХТАН КИАТ ГЕЛДИ.

Падишахтан киаат гелди:
Кимин оолу варса — салдат гитсин,
Кимин оолу йокса — кенди гитсин». —
Тодурун салт секиз кызы вар —
О лāзым кенди гитсин.
Тодур дурмуш да дүшүнер:
«Ким бакажек онун кызларны?»
Ен күчүк кызы да бōлә деер:
— Хич кахырланма, боба — бобажыым,
Хич дүшүнмā — сенин еринā бāн гижām,
Службамы да баша чыкаражам.
Гидиниз, боба, панайыра —
Алыңыз бана бир кат руба —
Салдат рубасы;
Алыңыз бана бир бейгир —
Бир чакал бейгир;
Алыңыз бана бир кылыч —
Бир кескин кылыч». —
Тудорка гиинди, кушанды,
Тудорка полкуна гитти.
Бүүк заабит түркү чалэр:
«Бизим полкта кыз да вар,
Ама кимсей аннамээр». —
Падишахка да бōлә деер:
— Хайдайын полку панайыра,
О кыз олан айнайа салажек,
Чожук олан — каваллара.
Хепсиндāн илери Тудорка гидер.
Дору каваллара,

Буну уфлеер, өбүрүнү уфлеер,
Кафадарларна да бөлө деер:
— Унутмушум кавал чалмаа.
Генә гери гелерләр —
Ону кимсей аннамээр.
Буук заабит түркү чалэр:
«Бизим полкта кыз да вар.
Ама кимсей аннамээр.»
Падишахка да бөлө деер:
— Хайдайыңыз полку Тунайа,
Хепсиндән илери Тудорка гидер
Оннар гелинжә бейгирини йыкээр,
Ону генә кимсей аннамээр.
Тудорка службасыны таманнээр
Кафадарларна да бөлө деер:
— Калын салыжейлан, ба кафадарлар,
Калын салыжейлан, ба достлар,
Кыз гелдим, кыз гидерим
Бени да кимсей аннамады.

ВАРШАВА

Варшавадан полктан киат гелди
Генч чожуклара, бизим акраннара
Службайа гитсиннәр
Женк гә етсиннәр,
Женк гә етсиннәр,
Акоплара гирсиннәр.
Не завалы олмуш — бирижи урулмуш.
Айажыкларыннан куйжук казармыш,
Елжезлериннән чименжик йолармыш,
Азчазыннан баарып чыыармыш:
— «Ей, достлар, кардашлар,
Йазын бир киат бана,
Беним гарип карыма,
Беним күтсуз анама,
Беним үсүз ушакларма,
Йазын беним карыма,
Евленсин, дурмасын,
Беним бекләмесин.
Бән бурда евлендим
Сиври куршуннара,
Кескин кылычлара.
Беним аалайан — йукарда учан күшлар,
Беним дөшәям — ешил чимен,
Беним йастыым — кара топрак,
Беним йорганым — хавада булутлар».

КАЗАҚЛАР

Хей, казаклар, казаклар,
Нердә биз инежез?
— Қырда — байырда инежез,
Беним паалы кардашым.

Хей, казаклар, казаклар,
Нердә биз калажез?
— Қырда байырда чимен үстүндә,
Беним паалы кардашым.

Хей, казаклар, казаклар,
Ким бизи калдыражек?
— Гугуш өтежек, биз да калкажез,
Беним паалы кардашым.

Хей, казаклар, казаклар,
Нейлән биз йыканажез?
— Чий дүшежек — биз йыканажез,
Беним паалы кардашым.

Хей, казаклар, казаклар,
Нейлән биз силинежез?
— Сән касынканнан, бән касынкамнан,
Беним паалы кардашым.

СОЛДАТ ТУРКУСУ.

Аман аллахым, аман,
Не пек быктым бән бурда —
Карпат байырларында,
Түфек сыртында гезмәә,
Ешил руба ташымаа,
Сатыналма екмек имәә,
Акоплар ичиндә синмәә,
Коркулар да чекмәә.
Хайдин, кардашлар, хайдин,
Гелиниз да бурайы
Йазын бир парча киат
Анама хем бобама,
Анама хем бобама.
Генчежик тә ешимә.
Ко евленсин, дурмасын
Бени да бекләмесин.
Бән бурада евлендим,
Кызгын башлы куршума,
Кызгын башлы куршума;
Хем кескин да кылыжа.
Не пек йазык дүннедә
Генжежик кайбеленә,
Генжежик кайбеленә,
Генжежик тә калана.

Генжежик кайбелән
Топрак олуп чүрүежек.
Генчежик калан
Генә иип ичежек,
Генә иип ичежек,
Гүлүп тә сөлейежек,
Гүлүп тә сөлейежек,
Бени да унудажек.

БЕССАРАБИЯ ЗЕНГИН

Бессарабия зенгин
Херерси долу екин.
Онсекизинжи йылында
Ромуннар каплады.

Ирми ики йыл бизи
Бойарлар пек зеегледи
Бин докузүз кыркынжы йылда
Красный Армия куртарды.

Бессарабия зенгин,
Херерси долу екин
Красный Армия чок йашасын
Бизи душмандан корусун.

СӨЛЕИШЛӘР ХЕМ БИЛМЕЙЖЕЛӘР

1. Йабаныйы некадар беслә
О хеп даайа бакэр.
2. Бобочлары гүзүн сайэрлар.
3. Енсер енсери чыкарэр.
4. Хербир ары бал йапмаз.
5. Нәнда бир араба кысмет,
6. Балык куруда үзмәз.
7. Балык кафадан кокар.
Орайы ләзым бир драм да акыл.
8. Ел ели йыкаар.
9. Хору бир керә дә ихтәрламаз.
10. Йиши армут аачтан узак дүшмәз.
11. Хер бир учан инмәз.
12. Ажы патлажаны краа хашламаз.
13. Сән неә майылсын, бән да она кайылым
14. Йаз кышы беслеер.

15. Иымырта тауктан акыллы чыкмыш.
16. Өкүз алтында бузаа арээр.
17. Өлү ешек налы арээр.
18. Бодуч чок керä суйа гитмäs.
19. Тамахлык адамы кайбедер.
20. Жан буаздан гелер.
21. Урду тойу сопасыз.
22. Он керä блч, бир керä да кес.
23. Баалы попар кавга етмäs.
24. Ени сүпүргä үст көшедä дурэр.
25. Ток олан аач оланы инанмаз.
26. Кышын йап талига, йазын да кызак.
27. Хош гелди да бош гитти.
28. Йыртыжы кушун өмүрү аздыр.
29. Суйа гөтүрү, сусуз гетири.
30. Аз калды, мараз калды.
31. Сән гидärкән, бән гелирдим.
32. Долашан тез гелер.

БИЛМЕИЖЕЛЭР.

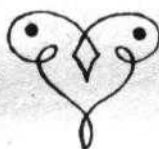
1. Саксан сақырдээр
Хербир аажын көкү ойнээр.
(Дүзен),
2. Сендә дә вар, бендә дә вар.
Гүн урдукча, качып гидәр.
(Гөлгә).
3. Бир чаарыш, бир баарыш,
Ачан чыктым бактым —
Бир топ гүмүш.
(Йымырта).
4. Вар бир дәду кат-кат гимни.
Ким ону сойундурэр, бакырлан йаш
дөкер.
(Суван).
5. Быздык, быздык,
Отуз ики кыздык,
Вакыт гелди-өлдук,
Вакыт гелди-дирилдик,
Тафтайа дизилдик...
(Синекләр).
6. Беш кардаш аул өрер.
(Шишләр).

7. Аулу атладым,
Лифтими кайбеттим
Ай булду,
Гүн саклады.
(Краа).
8. Вар бир ев, ичи долу инсан,
Ама йок не капусу, не пенчереси,
(Кабак).
9. Бир кызчаз вар ичердä,
Гелән — гечән ону өпär.
(Чөлмек)
10. Алты кардаш бири бирини коулээр,
Да бири бирини етиштирәмеер
(Дермен канатлары).
11. Вар беним бир кызчазым:
Кыра гидер — евä бакэр,
Евä гелер — кыра бакэр.
(Талиганын дибн).
12. Иер — дойунмээр, гидер — гелмеер.
(Соба хем гүтүн).
13. Алчажык тепä — зүмбүллү күпä
(Кирез аажы).
14. Алчажык тепедән каар йааэр.
(Рышница)
15. Ер алтында йаллы кайыш.
(Йылан).
16. Ер алтында күм кайнаар.
(Карымжалар).
17. Ев үстүндä йарым пита.
(Ай).

18. Сачак алтында биаз фасүлә.
(*Дишләр*).
19. Вар бир кызчазым — көшедән көшея
гезер.
(*Сүпүргә*)
20. Дели кары кафасы.
(*Лаана*).
21. Вар бир кызчазым — гелән, гечән она
пармааннан диер.
(*Земперә*).
22. Кат — кат дөшек, ону билмеян ешек.
(*Пейнирли плэчинта*).
23. Не салэр, не улуер, ама еви беклеер.
(*Килит*).
24. Сендә да вар, бендә да вар,
Бир куру далда да вар.
(*Гөлгә*).
25. Адамдан үсек, тауктан алчак.
(*Калпак*).
26. Вар бир фычы — ичиндә ики түрлү
шарап вар.
(*Йымырта*).
27. Адам гидер о да гидер, копейка ка-
дар из йапэр.
(*Сона*).
28. Адам даатмыш бир кый бир пар-
маклан.
(*Карымжа йувасы*).

МАСАЛЛАР

ИВАНЧУ.

Бир вакыт вармыш, бир вакыт йокмуш, вармыш бир фыкара адамын үч оолу. Бир керä бу үч кардаш лафланмышлар гитmäя дүннея кысмет арамаа.

Йолланажеенан бобасы верер оннара: буунä кыр-лигайы, ортанжасына — бир ески чувал, күчүүнä Иван-чуйа — бир илач оту көку.

— Саалыжаклан, ушакларым. Башка йок не верейм сизä,— деер бабасы.

Гидä, гидä, оннара йаннашэр бир ихтиар адам. Гидерлär, гидерлär оннар, да бир да гөрерлär чайыр-да бир бүүк сүрү гарга. Кардашларын буу деер:

— Еер те бу гаргалар олса койун да benim олсу-

нар, бaн хер бир гелени-гечени дойурурум тазa пей-
нирлaн хем кузу йахнысыннан.

Сеслеер ону о ихтиар да деер:

— Бу иш вар нижa олсун.

Даа битирaмеер дaду лафыны, бир да бир баарыш
копaр чайырда. Ачан бакaрлар — хепси гаргалар койун
олмушлар.

— Кал, чожуум, да куллан, — деер дaду буунa.

Калaр кардашларын ен буу орда. Иванчу хем
икинжи агасы гидерлaр илери дaдуйлан.

Гидерлaр, гидерлaр да гидa-гидa, етишерлaр бир
дереa, ангысыннын суйу гурулдaрмиш, олa гидaрмиш.
Ортанжасы деер:

— Еер олса беним бырда бир дерменим бaн гелени-
гечени сыжак питайлан дойуарарым.

Ачан битирер о лафыны, дaду деер:

— Бу да вар нижa олсун.

Даа етиштирaмеер дaду лафыны битирмaа нижa
бирдaн, сансын ерин ичиндaн пейдаланaр, бир буук
су дермени. Калaр Иванчунун батусу дермендa о да
гидер ихтиарлан илери. Гидерлaр, гидерлaр — Иванчу
хеп сусaр. Дaйанамeэр ихтиар да сорaр:

— Саn нечин бишей демеерсин? Агаларын булду-
лар шансора кысметлерни, ама саn хеп сусaрсын, да
сусaрсын?

Иванчу кыйышмайа кыйышмайа кыйышaр да деер:

— Бaн, дaду, евленмaа истеерим. Ама истеерим
олсун олa бир кыз, ани олсун ураa олa, нижa беним.

Сусaр дaду, дүшүнер, да сора деер:

— Варды олa бир кыз, ама йавклу олду, сабаа
онун дүүнү. Ха алатлайалым, чожуум, да беки етиш-
тирaриз.

Гидерлaр оннар, гидерлaр да етишерлaр бир койa.
Бүтүн койун инсаны конушармыш, чалгыжылар чалар-
мыш. Дүүнү ойнаармышлар. Буйур едерлaр бу йолжу-
лары да конуша. Дaду деер:

— Саа олун, саа олун, ин инсаннар. Биз конуша-
жез еер верисениз гелини те бу чожаа, — да гостерер
Иванчуйу.

Уфкелсер генчлaр дaдуйа. Хызланaрлар уратмаа
дaдуйлан Иванчуйу.

— Ислә, биз кайылыз вермәә бизим гелини Иванчуя. Ама илкин ләзым денемәә оннарын кысметини. Бакырларда кайнээр хорозлар хем пипиләр. Еер хорозлар конуп софралара, отәрсәләр, пипиләр да трофа топлаарсалар, озаман вериз.

Даа битирәмеерләр оннар лафларны, нижә хорозлар фырлээрлар бакырлардан да конуп софралара, бтерләр, пипиләр дә качарак гелерләр да софраларын алтында трофа топлээрлар.

Йок не йапсыннар, гелмиш сыра версиннәр гелини Иванчуя.

— Гөрүнер, ани оннарын кысмети, — шаш-беш олуп, деер хепси.

Каләр Иванчу гелиннән дүүндә, ама йолжу дәду гидер илери.

Гечер герәә гиби вакыт. Гетирер аклына дәду онун о уч генч йолжусуну да гидер бакмаа нижә оннар йашээр. Етишер о су дерменинә. Иш кайнаармыш. Бири чуваллары чекәрмыш, башкалары ташыйармыш, үчүнжүлери пара бдәәрмиш. Чорбажы саде гезинәрмиш да севинмеликтән еллерни ууармыш. Йаклашәр она дәду да деер:

— Бән йолжуйум. Вер бана, чожуум, бир дилим-жик екмек. Пек диндим хем аачым.

— Чоксунуз сиз диленжиләр. Еер хепсинизә бирәр дилим екмек верисәм, сиз дермени дә иежениз, — деер чорбажы.

Бакәр дәду она да деер:

— Не, бу да вар нижә олсун.

Бир дә, копәр бир боран, чекедер дөкмә йамур да дермени аләр су. Каләр чорбажы курулу.

Гидер дәду илери да гөрер чайырда тырланын йанында сааэрлар бир бүүк сүрү койун. Йаклашәр дәду чорбажыйа да деер:

— Бән йолжуйум. Вер бана бир парчажык пей нир. Пек аачым.

— Чок диленжи сенин гиби гезер бурда. Еер бән хепсинизи дойурусам, калажам саде те бу кырлигайлан, — деер чорбажы дәдуя.

Бакәр дәду она да деер:

— Не, бу да вар нижә олсун.

Даа битирәмеер дәду лафыны, нижә бирдән койуннар гарга олэрлар да учэрлар. Калэр чорбажы кырлига елиндә, ама дәду гидер йолуна, илери.

Етишер о Иванчунун евинә да йапылэр хаста. Чыкэр Иванчунун гелини да чаарэр дәдуйу ичери.

— Чекишежек сана кожан, — деер дәду гелинә.

Бир дә гелер Иванчу, алэр дәдуйу колтуундан да гечирер ичери, йатгырэр каба дөшеклерә.

— Не олду сенинән, дәду, — кахырлы сорэр Иванчу.

— Хастайым бән, чожуум. Олмалы өлежәм.. Бир илач саде вар нижә бени куртарсын: илач отун көкчези, ама булмайажан сән ону, о пек паалы хем сиирек булунэр, — деер офлайа, офлайа дәдү.

Бакэр Иванчу карысына, карысы да Иванчуйуа, да деерләр:

— Булажез биз бу илажы, дәду, саде алыш.

Чыкэр Иванчу карысыннан өбүр ичери, чыкарэрлар сандыктан көкчези да гетирип, дәдуйа деерләр:

— Тә дәду, көкчәз. Алыш хызлы.

Калкэр дәду дөшеклердән, сармашэр Иванчунун бойнусуна да деер:

— И依ликчи адамсын сән Иванчу, и依ликчи сенин гелинин дә, хализ адамсыныз. Йашайын кысметтә хем енгинниктә.

Саллээр дәду сөл елини да ениндән акэр гүмүш пара, саллээр саа елини да ениндән акэр алтын пара.

Еллешер дәду Иванчуйлан хем гелиннән да гидер йолуна.

ПИРКУ.

Бир вакыт вармыш, бир вакыт йокмуш. Вармыш бир дәдуйлан бабу. Оннарда вармыш бир чокужак, Пирку, хем ики манда, ангыларны пулуа хем талигайа кошармышлар. Пирку өлә күчүкмүш, ани аужунда вармыш нижә ойнасын.

Бир керә деер дәдү бабуя:

— Ләзым машинайа гитмәә ун үүтмәә.

Бу вакыт Пирку отурармыш собанын үстүндә йысынармыш. Ишидер о бу лафлары да чекедер йалвармаа дәдуйа, алсын ону да машинайа. Дәду кайылланмазмыш.

— Сән күчүксүн, не йапажан орда? Қайбеләсин, да олсун бабуялан бана кахыр. Даа ислә кал евдә.

— Дәду, бән мандалары бакажам. Отладажам оннары,— деер Пирку.

— Қоркәрым бән ани сени кайбедежәм.— Чекедер озаман Пирку йалвармаа бабусуна, ани о йардым етсин она, ани дәду алсын ону машинайа.

Икиси чевирмишләр дәдуйу.

Ертеси гуну даа гүн дуумадынынан, уйандырәр дәду Пиркуйу.

— Пирку, кош мандалары, бән дә боодайы талигайа ташыйажам.

Укледер дәдү талигайы чуваллан. Пирку кошәр мандалары да гидерләр машинайа.

— Хәйс, хызлы! Ча, хызлы! — шен баарәр Пирку мандалара.

Ойленä дору етишерлär оннар машинайа. Индиреллär чуваллары, да дäду деер Пиркуйа:

— Сән, Пирку, отлат мандалары те о башчада, лааналыкта, бән дä үудежäm ун.

Гуз вакыдыймыш. Лааналары чоктан топламышлар, амә башчада калмыш чок лаана йапраа. Оннарын кимси өлä бүүкмүш, ани вармыш нижä алтына адам саклансын. Чок му, аз мы отлатмыш Пирку мандалары, бир дä, чекедер бир карт йамур. Йысланмасын дейни, Пирку гирер бир лаана йапраан алтына.

Мандалар харп, харп отлаармышлар. Отлайа манданын бири чинемедик йудэр Пиркуйу бир бүүк лаана йапрааннан барабар.

Уудер дäду уннары. Дурэр йамур. Гидер дäду алмаа мандалары хем Пиркуйу. Етишмеер башчайа, бакса, мандалар отлээрлар, ама Пирку гөрүнмеер бирердä. Дäду санэр, ани о сакланды йамурдан. Чекедер чаармаа ону. Чаарэр, чаарэр, ама кимсей сес етмеер. Дөнер дäду машинайа, сорэр хепсинä: гөрмедилär ми ушаа.

— Гөрмедик,— деерлär она машинадан адамнар. Санмыш дäду, ани Пирку коркту йамурдан дä качты евä. Кошэр о мандалары да гидер евä.

Етиштижäәнән, сорэр бабуйа — гелмеди ми Пирку.

Бабу, өлä дä калэр ериндä, гужүлä деер, ани гелмеди.

Аалээр дäду, аалээр бабу, аалээр комушулар, ани кайбелди факир Пирку. Öлä гечер биркач гун.

Гидер бабу бир сабаа мандалары саама. Бир да бакэр — сансын бир инжежик адам сеси ишидилер, ама нердән — аннайамээр. Аннадэр о буну дäдуйа.

Ертеси гүнү дäду кенди гидер мандалары саамаа, да о да ишидер.

Сесленер дäду да есаплээр, ани бу сес чыкэр манданын ичиндән.

— Беки Пирку орда,— дүшунер дäду.

Аннашэрлар оннар бабуйлан кесмäа мандайы. Хайдээрлар мандайы деренин кенарына да кесерлär ону. Чыкарэрлар шкембен да фырладэрлар. Арээрлар, аарээрлар манданын ичиндä Пиркуйу да буламээрлар. Алэрлар гууден да гидерлär евä.

Бу вакыт тазә йахны кокусунa гелер бир аач йабаны. Чок дүшүнмеер йабаны, йудэр бүтүн шкембеи да гидер илери. Пиркусайды шкембенин ичиндеймиш.

Гечер бир гун да йабаны генә ажыкэр. Гөрер йабаны бир сүрү койун. Чобан уйуармыш бир фидан алтын-да. Йанында көпекләр да уйуармыш.

— Тә шинди нежәм тазә койун йахнысы, — дүшүнер йабаны, да син-син йаклашэр сүрүә. Бу вакыт Пирку, ани отурармыш йабанынын шкембеси ичиндә, баарэр бүтүн куветлән:

— Чобанжык! чобанжык! Қалк, зерә йабаны ис-теер койун кампаа!

Уйанэр чобан көпекләрлән да хызланэрлар жана-вары коуламаа.

Гүжүлә йабаны куртулэр оннардан. Йабаны аачлык-тан мизләәрмиш хем качармыш илери. Гөрер бир сүрү инек хем бызаа.

— Йок бишей. Бызаажык даа да татлы койундән, — дүшүнмүш йабаны. Ама ачан йабаны йаклашэр бы-заалара, Пирку генә баарэр сыртмачлара. Йабаны генә аач калэр да гидер илери, гүжүлә аякларны сү-рүерәк.

Хеп өлә олмуш йабанылан о заман да, ачан о кой-хергелесинә гитмиш.

Ертеси гүнү есаплээр йабаны тавшан йахнысы имәә, ама Пирку күстүрмеер тавшаннары да.

Өлә кесилмиш йабаны качмактан хем аачлыктан, ани тә-тә дүшежек да өлежек. Отурэр йабаны да ка-хырдан улуер. Бу улумайа гелер бир ширет тилки.

— Не бү сенинәи, benim севгили кумим, өлә ка-хырлы улуерсын? Не олду сана, benim достум?

— Оф, лаф етмә, кумица. — деер она йабаны, да аннадэр тилкиә кенди кахырыны. — Куртар бени, куми-ца бу кахырдан. Дуннедә сени унутмайажам.

Дүшүнер тилки. Гүлүмсеер кенди кендинә, да сора деер:

— Вар саде бир куртулмак сана.

— Не сой? — дайанамайарак сорэр йабаны.

— Гит, куми, дереә да и кум, ич су, и кум, ич сү. даа шкембән шишинжә. Сора чык те о үсек байыра да йуварлан ашаа. Не вар сенин ичиндә хепси фыр-лайажек.

— Саа ол, кумица, лафын ичин,— деер она йабаны да гидер дереа.

Шиширер йабаны шкембесини кумнан хем суйлан. Чыкэр байыра да чекедер йуварланмаа ашаа дору, Йуварланаркан илишер бир саз көкуня, йыртэр шкембесини да геберер.

Фырлээр Пирку йабанынын шкембесиндән, сойэр йабанынын дерисини да гидер дааѳа. Ачан тилки гөрер йабанынын дерисини, топлээр дружкаларны да йапэр бир конуш.

Гидя-гидя динер Пирку. Бакынэр да аннээр, ани о булунэр йабанжы тарафта. Гүн йаклашармыш каушмаа. Кахырланэр Пирку. Пинер бир аач көкуня, да кахырдан башлээр ааламаа. Таман озаман учармыш онун йанында бир кушчаз. Гөрер кушчаз Пиркуйу, конэр о көкя да сорэр:

— Не сян, чожужак, аалээрсын?

Аннадэр она хепсини Пирку.

— Бу диил бүүк кахыр. Йардым едежам бян сана булмаа евини, — деер она кушчаз.

Деер да чекедер түркү чалмаа бир пак сеслән. Онун сесиня башлээр гелмаа кушлар. Илкин гелер гугуш. Аннадэр кушчаз гугуша Пиркунун кахырыны. Саллээр башыны гугуш да деер, ани билмеер нанда онун еви. Сора гелерляр хепси кушлар, гелер кушларын падишахы да — картал. Хепси оннар инанэрлар Пиркунун кахырыны, ама евини билмеерляр.

Башлээр каранник олмаа.

Бир дя, нандан алындыйса, гелер каракуш. Чаарэрлар ону кушлар да сорэрлар она, билмеер ми нанда йашээр бу чожужак.

Бакэр исля каракуш Пиркуйа да севинмеликтан чырпынэр.

— Бу бизим Пирку! Билерим бян ону. О benim йуваларымы сачактан хич бозмады. Биз хепсимиз орда кахырланэрыз, ани о кайбелди.

Севинмишляр кушлар хепси.

— Пин бана, Пирку, — деер гугуш. — Бян сени хызлы евя гөгүрежам.

Пинер Пирку гугуша, тутунэр онун түүлериндән да учэрлар евя. Каракуш учэр илери, йолу гөстерер, ардына гугуш Пиркуйлан учэр. Етишерляр евя. Инер Пирку

гугуштан да деер беклесиннәр оңу. Кенди гирер ичери да гөрер, ани дәду хем бабу отурэрлар софрада да ажы йашлан аалээрлар. Пирку баарэр:

— Не аалээрсын, дәду! Не аалээрсын, бабу! Бән, сизин Пиркунуз, гелдим!

Севинменин йокмуш ужу — кенары. Аннадэр онна-ра Пирку хепсини не гечирмиш. Сора чыкэрлар дышары, дойурэрлар гугушлан каракушу да чекедерләр енидән йашамаа. Деерләр ани оннар шинди дә йашармышлар.

ТАМАХ ГАРГА.

Бир керä гарганын айаана батмыш бир тикен. Гүжүлэ о чыкармыш ону. Алэр тикени гагасына да учэр йакын кöйä.

Гирер бир евä да йалварэр чорбажыйкайна корусун онун тикенини биркач вакыт.

Чок гечмемиш, гетирер аклына гарга тикени да учэр о кöйä. Булэр о чорбажыйкайы, ангысына тикени браамышты, да деер:

— Вер беним тикеними гери.

Кары деер:

— Йок бендä, гарга, сенин тикенин. Кыш суукту, йакажак йокту. Ушаклар аачтылар. Алдым сенин тикенини да йактым онуннан собайы — екмек пиширдим.

Уфкеленер гарга да чекедер баармаа завалы карыйа:

— Бишей истäмеерим билмää. Вер беним тикеними, еки бир сомун екмек.

Не йапсын кары. Гелмиш версин гаргайна бир сомун екмек, баармасын дейни, утандырмасын ону инсанын үзүндä.

Алэр гарга сомуну да учэр башка кöйä. Гирер бир ичери да верер сомуну бир башка ихтиар карыйа корусун ону, кенди дä учэр аарамаа кендинä башка иш.

Чыкэр кары бир керä ичердän да унудэр капамаа капуйу. Гирер ичери бызаа да нер сомуну, ангысыны гарга браамыш бабуйа.

Гечер чок вакыт. Гелер гарга бабуйа да деер:

— Вер бана беним екмееми.

Иашлары гөзлериндә аннадэр бабу гаргайа кысмет-сизлини, ама гарга хич сеслемәә истәмеер да баарэр:

— Йа сомуну йа базаайы вер.

— Жанын ажысын бана, гаргажым. Топлайажам берекети да пиширежәм сана бир бүүк сомун екмек.

— Истәмеерим бән беклемәә. Вер сомуну, еки бызаайы,— баарэр гарга.

Азламыш ихтиар, ама йок не йапмаа. Гелмиш о феналаа, вермәә бызаайы.

Алэр гарга бызаайы, хайдээр ону башка кыйа да бракэр ону бир фыкара адамда.

Чок му, аз мы гечмиш вакыт, кимсей билмеер. Унутмуш дәду гаргайы, бызааса олмуш бир бүүк инек.

Еверер дәду оолуну. Мусафирләр топланэрлар бүтүн кыйдән. Чок баашыш генчлерә гетирерләр. Бүүк конуш йапэрлар.

Фыкареймиш о адам, ама доруймуш. Онун ичин, бүтүн кый йардым етмиш дүүнү йапмаа.

Бир да, нәндән алынэр — гарга. Конэр адамын йанына да деер:

— Вер benim бызаамы.

— Ай,— деер она адам.— Те, чайырда отлээр,— да гостерер гаргайа инәә.

— Истәмеерим бән инәә. Вер benim бызаамы.

Чекедер адам хем оолу йалвармаа гаргайа:

— Бүүежек бызаажык,— кендимиз сана гети-режез.

— Истәмеерим бән беклемәә. Йок бызаа, гелини верин,— баарэр гарга.

Нижә да йалвармээрлар гаргайа, ани алмасын гелини, о хич сеслемәә истәмеер. Алэр гелини да учэр онуннан даайа. Гелер даайа, отурдэр гелини бир аач көкүнә, пинер онун кужаана да чалэр: «Тикени вердим—сомуну алдым, сомуну вердим—бызаайы алдым, бызаайы вердим — гелини алдым».

Ажы гечирерләр адамнан оолу кенди кысметсизлийни. Бракмыш оннары гарга генч чорбажыйкасыз. Гидер озаман оннар бир ен ихтиар адама да аннадэрлар она кенди ажылы аарыны.

— Вер бизә акыл, ихтиар. Ен акылыйсын сән биздә. Чок йашадын, чок гөрдүн, чок билерсин.

Бакэр оннара ихтиар. Калкэр. Алэр дувардан туфяа.
Верер чожаа да деер:

— Кенди кысметин ичин лэзым дүушмää. Гит тã
өлдүр гаргайы — феналы.

Алэр о туфяа. Гидер даайа. Бүлэр орда гаргайы да
өлдүрер ону. Алэр гелини да гетирер ону ева. Чеке-
дерлär оннар йашамаа ислäа хем аннашарак.

Озамандан бери гаргалар адамдан коркэрлар.
Ачан гөрерлär саде «гаа!».. «гаа!».. йапэрлар.

КАЛИНА.

Бир вакыт вармыш, йокмуш, вармыш бир дәдуйлан бир бабу. Оннарын вармыш саде бир кызчазлары — Калина. Күчүжүкмүш Калина, ама акыллымыш. О собайы йакармыш, ичерсини ерлештирәмиш, инәә саайармыш, тауклары, казлары дойурармыш.

Бир керә дәдуйлан бабу панайра хазырланэрлар. Калинайы бракэрлар евдә чорбажыйка.

— Күсмә, кызчазым. Биз тез гери гележез, бишей сана гетирежез. Сән бизә имәә хазырла хем сүтчәз кайнат.

— Ислә, — деер Калина, — хепсини йапажам, нижә дединиз.

Гечирер о анасыны хем бобасыны токададан да дөнер гери. Сүпүрер ичерсини, силер парчажыклан тозлары, йакэр собайы да чекедер хазырламаа имәә.

Гечмеер чок, имәә хазыр олэр. Сора Калина гетирер аклына, ани ләзым даа сүт тә кайнатмаа. Чыкэр качарак сокаа, хайдээр инәә дама, сааэр ону да качарак ичери гирер. Ама о саайынжа инәә—атеш сүүнмүш, биркач коржаз саде калмыш. Одун да башка йокмуш. Койэр Калина чөлмәә сүтлән корлар үстунә да башлээр үфлемәә. Уфлеер, үфлеер корлары, оннарса йанмээрлар, саде кызарэрлар. Сүт хеп кайнамээр, хеп кайнамээр.

Жаны ажыер Калинанын. Йашлары гөзлериндә о чекедер йалвармаа сүдә кайнасын. Ама сүт хеп кайнамамыш. Озаман таман Калинанын аклына гелер евелки сөлеиш, ани еер калина бөжеени атырсан сүдә, о бирдән кайнаармыш. Калина озаман деер: «Кайна, сү-

дүм, атлайажам ичинä». Атлээр Калина сүдүн ичинä, сүт бирдән башлээр кайнамаа, да Калина да пишер онун ичиндä.

Тездä гелер анасы хем бобасы. Бакэрлар — ичерси пак, имäа хазыр, ама Калина йок.

— Калина! Нандайсын сән? Гел каблет башышларны! — чаарэр анасы, ама кимсей сес етмеер.

— Олмалы о комшулара ойнамаа гиттй,— деер бобасы,— Ко качсын. Гел, ана, биз онсуз иелим.

Иерлär оннар боржу. Чекедерлär сүдү дөкмäа. Бакэрлар — чөлмäан үстүндä бир калын хем четин кап. Гүжүлä дäду кашыклан делер о кабы. Башлээр дөкмä чанаа сүт да гөрер, ани сүтлän бишей олду да бирдән аннээр, ани кыз кайбелди.

Ажы йашлан аалээрлар ихтиарлар. Дäду аалээр хем сакалыны жан ажысындан йолэр.

Гелер оннарын сесинä кечи да ачан аннээр не олмуш, кенди куйрууну кемирер. Гелер саксан, саллээр жан ажысындан канатларны да чөлмектä йаннары былаштырэр. Гелер каз да хич бир дä лаф деäмеер, саде «га-га» гаглээр.

Те о замандан кечи куйруксуз, саксанын йаннары биаз, казлар да лаф едäмеерлär, саде гаглээрлар.

БАЛАКИР ХЕМ ЧОРБАЖЫ.

Гелер бир керä Балакирä онун ушаклыын досту, чырак Митрани да деер:

— Йок шансора күведим ишлемäя чорбажыйа. Пек зееглеер о бени карымнан. Ондан саде ишидерим: «хайлазлар, саде екмек иерсиниз, ама файда хич сиздән йок».

Аар чекер Митрани солууну да еклеер:

— Екмек... Биз онун адыны да унутгук. Саде папшой унундан кувашайлан дойурэр бизи. Чыраklar хепси аачлыктан дишлерни гыжырдадэрлар. Сölä бана, Балакир, не йапайым. Биз сениннән ески достуз.

— Хей, дост Митрани, лафлан йардым етмейжән. Лäзым даа акыллыжа бишей дүшүнмäя, — деер Балакир. — Гит евä да беклä. Бән гележäm мусафирлäя.

Гечер биркач гүн. Гелер Балакир бу фена чорбажыйа да деер она:

— Ал бени чырак. Бән кавиим хем ишчиим. Ишлейжäm нижä öкүз. Бана хак дивл лäзым. Саде дойур бени уч керä гүндä хем гежä карыштырма бана дүшүнмäя.

— Ислä, кайылым, — деер чорбажы.

Гечмеер чок вакыт. Чорбажы хазырланэр касабайа панайыра гитмäя, екин сатмаа. О ишитмиш, ани панайырда вармыш чок хырсыз, да хер гүн чалармышлар талига, бейгир, пара, не буларсалар. «Алажам, дүшүнэр чорбажы, Балакири бениннән панайыра, ко беклесин бейгирлери талигайлан».

Кошэр Балакир ен ии бейгирлери. Талига öтärмиш, нижä чан. Укледер боодайлан талигайы, пинер чорбажы хем Балакир да йолланэрлар. Касаба дивлмиш пек

узак. Авшам устү оннар етишерләр. Чекерләр бир ко-
наа да чорбажы деер Балакирә:

— Сән бак та уйума гежә, кору бейгирлери.

— Сенин кахырын олмасын, бән уйкуйа верилмейе-
жәм,— деер Балакир.

Чорбажы йатээр, ама чок вакыт уйуклайамээр. Хеп
аклындан чыкмазмыш талигайлан бейгирләр. О хож-
ма йапармыш кендини ани уйуер да денәәрмиш Бала-
кири. Дурэр капалы гөзлән бир саат кадар да ачып
гөзлери, сорэр Балакирә:

— Уйумээрсин ми?

— Уйумээрым, чорбажы,— деер Балакир.

— Ама не йапэрсин?

— Хеп дүшүнерим, чорбажы.

— Неә дүшүнерсин, Балакир?

— Дүшүнерим, нижә бу аллаа коймуш байырлары
дору су ичинә да оннар буулмээрлар.

— Сән бак чалдырмайасын талигайлан бейгирлери,
брак о байырлары..

— Дүшүнмә хич, чорбажы, бән оннары коруерым
ислә. Уйу да диннең.

Уйанэр чорбажы гежә йарысындан сора да сорэр
Балакирә:

— Балакир?

— Не, чорбажы?

— Уйумээрсин ми?

— Уйумээрым, чорбажы.

— Дүшүнерсин хеп?

— Дүшүнерим, чорбажы.

— Неә дүшүнерсин?

— Дүшүнерим, нижә бу аллаа о йылдызлары гөкә
какмыш да енсерлери гөрүнмеер.

Чорбажы уйуклээр енидән. Олэр сабаа. Гүн баш-
лээр йалабымаа. Уйанэр чорбажы да гүлүмсеерәк со-
рэр:

— Хеп дүшүнерсин ми, Балакир?

— Дүшүнерим, чорбажы.

— Неә сабайлан еркен дүшүнерсин?

— Дүшүнерим, ани талигайлан бейгирлери чалды-
лар да ким хамутларлан тербелери сыртында ташые-
жек евә.

ГАНИШ

Бир вақыт вармыш, бир вақыт йокмуш, вармыш бир кави хем куветли падишах. О падишахын вармыш бир кызы. Кыз өлә гөзәлмиш, ани онун гиби хич бүтүн дүннедә йокмуш. Адыймыш онун Софи. Софинин бойу, кывракмыш, аяжыклары күчүжүкмүш. Бүтүн падишахлыкта йокмуш хич бир кундүражы еки бир терзи, ани диксиннәр Софиә үйгун фистан хем башмеки. Чойу кайылланармыш дикмәә Софиә фистан хем башмеки, ама йапамаармышлар падишахын уреенә гөрә.

Ачан Софи олмуш бүүк кыз, падишах сес етмиш бүтүн девлетин инсанына, ани ким дикежек Софиә бир фистан, еки бир чифт башмеки, ангыларыны беенежек о хем Софи, она евережек кызыны. Ама ким алынажек дикмәә да чыкармайажек баша, ону падишах асажек о салкым аажына, ани дурэр касабанын орта ериндә.

Чок кысмет арайан булуншуш. Чойу истемиш олмаа падишахын гүвеси, ама хепси оннар йапамамышлар падишахын беендинә гөрә да кайбетмишләр жанарны.

Вармыш о падишахын бир ширет заабит йардымжысы, ани чоктан истәәрмиш евермәә кенди чожууну падишахын гөзәл Софисинә. Ады онун Йанчиймиш. Йоллээр о чожууну башка падишахлаа үренсин терзилии. О йоллээр Йанчийлән ики адам, ангыларна сымарлээр баксыннар Йанчи ислә үренсин хем кендилери дә үренсиннәр терзилии.

Ики йыл Йанчи «үренмиш» терзилии: бүтүн гүндинненәрмиш, гежә да конушармыш. Занааты үренәр-

миш о йардыжылар, ангыларны бобасы онуннан йол-
ламыш.

— Бән дилим алышык ишлемәә, терзили урен-
мәә. Қо беним йардымжыларым уренсиннәр беним
ичин,— деәрмиш Йанчи.

Ачан гечмиш уренменин вақыды, Йанчи йолланмыш
евә умутлан, ани онун йардымжылары дикежекләр
Софиә бир кәмил фистан, да о олажек падишахын
гүвеси. Ама ачан падишах өлежек, о калажек онун
еринә.

Евә дору йолда Йанчи каршы гелер бир генч кунду-
ражыйлан. Онун ады Ганишмиш.

Ганишин бүтүн сенселеси анылмыш кундуражый-
мыш. Дедеси бобасы хепсинә инсана тўтмалык чипичи
дикәрмишләр. Оннардан Ганиш тә уренмиш дикмәә
гержик айкаклары. Ачан өлмүш онун бобасы, о ал-
мыш аваданныкларны да йолланмыш дүннеә. Ачан
чекетмиш о лаф етмәә Йанчийлән, о аннамыш, ани
Йанчи истеер олмаа падишахын гүвеси.

Дүшүнер Ганиш, дүшүнер да деер:

— Не олур, санки, еер бән дә денесәм кысметими.
Бежим бендән чыкма башмекилери беенежек падишах
хем онун кызы. Беним башмекилерми пек мет едер-
ләр кызлар.

Йанчи ачан ишидер бу лафлары гүлумсеер да деер:

— Нәны сән савашәрсын сокулмаа, хей диленжи.
Сән бак ани рубаларын йамалыктан гөрүнмеер. Отур
даа ислә евдә да хаваланма.

Күсмүш Ганиш бу фена лафлара да демиш:

— Гиимниим бән сендән чоқ даа фыкара, ама бу
даа диил бишей. Бакажез биздән ангымыз даа бееник
иш йапажек.

Бөлә лаф едерәк оннар гидәрмишләр падишахын
евинә дору. Гидә, гидә оннар ишидерләр бир сес. Бир
карымжа буулармыш бир инек изиндә. Ганиш иилер
да чыкарәр карымжайы.

Карымжа севинмеликтән копарәр бир канадыны
да верер Ганишә.

— Ал, генч чожук, анылмак ичин, бежим бу дүнне-
дә бән дә бир файда сана гетиририм зорунда. Ачан
олажек зорун ал елинә те бу канатчыы да баар бана.

Сарэр Ганиш канатчыы да койэр ону торбасына, да гидер илери. Гидә, гидә оннар етишерләр бир бүүк хем хызлы дереә. Ачан баксалар, деренин кенарында кум ичиндә дүүнер бир балык, ангысыны далга сыбытмыш дередән. Ачан балык гөрмүш оннары, чекетмиш йалвармаа:

— Брамайын бени бурда өлеим ,кардашлар. Сыбыдын бени су ичинә, зерә буналэрым шансора бу кызгын кум ичиндә.

Йанчи гүлүмсеер да гидер илери. Ама Ганиш балаа да жаны ажымыш, тутэр онун куйруундан да баседер деренин ичинә.

— Чок саа ол, агажым. На сана анылмак ичин те бу капчыы. Беким гележек вакыт да бендән файда олажек сана.

Койэр Ганиш капчыжаа торбасына да гидерләр илери. Гидә, гидә етишерләр бир алчак ичинә. О алчакта өлә йакыңмыш су, ани чамур хич йазы-кышы курумазмыш. Бир дә ишидерләр бир чиркин сес, сансын аалаармыш бир кимсей.

Сесленерләр биразыжык да аннээрлар, ани улуйармыш бир йабаны. Ачан Йанчи ишидер бу чиркин сеси сывкэр кендини да йардымжыларынанн бұлә некадар качабилерселәр гидерләр варэрлар.

Сесленер Ганиш, сесленер да деер кенди кендинә:

— Иилиндән улумээр бу йабаны. Олмалы бишей башына гелди.

Йаклашэр Ганиш да гөрер, ани йабаны батмыш бир обан ичинә, саде гөзлери йалабырмыш, кулаклары титирәрмиш, сеси дә артык шансора кесилермиш. Ачан жанавар гөрер Ганиши, гөзлериндән йашлары акэр толугиби да деер о она:

— Йардым ет, кайбелерим шансора бу суук батак ичиндә. Хич жан-жун йок бирердә. Олду ики гүн хем ики гежә титирерим бурда. Бән дә сени браамам зорунда.

Тутэр Ганиш йабанынын кулакларындан да гүжүлә чыкарэр ону. Силкинер йабаны, йуварланэр бир гөлжук ичиндә да копарып куйруундан биркач түү деер Ганишә:

— Ал те бу түүжезлери да кору оннары. Ачан ола-

жек бир зорун да лăзым олажам бӑн сана, уфлӑ оннара да бӑн сени ер алтында да бӑлажам да йардым едежӑм.

Койӑр Ганиш тӑулери торбасына да гидер илери. Гидӑ, гидӑ етишер геридӑн Йанчилери да гидерлӑр барабар.

Етишер оннар падишахын евинӑ. Йыканӑрлар, сил кинерлӑр да гидерлӑр падишаха.

Падишахын слугалары сӑлерлӑр она, ани гелмиш ики генч уста. Чыкӑр падишах да сорӑр нечин буйурдулар она генч усталар. Диз чӑкер Ганишлӑн Йанчи падишахын ӧнӑндӑ да деерлӑр:

— Ишиттик биз, ани Сизин кызыныза лăзыммыш дикмӑӑ бир фистан хем бир чифт башмеки да ниетлендик биз йанашалым йапмаа оннары.

— Ислӑ,— деер оннара падишах.— Ама билин, ани еер бириниз дикмӑӑрсӑниз бир гежедӑ хем оларсалар чиркин, о йарын олажек асылы салкым аажында.

Гечирерлӑр усталары бир йапы ичинӑ да авшам ӑстӑ гегирерлӑр оннара материал фистана хем башмекилерӑ дейни.

Йанчиӑ колаймыш ишлемӑӑ, зерӑ онун ичин ишлӑӑрмиш йардымжылар, о саде гезинӑрмиш хем баарармыш оннара. Даа гӑн дуумамыш ачан фистан шансора хазырмыш. Ганиш бӑтӑн гежӑ ишлемиш бӑтӑн кӑветлӑн. Доксан докуз тер дӑкмӑш йапынжа о башмекижиклери.

Даа гӑн дуудужанан гелмиш падишах кызыннан хем йардымжыларыннан. Оуннанмыш Йанишин бобасы да.

Гиер Софи фистаны хем башмекилери. Гӑзӑл дикильмиш фистан, ама ачан Софи калдырӑр етеени да гӑрерлӑр аяакларындакы башмекижиклери хепси шашбеш олмушлар. Оннар ӧлӑ кыврақмыш хем гӑзӑлмиш, ани йок нижӑ сӑлемӑӑ.

Дӑрер кендини Йанчинин бобасы, ачан гӑрер ани башмекилӑр даа ислӑ хем кыврак дикили. Ниетленер о кайбетмӑӑ Ганиши да деер падишаха.

— Гӑрерим, benim ӑсек хем кави чорбажым, ани кенди кызыны-гӑзелини Софии верижӑн сӑн бу фыкара кундуражыйа, ама даа вермединӑн, ко о таманнасын даа бир сымарламак.

— Не йапсын, сӧлӧ,— деер падишах, зерӧ жаны пек истемӧзмиш вермӧ Софии Ганишӧ.

— Ко о бир гежедӧ топласын бир демирли дары тенеси,— деер Йанчинин бобасы.

Падишах гӱн каушарак деер даатсыннар дышары бир демирли дары тенеси да ко Ганиш оннары топласын кенди еллериннӧн сабаадан. Ӗлӧ да йапмышлар. Капамышлар хепсини хайваннары хем кушлары да даатмышлар аулун чинӧ бир демирли дары тенеси.

Каплӧэр Ганиш еллериннӧн башыны да дӱшӱнер. Аннамыш о, ани диил Ӗлӧ колай олмаа падишахын гӱвеси, нижӧ о санмыш. Дӱшӱнӧ, дӱшӱнӧ о гетирер аклына карымжанын лафларны. Чыкарӧр торбасындан карымжанын канадыны да ӱфлеер она. Карымжа сансын бурдаймыш.

Аннадӧр Ганиш она кахырыны да истеер йардым.

— Кахырланма, benim куртарыжым. Бу кахырдан бӧн сени колай чыкаражам, — деер она карымжа да кайбелер. Бир дӧ- долӧр аулун ичи карымжайлан. Хепси алмышлар бирӧр тенӧ да демирли долмуш, аулун ичиндӧ хич бир дӧ тенежик калмамыш. Ӗпеер Ганиш карымжайы, «саз олун» хепсинӧ деер да, койуп торбасыны башы алтына, йатӧр, да чекер бир уйку, ани мамусу да аалӧэр.

Сабайлан изметчилӧр сӧлеерлӧр падишаха, ани демирли долу дары тенесиннӧн, аулун ичиндӧ хич бир тепежик булӧ йок, хем ани Ганиш уйуер бир уйку бӱтӱн йоргуннуклан. Падишах сымарлӧэр уйандырсыннар Ганиши, йыкасыннар ону да гиидирсиннӧр ен паалы рубаларлан. Ама бу вакыт Йанчинин о фена бобасы генӧ деер падишаха:

— Benim паалы хем анылмыш падишахым! Тутӧр-мӧйсын аклында о гӧзӧл хем паалы ӱзӱнӱ? Сӧн ону кайбеттийдin дениздӧ йыканаркан. Бана гелер ани бу фыкара олан вар нижӧ ону да булсун.

Падишах дуруп дӱшӱнер. Жаны чекмӧзмиш вермӧ гӱл гиби кызыны бир кундуражыйа да деер Ганишӧ, ани о бир гӱнӱн хем бир геженин ичиндӧ буларса дениздӧ онун ӱзӱнӱ, озаман о хич лафсыз верер она Софии.

Иилдер Ганиш кафасыны, гидер денизин кенарына, отурӧр бир таш ӱстундӧ да душунер. Бир вакыттан

сора о гетирер аклына балыы, ани о куртармышты
өлүмдән. Чөзер торбасыны да чыкарэр онун ичиндән
балыын капчыыны.

Бир да бир уулту копэр, дениз олэр кап-кара, дал-
галар чыкармышлар өлэ үсәә, ани Ганиш коркмуш.
Өлэ бакаркан денизә, ишидилер балыын сеси. Балык
денизин кенарындаймыш шансора.

Аннадэр Ганиш зоруну да йалварэр балык версин
она йардым.

— Қахырланма, кардашым, бән хепсини билерим.
Шиндижик үзүк олажек сенин пармаанда, — деер ба-
лык да далэр денизин ичинә.

Бир вакыттан сора балык чыкэр денизин бойуна
да онун ардына башлээр чыкмаа түрлү — түрлү ба-
лыклар. Топланэр өлэ чок балык, некадар йапрак даа-
да вар, некадар да от чайырда вар. Хепси балыклар
гечип онун өнүндән деэрмишләр, ани үзүү булмамыш-
лар. Уфкеленер бу балык да чекедер саймаа, хепси ми
балыклар чыкты дениздән. Бир дә йан-йан чыкэр де-
низин ичиндән бир топал хем карт енгеч үзүк аазында.
Ачан гөрерләр, ани үзүк вар, балыклар хепси фырлээр-
лар дениз ичинә, дениз дә йавашыер.

— Саа олун, балыжакларым, хем калын саалыжак-
лан, — деер Ганиш да үзүү алып гидер падишаха.

Сабайлан сөлеерләр падишаха, ани Ганиш гелмиш
да гетирмиш онун кайып үзүүнү. Ачан ишидер буну
Йанчинин бобасы, аклы шашэр, үфкедән акылдан бо-
зулэр. Дүшер дизчә падишахын аякларна да деер:

— Беним ен кави падишахым! Сән билерсин нека-
дар буук хем зенгин сенин девлетин. Бизим йаклашэр
өлүм вакыдымыз. Не олажек о заман, еер сән хаста-
ланып өлүрсән, аллахын изининнән гөкә гидирсән?
Сенин бу дүннедә йок башка кимсеин кызындан каа-
рә. Ама еер олса сенин кызынын бир чожуу, озаман
башка иш. Она вар нижә умутланасын, ама бөлә ки-
мә умутланажан? Даа сән кападыжаанан гөзүнү даа-
лажек сенин зенгининин, нижә куру күл боранда. Кун-
дуражы топлады бир гежедә бир демирли дары тене-
си, бир гежедә булду дениздә сенин кайып үзүүнү. Сы-
марла она ани оннарын олсун бир чожужаклары дү-
үнүн икинжи гүнү.

— Исләә, бән сымарлайажам буну да, ама еер дүүнүн икинжи гүнү оларса оннарын бир чожужаа, озаман диил Ганиши. ама сени асажан салкым фиданына, зерә пек чок йаш дөктү беним Софижиим сенин бетеринә,— деер падишах да сымарлээр Ганишә, ани дүүнүн икинжи гүнү оннарын олсун бир чожуу. ани маму хем бака десин.

О гүнү да йапмышлар дүүнү, ама Ганиш диилмиш пек шен дүүндә, о хеп дүшүнәрмиш насыл йапсын ону не сымарлады падишах, зерә еер йапмаарса, салкым фиданы беклеер ону.

Битер дүүн. Авшамнен йатэрлар да хепси татлы уйку уйуерлар. Саде Ганиш уйумээр, о хеп дүшүнөр. Чыкэр о дышары да гезинер башчанын ичиндә. Бир да о гитерер аклына о йабаныйы, ангысыны о куртармышты өлүмдән. Чөзер торбасыны да чыкарэр онун ичиндән йабанынын түүлерини. Ачан бакэр, йабаны шансора онун йанында салтээр достча куйрууну. Хава ачыкмыш, гөктә биниән йылдыз йалабаармыш.

— Не кахырлуйсын, достум. Не зорун вар сөлә бана. Бән хазырым сана йардым етмәә,— деер йабаны.

Аннадэр Ганиш йабаныяа зоруну да сорэр вар мынижә бөлә иш олсун не сымарламыш падишах.

— Кахырланма, факирим. Бу иши бән алэрым кенди үстүмә. Вар бир көйдә бир дул кары. Онун өлдү кожасы биркач гүн гери да калды бир сүрү ушаа уусүз. Бән аннадажам она сенин зоруну да о вережек күчүк ушааны сана, зерә о йок нейлән дойурсун хем гиндирсин оннары. Сән беклә бени бурда. Бән хызланажам о карыйа,— деер йабаны да бүтүн качарак гидер.

Гелер йабаны о дул карыйа. Аннадэр она бу иши да истеер онун күчүк чожужааны. Дүшүнөр кары, дүшүнөр да верер йабаныяа уйуйарак чожужаа. Йабаны бүтүн качарак гетирер ушаа Ганишә да кенди дөнер кыра гери.

Ганиш еникүнү гирер ичери, койэр ушаа гелиниән кендисини арасына да уйуклээр.

Сабайлан, ачан Ганишлән Софи даа уйуйармышлар, күчүжүк Киру уйанэр да башлээр ааламаа. Онун сесинә калкэр Софи, алэр ону кужаана да Киру сусэр. Бу сесә гелер падишах да ачан гөрер Киружуу, севин-

меликтән о да башлээр ааламаа. Киру бакэр падиша-
ха, чекер онун сакалыны да деер:

— Дәду, беним дәдүжүүм!

Алэр падишах Кируйу кужаана да деер:

— Простедерим сизи, ушакларым. Йашайын кысмет-
ли хем аннашмакта.

Сабайлан чекер чаннар. Бүтүн инсан топланэр Га-
нишлән Софии кутлээр, падишах та Йанчинин бобасы-
ны салкым аажына асэр.

ТУКУ.

Бир вакыт вармыш, бир вакыт йокмуш. Вармыш бир кави хем фена падишах. Вармыш онун бир кызы. О кыз өлө гөзәлмиш, ани оңдан гөзәл хич дүннедә йокмуш. Бу кызын ады Киранаймыш да бүтүн падишахлыкта анылаймыш. Кирана севмәзмиш бобасыны онун ичин, ани о пек фенаймыш.

Бир керә гидер падишах авжылаа да ачан дөнер гери, каршы гелер бир генч чожуклан,— Тукуйлан — ангысы гөтүрәрмиш бир кужак одун. Чожук гөрдүүнән падишахы селәм верер она. Падишах бирдән дургудәр беигирини да базрәр чожаа:

— Сән нечин чыкармээрсин калпааны ачан каршы гелерсин падишахыннан?

— Насыл вар нижә чыкарайым калпаамы, ачан беним еллерим диил бош. Айакларымнан чыкармаа даа үренәмедим.

Бакәр падишах чиркин, чиркин чожаа да гидер илери. Падишахын бекчилери тутэрлар Тукуйу, баалээрлар да капээрлар жезайа.

Гечер биркач вакыт да Кирана дүйәр, ани жезада капалы бир кабаатсыз генч чожук. О ниетленер йардым етмәә Тукуйа. Вармыш Кирананын бир йардым-жыйкасы, Тудорки. О пек севәрмиш Киранайы хем хер-керә йардым едәрмиш она.

Бир геженни геч вакыды чыкәр Киранайлан Тудорки ичердән да гидерләр жезанын капусуна. Ачан бекчиләр гөрерләр оннары, бирдән хызланэрлар да истеерләр бааламаа оннары. Ама сора, ачан таньерлар Киранайы, сессиз салверерләр оннары жезайа. Кирана хай-

ли вакыт дурэр лафа Тукуйлан да адээр она, ани йапа-
жек хепсини не лэзым, саде куртарсын ону блүмдән.

Кирана хер гежә гидәрмиш лафа Тукуйа да олә,
оннар беенмишләр бири,— бирини да севишмишләр.
Башлээр Кирана йалвармаа бобасына, ани о простет-
син Тукуйу да колверсин ону, ама бобасы олә бир фе-
налыкмыш, ани хич ишитмәә дә истемәзмиш Киранын
лафларны.

Гөрер Кирана ани бишей чыкмайажек, бир авшам
аннадэр севгилинә, ани бобасы истәмеер ону колвер-
мәә. Кирана деер Тукуйа, ани о хазырлансын качмаа
дейни жезадап.

Пиширер Кирана бир бүүк колач, ангысынын ичи-
нә койэр бир бычақ хем бир тестережик. Ачан ертеси
авшам гидер Тукуйа, верер она колажы да сөлеер не
вар онун ичиндә.

— Алатла, севгилим, зерә йарына ниетленерләр се-
ни блдурмәй. Еер сән бу гежә качмаарсан, сән кайып-
сын,— демиш Кирана Тукуйа да гөзлериңдән толу гиби
йашлар башламыш акмаа.

Ачан Киранайлан Тудорки гидерләр, Туку кырэр
колажы, чыкарэр тестережини да чекелер кесмәә пенче-
ренин демирлерни. Битирдинән кесмәә, еникуну чыкэр
жезадан да качэр. Ертеси сабаа, ачан падишах иши-
дер, ани чожук качмыш, о саат чаарэр Киранайы да
деер:

— Бән билерим, ани бу иш сенин йаптыгын. Шинди
хич бир йалвармак бүлә сени куртармайажек.

Чаарэр о кеңди изметчилерни да сымарлээр оннара
капасыннар Киранайы бир шишедән евә, ани о хич ким-
сейлән лаф едәмесин. Пек зор Киранайа гечәрмиш
гүннәр. Гежә гүндүз дүшүнәрмиш севгили Тукусуна.
Не йәрмиш, не да ичәрмиш.

Гечер бир парча вакыт да Туку каршы гелер Тудор-
кийлән. Тудорки аннадэр она, ани Кирана капалы, не
иер, хем не ичер, гежә гүндүз она дүшүнөр. Туку йол-
лээр Киранайа селәм хем умут, ани о ону куртаражек
капандан.

Бир каранлык гежә Туку гелер Киранайа. Бүтүн
гежә оннар дурэрлар лафа. Севинмеликтән икисини
дә гөзлериңдән йаш акармыш. Тудорки дә башка та-
рафта севинмеликтән аалармыш. Аннашэр Киранайлан

Туку, ани ертесн гежә Туку гележек да качажеклар башка девлетә.

Чыкажаакан шишә евдән Туку сармашәр Киранайа, өпер ону биркач керә да чыкәр дышары. Дышарда зын каранныкмыш да Туку басәр бир көпәән үстүнә. Көпек чекедер салмаа, фырлээр бекчиләр да тутэрлар ону, гетирерләр падишаха. Ачан падишах гөрер Тукуйу, өлә уфкеленер, ани оләр кырмызы, нижә бир енгеч. Падишах сымарлээр гетирсиннәр Киранайы. Ачан бекчиләр гирерләр Киранайлан, о сорэр она:

— Нечин сана гелди бу качкын?

— Бишей бәч сана сөлеймейежән, бобам. Йап не истәәрсән бенимнән. Бу беним севгилим. Онсуз бана бу дүннедә йашамак йок.

Ачан илшидер бу лафлары падишах, аклы алынәр. О баарэр бүтүн куветлән, ани Туку олсун бир данажык. Бир да Туку оләр бир данажык да качәр чайыра.

— Киранайы, — деер падишах, — гөтүрүн даайа да асын ону орда.

Сарэр бекчиләр Киранайы да баалээрлар еллерни кем айкалары. Огурдэрлар талигайа. Падишах деер, ани ачан асажеклар Киранайы кессиннәр онун сол елиндән күчүк пармааны да гетирсиннәр она.

Бекчиләр гөтүрерләр Киранайы бир караннык даайа. Оннарын ардына гитмиш Кирананын севгили котейжи дә. Бир да атлээр котейжик талигайа да даптээр Кирананын сол елиндеки күчүк пармажыыны. Кирананын хем Тудоркинин сесинә бекчиләр дургүдэрлар талигайы да дүшүнөрләр не йапсыннар. Бир да бекчилерин бүү деер:

— Аф ет бизи, паалы Кирана, ани бизим пайымыза дүштү бу кахыр, ани сени өлдурелим. Биз хепсимиз бүтүн үреклән севериз сени, ама йок не йапалым. Бу кахырдан куртарды сени хем да бизи сенин котейин. О котарды о пармааны, ангысыны биз ләзым гөтүрелим сенин бобана, нижә нышан, ани сени өлдүрдүк. Гит, кыым, нәны айкаларын гөтүрүсә да ол кысметли. Биз идежез гери да вережез бобана сенин пармааны.

Кирана севиңмеликтән өпер бекчилери, оннар верерләр Киранайа хепсини не вармыш оннарда имәә да солланэрлар евә. Кирана да гидер илери о караннык

даайын ичинä. Гидä, гидä етишер бир деренин кенарына, нанда вармылы бир күчужук евжэз. Гирер о евжезä да башлээр орда йашамаа. Гечмеер чок вакыт да Кирананын олээр бир чожужаа. Койэр онун адыны бобасынын адында-Туку.

Тукужук олä хызлы бүүärмиш, ани йок нижä сөлемäй. Гечер биркач йыл да Тукү олэр бир хализ пеливан.

Бир керä Туку сорэр мамусуна нанда онун дäдусу.
— Сенин дäдун узакта, — деер Кирана.

— Ама не бракты о бана, ани бän ону анайым дейни?

Аклына гетирер Кирана о ишлери не йапты она кенди бобасы, о фена падишах, да деер:

— Бракты о сана бир данажык, ама пек зор ону булмаа. Кимсей билмеер нанда о хем не олду онуннан.

— Булажам бän ону, маму, — деер анасына Туку.

Приширер анасы корда бир пита Тукүйя, дикер она безиндän бир торба да йолланэр о узун йола булмаа данажык.

Гидä, гидä Тукү гөрер бир деренин бойунда отлээр бир сүрү сыыр хайваны сыртмачсыз. Туку шаш-беш олмуш озаман, ачан гелмиш онун йанына бир кара инек да адам сесиннän демиш:

— Селäm, Туку! Чоктан биз сени беклеериз. Сән бизим чорбажымызсын. Йап бизимнän не истäрсän. Еер сана дилсак лäзым, сат бизи хепсимизи, саде брак кендинä окүзү — Геланы да ал она бир еш. О сана хербир иштä йардым едежек.

Нижä демиш кара инек, олä да йапымыш Туку. Сатмыш бүтүн сүрүү да алмыш Гелана бир еш Жойан. Кошэр оннары талигайа да йолланэр евä.

Гечер чок вакыт. Фена падишахын бүүмүш икинжи кызы, ангысыны о алмыш ааретлик даа о күчүжүккän. Падишах сес вермиш бүтүн девлетин инсанына, ани ким сүрäрсä онун ерлерни бир гүннän бир гежедä, она евережек ааретлик кызыны.

Ишидер бу иши Туку да башлээр дүшүнмäй. Бир керä Гелан гөрер Тукуйү күсүлү да сорэр:

— Не олду сана, Туку. Нечин олä күсүлү гезерсин?

Аннадэр Туку кахырыны Гелана. Гелан дүшүнер бираз да деер:

— Бу диил бүүк кахыр. Бу иши баша чыкармаа йардым едежез биз Жойаннан сана. Гит о падишаха да де она, ани о докуз гүндә хем докуз гежедә йапсын сана ики пулук. Ачан пулуклар олажеклар хазыр, сән гөстер оннары бана.

Гелер Туку падишаха да деер:

— Кайбылым бән сүрмәә сенин ерлерни бир гүннән бир гежедә, ама беним йок пулуум. Еер йаптырарсан докуз гүннән докуз гежедә ики пулук, бән сүрежәм бир гүндә хем бир гежедә сенин ерлерни.

Гүлүмсеер падишах да деер:

— Ислә. Гел докуз гүндән, докуз гежедән сора. Пулуклар олажеклар хазыр, да башла сүрмәә.

Гечер докуз гүннән докуз гежә. Гелер Туку өкүзлериннән, гөстерер пулуклары Гелана да чекедерләр сүрмәә. Сүрер ууленәдан да дургудәр өкүзлери динненмәә. Йан гелер Туку да уйуклээр. Бу вакыт падишахын кызы гелер кыра да гидер Тукунун йанына. Туку дактурү гелмиш, ачан бир сыжак ел диимиш онун йанаана.

— Отур, аферим, диннен бираз хем и бир парча сыжак имәә, ани бән гетирдим,— деер падишахын кызы.

Даа гөрдужайәнән оннар беенмишләр да севмишләр бири бирини.

— Саа ол, жаным,— деер Туку она да чекедер имәә.

— На буйур бир чөлмек тә шарап,— деер она кыз.

Туку истәмемиш ичмәә, ама о кыз өлә йалвармыш, ани Тукунун жаны ажымыш она да ичмиш биркач йудум. Кимсей билмәзмиш, ани о шарабын ичинә падишах сепелемиш уйку илажы. Туку даа ичтижәәнән башлээр уйукламаа. Йан гелер о да койәр башыны кызын кужаана, да үйүәр бир карт уйку. Хайли вакыт уймуш Туку. Гүн инмиш герәә гиби ашаа. Гелан шүпеленмиш, ани бу иш диил пак. Калдырәр о кафасыны, узадәр енсесини, дикер кендини да аләр гүнү буйнузларыннан да койәр ону уулена. Жойан да ачан чекер бир ансырык, Туку дактурү гелер.

— Аллем бән чокча уйудум,— деер Туку.

Кошәр өкүзлери Туку да даа гүн узакмыш каушмаа, ачан о битирмиш сүрмәә.

Гидер Туку падишаха да деер: «Бән лафымда дур-
дум. Битирдим сүрмәә. Шинди сендә сыра. Незаман
дүүнү йапажез?»

Падишахын жаны чекмәзмиш вермәә кызы чиф-
чий да деер.

— Бән дуражам лафымда, еер сән алабилирсән
беним бүтүн зенгинниими бир кереттә.

Гелер Түку өкузлерә кахырлы, кахырлы да дайна-
нәр арабайа.

— Не кахырлыйсың, Туку — сорэр Гелан.

Аннадэр Түку Геланнан Жойана кахырыны да
сорэр, не вар нижа йапмаа.

— Бу кахырдан да вар нижа чыкмаа. Гит тә сөлә
падишаха, ани докуз гүнүн ичиндә йаптырсын бир
араба, — деерләр өкузләр Түкуйа.

Докуз гүнүн хем докуз геженин ичиндә араба ха-
зырмыш. Араба өлә аармыш хем бүүкмүш, ани бин
өкуз ериндән кыпырадамазмыш ону.

Кошэр Туку Геланнан Жойаны бу арабайа да деер
үклетсиннәр. Падишахын ишчилери үкледерләр сип-
силмә арбайы. Пинер Туку арабанын үстүна да баарэр
өкүзлерә.

— Хэйс Гелан, ча Жойан!

Еникуну йолланэр өкүзләр арабайлан.

Ачан гөрер буну фена падишах, хызланэр арабанын
ардына да савашэр дургутмаа өкүзлери, чыкып онна-
рын онүнә.

Саплээр Гелан буйнузуна падишахы да сыбыдэр
йукары. Ачан дүшер ерә, ону чинеер Жойан аяккла-
рыннан. Алэр Туку гелини да гидерләр.

Гечер чок вакыт, йаклашэр өкүзлерин өлүм вакы-
ды да оннар йалварэрлар Түкуйа, ани ачан оннар өле-
жеклар о савласын оннарын буйнузларны капунун
йанына.

Ачан өлер өкүзләр, Түку өлә да йапээр.

Да бүүер о буйнузлардан дөрт бүүк хем калын
салкым аажы. Деерләр, ани о аачлар шинди дә дурар-
мышлар да инсана гөлгә йапармышлар. Туку да гели-
ниннән енгиниктә хем аниашмакта йашаармыш.

АЙЫ КУЛАКЛЫ ЧОЖУК.

Бир вакытта вармыш, олмайайды кимсей сӧлӧмейе-жейди, бир дӧдунун кызы вармыш, ангысы дӧннени ен гӧзелиймиш, дӧдӧйу пек сеслӧӧрмиш, ӧнӧнӧ онун хич гечмӧзмиш.

Ғашаармыш оннар ишлеип кенди териннӧн, иип бир парча екмек, лаф едни бир татлы лаф хем хер керӧ бӧӧк дорулуклан.

Бир сабаа дӧду хазыр олэр гитсин еркен кыра, ама оннарда йокмуш хич бир парча екмек, ангысыны кой-суннар торбайа.

Кызчаз дер дӧдуйа:

— Бӧн йапажам йарын сабайлан биркач пита да гӧтүрежӧм сана кыра, ама бӧн билмеерим тарлайы, нердӧ сӧн екежӧн?

— Сӧн, кызым, диилсин кӧчӧк, — деер дӧду, — онуштан сӧн колайыннан булажан тарлайы, ама генӧ сӧн шашырмайасын йолу дейни, бӧн тырмалайажам ону чак тарлайадан. Сӧн гелӧсин тарлайа бу нышандан.

Дӧду калкэр еркен, койэр талигасына тохум, пулууну, кошэр бейгирлерни да йолланэр тарлайа.

Кызчаз йапэр питалары да ӧӧленӧ дору алэр йолуну, чекедер гитмӧӧ о йолдан, ангысыны дӧду нышаннады ла гидер алатлан гӧтӧрсӧн ихтиар дӧдуйа бир парча сыжак екмежик.

Ачан даа дӧду йапарды йолда нышан, онун ардын-дан сииредер бир айы, ангысы ашнээр, ани дӧдунун йолжазындан лӧзым гитсин онун кызы. Айы алып бу йолдан, нышаннээр йолу чак онун кенди йувасына. Бу

Йол гечер даа ичиндэн. Ондан башка, ани кызчаз алдансын дейни, йола. о екелеер чок гөзәл бонжуклар.

Онуштан кызчаз гидә-гидә етишер бонжуклара да алданып башлээр топламаа оннары. Бөлә, топлайарак бонжуклары, кызчаз етишер айынын йувасына.

Бу вакытта айы гидәрмиш кызын ардында да онуштан етиштиинән деләә аләр кызчазы колтуклээр, сокәр кенди йувасына да чыктыкча капәр йувасынын капусуну бир бүүк ар ташлан, ани олмасын хич бир қолайы кызын чыкмаа ордан.

Бүтүн гүн дәду ишлеер, хич бир парча екмексиз, аач хем сусуз, авшам олдуунан гелер евә, ама баксайок дәдунун кызы. Дәду аннээр, ани кызы биркимсей капты. Аләр дәду сопасыны, үрәр омуза торбайы да гидер арамаа дүннедә гөзәл кызыны. Арээр дәду диил аз вакыт, ама хепси онун чалышмасы бошунайды, зерә дәду билмәзди, ани онун гөзәл кызы булунәр айынын дерин йувасында, өртүлү бир бүүк канарайлан. Арээр дәду даа ихтиарлайынжа, ама кызы өлә дә буламээр, да өлер ихтиарлыктан.

Кызчаз чок вакыт айынын йувасында йалныз йашээр, айы ону хич дышары колвермеер, коркәр, ани о качажек, йада вар нижә гелән-геченнәр алсын ону.

Гелер вакыт кызын оләр бир гөзәл чожужаа, ангысы пек бензәйрмиш анасына, ама салт кулақлары айы кулаамыш. Мамусу коймуш онун адыны Мити. Гүн гүндән бууер, оләр керестели бир чожук. Бир вакыттан сора о башлээр енсемәә гүрештә айыы.

Шинди, ачан башламыш аннамаа нердә о булунәр мамусуннан, башлээр сормаа анасына:

— Маму, нечин биз дурэрыз хеп бу каранныкта, нечин чыкмээрыз айдыннаа?

Мамусу жувап верер она:

— Онуштан, чожуум, дурэрыз каранныкта, онуштан чыкмээрыз айдыннаа, ани биз булунэрыз айынын йувасында, ангысы тыкалы бир бүүк ташлан да о ташы кимсей йок нижә калдырсын. Еер бир чыкарсакта, айы етишип бизи чевирир гери йа да даа истемәсән, паралар да бизи.

— Сән коркма, маму, ондан. Бән шинди калдыражам бу ташы да биз чыкып гидежез, айыдан да бән хич коркмээрым.

Лафыны битири-битирмэз, Мити каврээр бүүк панчаларыннан делиин үстүндән ташы да сыбыдэр ону бир тарафа.

— Шинди вар нижә чыкып гиделим коркусуз, — деер Мити мамүсуна, — шинди биз дә йашайажез айдыннык дүннедә.

Чыкэр оннар мамусуннан икиси. Мити чыкарэр бүүк бир аач, урэр ону омузуна, алэр мамусуну колундан да чекедерлэр гитмәй анасынын көйүнә.

Хич олмасын, айы бу вакытта булунурмуш диил пек чок йыракта, да гөрер, ани таш диил ериндә, онуштан качарак гелер баксын не олду онун йувасында.

Ачан бакса — не гөзәл кыз, не да чожук, икиси дә гитмишләр. Гөрдүүнән буну, айы өлә баармыш, ани бүтүнүнә даалар өтмүш, хепси не даада дири вар уйанмыш. Ама айы аннээр, ани кыз хем чожук гитти, да такышэр оннарын ардына, качэр не куведи вар да биткинин-биткисиндә етишер оннары дааин кенарында.

Даа айы йаклаштыынан, Мити хайландырып аажыангысыны хазырладыйды чекедежеекән йола, каптырэр айынын омүзларна бир, даа да бир., йыкынжа ону ерә. Сора калдырэр ону омузуна, да ачан урэр ерә айы батэр ерин ичинә.

Бундан сора Мити алэр анасыны колундан, да етишерлэр оннарын көйүнә. Етиштиинән көйә, ен илкин гидерлэр дәдунун топрак өртүлү бордейинә, ама бошуна, нечин ки дәду ханидән ихтиарлыктан өлдү, да аул херерси долу йыкыклык.

Ачан оннар гөрерләр, ани йок не йапсыннар бурда, алэрлар йолу мамусунун хысымнарна. Оннар шаш-беш олэрлар гөрдүүнән, ани пейда олду оннарын кызы, каршылээрлар оннары бүүк севинмеликлән, койэрлар бүүк софлалар, ангыларны долдурэрлар түрлү-түрлү имекләрлән.

Ама конушкадан сора хепси инсаннар башлээрлар гүлмәй Митии онун кулаклары ичин да онуштан о деер мамусуна:

— Маму, бән бракажам сени бир вакыда, йаша бурада хысымнарлан, ама бән гидежәм гезеим айдыннык дуннеи гөреим не олэр херердә, да ислә олдуунан вакытлар, гележәм енидән йашамаа сениннән.

Йашлан долу гөзлери Митинин анасы гечирер ону

йола, хем йалварэр она корусун кендини, унутмасын
анасыны хем даа тез савашсын гелмää гери.

Мити прост олуп анасыннан, гидер узун йоллара.
Гидärкән йолда, хава пек сыжакмыш да сусамыш.
Онуштан, ачан етишер бир акан суйа иилер ичсин бир
тазä серин сужаз, ама насыл о иилер ичсин, сү бу-
ланэр. Бир да бакса, байырда дурээр бир кави, бүүк ке-
рестели адам, ангысы алып бүүк канаралары, сыкып
ажунда йапэр тоз да атэр суйа. Онуштан сү буланэр.

Мити гөрдүүнән буну сорэр она:

— Хич йок ишин да буландырэрсын суйу, брак-
мээрсын ичеим, оса истеерсин кайбетмää кендени ми?

— Кимдән, сөндән ми? — шашарак сорэр о адам.—
Бән булунэрым Таш Фалайан хем сөндән хич бир
дамна коркмээрим. Еер бир истääрсән, гел гурешежез.

— Бән дә сөндән хич сакымээрим, хем кайылым
шинди тутуналым.

Тутунэр буннар икиси гүрешмää. Ачан Таш Фа-
лайан тутэр, Митинин дериси елиндä калэр, ама ачан
Мити каврээр, етлән кемик Таш Фалайандан чыкарэр.
Чок ойаланмак олмээр, Мити, алып омузларна, ачан
урэр буну ерä, о батэр он стынжын ерин ичинä.

Бундан сора йок не йапсын Таш Фалайан, баш-
лээр йалвармаа Митиä салт чыкарсын ону ер ичиндән,
олажек онун досту.

Мити чыкарэр ону ер ичиндән, олэрлар буннар
дост, да гидерлär илери. Гидä-гидä, етишер буннар
бир даа ичинä. Бир дә баксалар, орда бүүк бир адам
тутуп-тутуп гүрген аачларны чаты гиби кыврадэр.

— Колай гелä, Гүрген Кыврадан, не хич ми баш-
ка ишин йок, нечин аачлары бозэрсын? — сорэр она
Мити хем Таш Фалайан.

— Ким сизи чыырды бурайы? Не ишиниз вар benim-
пән, бән куведими денеерим хем гөрерим, ани бөндән
куветли даа йок. Онуштан качын бурдан, зерä түтур-
сам йаш ер дә сиздән калмайжек.

— Ачан сән окадар кави койэрсын кендини,— деер
Мити,— озаман гел денеелим куветлери, ама күсмек
арада олмасын.

Илкин Гүрген Кыврадан тутунэр гүрешсин Таш
Фалайаннан. Ама бошуна, зерä икиси дә буушэрлар,
буушэрлар да бири-биринä бишей йапамээрлар.

Озаман тутунэр гурешә Мити. Түтэр о Гүргени, лүзгәр гиби ерә урэр да он стынжына ону да баттырэр. Гөрдуунян, ани йок не йапсын, Гүрген Кывradан башлээр йалвармаа чыкарсыннар ону ерин ичиндән хем кайыл олэр олсун оннарлан дост.

Чыкарэр буннар Гүрген Кывradаны ер ичиндән да, олуп үчү дост, гидерләр илери даа ичиндә. Гидә-гидә, етишер оннар даайын бир ачыклык еринә, нердә даа ислә йакшэр отурушмаа. Бу сырада Мити деер:

— Бән Гүрген Кывradаннан гидежәм даайа бираз авланаим, ама сән, Таш Фалайан, каласын бурда да йапасын ислә бир сыжак чорба. Ачан чорба олажек хазыр, баарып чыырасын бизи.

Гидер буннар авланмаа. Таш Фалайан хазырлээр чорбайы, таман чорба олэр не сүүк, не сыжак, о башлээр ерлештирмәә софрайы да чыыражек достлары, бу вакытта, нердән хич билинмеер, ансыздан пеедаланэр узун сакаллы бир дәду, ангысы үрэр бир бажак да девирип чорбайы йок олэр. Нәлсын шинди Таш Фалайан? Тутунэр о енидән йапсын имәә, ама даа койамээр чорбайы атешә, достлар гелер.

Даа гелиркән Мити сорэр:

— Нечин сән бөлә ояа чекеттин имәә йапмаа да бизи аач тутэрсин, биз байылдык шиндәнсора?

— Не йапайым, бән хазырладым имәә, ама гелди узун сакаллы бир дәду да уруп айааннан, девирди хазыр чорбайы. Етиштирмедим бакайым она, йок олду.

Икинжи гүнү бракэрлар Гүрген Кывradаны йапсын имәә да ачан хазыр олажек, сес етсин достларна. Хазырлээр Гүрген Кывradан чорбайы, таман койажек софрайы, да чыыражек достлары, гелер генә о дәду, ансыздан урэр бир аяк да девирер чорбайы. Койэр Гүрген Кывradан енидән имәә йапмаа, ама етиштирәмеер койсун атешә, достлары гелер даадан.

— Не, Гүрген Кывradан, хазыр мы имәә? — сорэр она достлары.

— Йок, кардашлар. Таман хазырладым, гелди о дәду да генә девирди.

Учүнжу гүнү калэр кенди Мити йапсын имәә. Таман хазырланэр Мити йапсын имәә, ерлештирер чүвени, бир да бакса, аажын ардында синерәк дурэр о дәду. Тутэр буну Мити сакалындан, сардырэр сакалы бир калын

аажа, сокэр ужуну аажын чатлаана да бракэр дэдүйу орда. Хазырлээр Мити чорбайы, койэр софрайы да йатэр динненмай.

Ачан гелер достлары авдан, баксалар—аачта сарылы узун бир сакал, хем херерси кан. Қалдырэр оннар Мити да озаман гөрерлэр, ани дэду дарта-дарта копармыш сакалыны да качмыш.

Иер бу үч дост чорбайы, да алэрлар йолу баксыннар нердэ йашээр бу дэду. Гидер буннар дэдунун излериндэн, нерей кан дамнамыш.

Гидэ-гидэ, етишерлэр бир делэа, нердэ битер дэдунун излери хем белли ани о гирмиш орайы.

Булэр буннар бир узун чаты да колверерлэр илкин Таш Фалайаны, ангысына сөлеерлэр: еер лэзым олурса чыкмаа, салла чатыйы. Инер бу бир ерэдэн, бир дэ бакса. орасы допдолу йыланнан, ангыларындан о пек чок коркмуш да саллээр чатыйы чыкарсыннар ону. Достлар чекер ону.

Икинжиэ салверерлэр Гүрген Кывраданы, ама о да етиштинийэн йыланнара, саллээр чатыйы да чыкэр гери.

Биткидэ гирер Мити, етишер йыланнара, алэр бычаа белиндэн, дуурэр оннары парча парча, гечер ордан, гидер лаа илеги да етишер бир капуйа. Ачан ачэр Мити капуйу, не гөрсүн ичиндэ: отурмушлар каба криватларда үч пек гөзэл кыз, чорап өрерлэр.

Кривадын бириндэ ченеси баалы бир пешкирлэн уйуер дэду. Кызлар гөрүнжэ Мити, сорэрлар она:

— Не арээрсын сэн бурда, тез чык зерэ дэду калкарса, шинди иежек сени.

— Эге! Бэн хализдэн ону арээрым хем сизи вар нижэ куртарайым. Истеер мисиниз?

— Истеериз,— деер үчү бирдэн кызлар.

Аннаштыйнан бөлэ Мити баалээр илкин ен буук кызы чатыйа, саллээр чатынын ужуну хем баарэр:

— Бу, Таш Фалайан, сана.

Чекерлэр буну.

Баалээр ортанжайы, саллээр чатыйы хем баарэр:

— Бу, Гүрген Кыврадан, сана.

Чекер достлар буну да.

Биткидэ баалээр Мити ен гөзелени күчүк кызы, саллээр чатыйы хем баарэр: — Бу, достлар, олажек бана. Биткидэ Мити бааланэр кенди, ама достлар

чекер ону йары йоладан, кесерләр чатыйы, о дүшер ашаа ер ичинә, ама достлары, алып хепсини кызлары, гидерләр йашамаа айдыннык дүннедә.

Бөлә Мити йардым едер чойуна чыкып йашасын айдыннык дүннедә, ама кенди каләр генә каранникта.

Шинди Мити чекедер гезмәә ерин ичиндә. Бир да гидә-гидә, бакса аажын бириндә вар бир бүүк харман кадар картал йувасы, ангысынын ичиндә вар бир беш парча йавружук.

Гөрүнжә ону, йавружуклар башлээрлар ааламаа хем аннатмаа, ани диил йыракта булунәр бир бүүк змей, ангысы диил чоктан имиш оннарын кардашларны да шинди коркәрлар имесин оннары да.

Онуштан йаврулар хепси бирдән калкып йалварәрлар:

— Биз пек коркәрыз шинди, ама варса нижә коруйун бизи, маму гелдинән сөлейежез она, да о севинип бүүк иилик йапар сана.

Ишиттинән буну Мити буләр о змейи, ангысы оники кафайланмыш, да чекедер онуннан чиркин дүүшмәә. Туттукча Мити змейин бирәр кафасыны копарәр, үч саат хич динненмедән буушәр, ама змейи парча-парча йапәр да бир тепеә йыыәр.

Ачан йаврулар буну гөрер пек чок севинерләр, Митиә имәә хем ичмәә верерләр. Йаврулар сөлеерләр она саклансын оннарын алтына, зерә картал гөрдүүнән, ани змей өлү, севинектән вар нижә исин ону.

Бир дә ансыздан копәр бүүк бир уулту, ер тигирер, байырлар иннеер, картал йувасына гелер.

Даа кондуунан, картал севинерәк сорәр:

— Ким бу иилин йапты бизә, ким өлдүрдү бу змейи, нердә гөрөим бән о гиргини?

— Бурдайым бән,— баарәр Мити йавруларын канатларнын алтындан.

— Чык бурайы, гөрөим сени, сөлә не истеерсин бөдән бунун ичин?

— Бишей бана диил ләзым, салт йалваражам сана, варса нижә, чыкар бени айдыннык дүннеә.

— Вар нижә буну йапмаа сана, ани сән куртардын беним йаврулармы. Бән бираз динненежәм, ама сиз хазырлайын еди фычы су, еди пуд та йааны, ани етсин

бана даа еринэдэн. Ачан бэн йолда «гак» дейжэм, су верезән, ачан «гык» дейжэм, йааны верезән.

Картал гидер динненмәә, ама Мити хем йаврулар бир ики саадын ичиндә хазырлээрлар еди фычы су, еди пуд та йааны.

Укледерләр хепсини сулары хем йаанылары карталын аркаларна, үстүнә дә пинер Мити.

Калкэр картал, салландырэр бүүк канатларны да гидерләр насыл бора. Картал «гак» деер — Мити су верер, «гык» деер, йааны верер, ама биткидә йааны етишмеер да Мити кесип өкчесиндән, верер бир парча, ангысы тузлу гелер картала да о ашээр ани йааны өкчедән да имеер.

Тездә оннар етишер айдыннык дүннеә, Мити еллешип, чекедер топал-топал гитмәә, ама картал чевирер ону гери. Йапыштырэр о йааны парчасыны Митинин табанына да деер:

— Гит кысметлән, йаша айдыннык дүннедә.

Мити гезә-гезә, булэр бир ев, нәнда йашаармыш Таш Фалайан хем Гүрген Кыврандан, онун да карсыны йапымышлар изметчи.

Ачан достлар гөрерләр ону, бракэрлар хепсини да качэрлар, ама Мити калэр да башлээр йашамаа ислә бир йашамак кенди гелининнән хем еер бир өлмедиселәр, хич олмасын шинди дә йашээрлар.

ТОДУР.

Бир вакыт вармыш, бир вакыт йокмуш — вармыш бир үүсүз чожук — Тодур. О йанашмыш чырак бир зенгин чорбажыйа. Оннар аннашмышлар, ани Тодур чырактык едежек чорбажыда даа куку өтүнжә. О чорбажыда вармыш чок чырак да оннар пек зор йашаармышлар онун елиндә. Тодурун жаны ажымыш оннара да чекетмиш чорбажыйа көрлүк йапмаа. Чорбажы дүшмүш кахыра. Насыл йапсын да куртулсун о Тодурдан, зерә Тодур пек гиргинмиш да коркмазмыш чорбажыдан.

Дүшүмүш чорбажы йолласын Тодуру аач кесмәй өлүм даайына, нередән гирән инсан бир керә бүлә гери чыкмазмыш. Вермиш о Тодура ен кави өкүзлери, ен кави арабайы гитсин даайа да гетирсин йакажак кыш ичин. Тодур үфкейлән бойундруклээр өкүзлери да йолланэр өлүм даайына.

Чорбажы, илин солүйүп, есапламыш ани шансора куртулду бу зараржы Тодурдан.

Тодур етишер даайа. Даада гириркән онун өнүнә чыкмыш бир йабаныйлан бир айы, да тракладып дишлери, демишләр Тодура:

— Биз истериз имәй өкүзлери.

Тодур хич үркмемиш да демиш беклесиннәр о үклетдинжә арабайы. Чекетмиш Тодур арабайы үклетмәй — үч гүн хем үч гежә үклетмиш, ани о арабанын тепеси шансора гөрүнмәзмиш. Уклеттиннән арабайы хазырламыш кендинә бир камчы олсун өкүзлери хайдамаа. О камчийы йапмаа дейни Тодур соймуш ирми аажын көкүнү. Камчы сапы ичин кесмиш бир аач бүтүн. Битирдиннән ишлери, Тодур хазырла-

мыш йола чекетmäя. Йабанылан айы гелмишлär да демишлär, ани шансора иежеклär öкүзлери. Озаман Тодур демиш оннара:

— Иежениз, ама öкүз олаженыз.

Оннар сесләмемишлär да имишлär öкүзлери да токлуктан хем аарлыктан йатмышлар бир тарафта. Тодур озаман баармыш оннара кошулсуннар, ама оннар салт инийärмишлär. Тодур чок дүшүнмеер да колверер о бүүк камчийы йабанынын үстүнä. Йабаны ажыдан ики кат олуп, кошулмуш. Колвермиш о камчыи айынын да үстүнä да о да кошулмуш. Йолланмыш Тодур евä дору. Йолда гөрмүш бир уфкара кыз йыкаармыш бир башка зенгин чорбажынын йапаларны. Тодур истемиш ондан бираз йпаа йапсын камчысына бир учлук. Кыз йапмыш бир учлук да вермиш Тодура. Бу кыз пек зор йашаармыш чорбажыда да демиш Тодура, ани о пек коркармыш евä гитmäя. Озаман Тодур алмыш ону арабасына да йолланмыш илери дору.

Олä икиси гидиркän, етишмишлär бир көпрүä. О көпрүнүн алтындан чыкмыш бир дев да кырмыш арабанын бир текерлеени. Бу иши гөрүп, Тодур колвермиш девчи үстүнä о бүүк камчысыны. Дев ажыдан кенди текерлек олмуш.

Йолландырэр Тодур арабайы илери да етишер евä. Токатларын онүнä етишинжä, инсан шаш-беш олармыш. Даа йырактан Тодур баармыш бойара ачсын токатлары.

Бойар да демиш:

— Девлär ачсын сана токатлары.

Дев дä арабанын алтындан баармыш:

— Бän дев, текерлек олдум.

Гирдиннän аул ичинä, чорбажы гөрүп йабаныи хем айыйыи коркмуш ани иежеклär онун варлыныны, да демиш Тодура öлдүрсүн оннары. Тодур оннары öлдүрмеер, ама капээр койун аулуна. Ачан чорбажы сабайлан калкэр да бакэр — койуннар йок, йабанылан да айы качмышлар.

Бу иши гөрдүүлän, бойар дүшүнмүш куртулсун Тодурдан, да бу иш ичин пиндирмиш бабуйу бир аажа.

Бабу чекетмиш баармаа: «Ку-ку! Ку-ку!..» Бойар

санмыш ани Тодур ишиттинән кукунун сесини, гиде-жек ондан, зерә о йанашмышты чырак куку өтүнжә.

Тодусрайды ишиттинән куку сесини декабрь айында шашмыш да дүшүнмүш несой куку бу олсун, ани чаләр кышын да. Алып бир бүүк күтмек, урәр о кукуйа да дүшүрер ону ерә. Ачан бакәр, гөрер ани о диил куку, ама бойарын ихтиар анасы.

Бойар гөрдуүнән бу иши, истемиш кайбетсин Тодуру да баармыш чыракларна топлансыннар. Чыракларсайды, ани хызланажеклар Тодурун үстүнә, тутәрлар бойары да койәрлар бир фычы ичинә да колверерләр ону бир көр пынара, ани вармыш харманын дибиндә. Озаман Тодур оннара чок шүкүр етмиш да демеш алсыннар не истеерләр бойарын варлыындан.

Ама кендиси евленмиш о кыза, ани вермишти она бир йапаа учлук, да йапмышлар бир бүүк дүүн, бир бүүк конуш, ани тутмуш ики афта ики дә гүн. Қим сәде йокту о дүүндә!? Бән дә орадайдым да кәр Тодурун йанында отурурдум, да ен ии имеклердән иирдим, ен ии шараплардан ичәрдим, ама ачан бир копан кемиици истедим атмаа капудан көпеклерә, расгелдим Қости батүнун ченесинә, урдум да адам бүүн дә бүүк ченейлән калды.

Чок шейләр даа варды насыл аннатмаа, ама дүүн битти, масал да бурада копту.

СЕБЕПЛИ СУ

(Легенда)

Ачан гагаузлар түркүн елинä калмышлар, пек зор йашамышлар. Бракмамыш нисаны не дува етсин, не да ишлесин раатта, варлыына чорбажы олсун. Гагаузлар хем даа да башка халклар бакармышлар еер та-рафа гелсин бир кави девлет да куртарсын оннары исирликтән. Саде русун халклары ажымыш оннары, женклән гелмиш, түрклән дүүшмүш. Ен бүүк женк Волканештин мерасында олмуш. Орда шинди дä вар бир бүүк хем үсек таш дирек, нердä демир буквайлан йазылы ким киминнән дүүшмүш, хем ангы йылда бу женк олмуш. Ама кайет чок кан дökүлмүш кыйун кена-рында, бүүк чукурун ичиндä.

«Чок түрклән рус кесилмиш, кан су гиби акмыш,»— кызлар шинди дä түркү чалэрлар. О чукурун ичиндä пынар вар. Незаман хем ким ону казмыш, ташла-мыш,— кимсей билмеер.

Ачан илк йаз гелер, сокак долу кызлар гелерлär, бакырларыны бу пынарда суйлан долдурэллар. Пынарын серени йок. Су йақында. Саде узалт елини — суйа етишежән. Бу суйлан кызлар йыканэрлар — бенизлери биаз олсун, йанаклары кырмызы олсун, чожуклар онна-ры беенсин. Сора карылар гелер, бу себепли суйлан ушакларыны йыкээрлар—саа олсунар, хасталанмасын-нар. Ачан сорэрсын, нердән сиз бу суйу себепли бу-лэрсыныз,— оннар öлä деерлär:

«Бурда кесилди, кыйылды солдатлар, ани түрктән бизи куртардылар».

ДОРУЛУК.

Адамын бири ишлемиш, савашмыш, пара топламыш, бир ени ев сатын алмыш. Сора тутунэр аулун ичиндä бир пынар казсын. Казырган бир бакыр алтын парайлан булмуш.

— Лäзым, — демиш, — бу бакыры алтын парайлан гөтүреим о адама, ани еви сатты бана, зерä бän öдедим саде ону, не варды ерин үстүндä, ама не булунэр ерин ичиндä, оннар она дүшер.

Насыл дүшүнмүш, öлä дä йапмыш. Алмыш бакыры парайлан да гитмиш о адама, ани еви сатмыш она.

— Аулда пынар каздым, — демиш, — те бу бакыры алтын парайлан булдум. О сана дүшер, зерä бän öдедим саде не варды ер үстүндä. Буйур!

— Йок насыл алайым! Паралар шансора сенин, зерä бän саттым сана еви ериннän бирердä, — демиш öбүрү.

Ба ал, ба алмайажам, — башлээрлар чекишмää, кавга йапмаа.

Бир фикирли адамы йалварэрлар дорулук йапсын, оннары узлаштырсын. Ихтиар савашэр оннары узлаштырсын, парайы кардаш пай йапсыннар, ама баша суду чыкарамээр: бири верер, öбүрү алмээр. Ачан гөрер, ани узлашмак бишейä чыкмээр, фикирли адам сорэр:

— Вар мы сизин ушакларыныз?

Бири демиш, ани вар деликанны чожуу; öбүрү демиш, ани вар буук кызы.

— Еверин онары! — адам демиш. — Бакыры алтын парайлан оннара верин!

Адамнар о саат узлашэрлар, ушакларыны еверерлär, сувату öлээрлар, бакыры алтын парайлан генчлерä верерлär.

ПАДИШАХ ХЕМ. ЕШЕК.

Падишах капунун өнүндә отүрэр. Аулда бир паалы килим үстүндә йатэр бир тавлу хем гөзәл ешек. Таман о вакыт Настрадаин гечер йолда да өлә кенди-кендинә сөленер: «Не тавлу хем гөзәл ешек, ама йазык — лаф етмәә билмеер».

— Не, санки, сән олур үредәсин беним гөзәл ешееми инсан гиби түркчә лаф етсин?

— Олур ону да йапайым, куветли падишаам, ама бир аз паалы о сана тутажек, хем он йыл вакыт гечежек.

— Йок бишей,— падишах демиш: — Қо өлә олсун, ама еер бежермәсән хем бени алдадырсан, билер мийсин сән, ани кафасыз калажан?

— Ондан бән хич коркмәзим, буук сөзлү падишаам.

— Ачан өлә, насыл деерсин, на сана бин алтын пара. Башла ешәә үретмәә түркчә лаф етсин. Саде гөрөим, ишидеим, ани ешек башлээр инсан гиби лаф етмәә,— даа бир демирли алтын пара вережәм.

Алэр Настрадаин алтыннары, евә гидер да өлә карысына сөлеер:

— На сана бин алтын пара. Алдым оннары падишахтан. Тутундум үредеим онун ешеени инсан гиби түркчә лаф етсин.

— Сән бүүн аллеле татула идин, шаш олдун. Нердә сән гөрдүн ешек инсан гиби лаф етсин? Сән о прост кафаны йола койдун. Султан ону кесежек.

— Йок бишей,— Настрадаин демиш.— Он йылын ады вардыр,— йа султан өлежек, йа да ешек гебережек.

ИКИ КАРДАШ.

Фыкара агасына гидер өкүзлерини истеер бираз одун даадан гетирсин. Агасы бираз мырылданмыш, ама вермиш. Адам даайа етишмиш, арабайы аажын алтына чекмиш, өлө колламыш, кесик аач дору арабанын ичинä дүшсүн, ама өкүзлери кошулү бракмыш. Кесик аач дүшер — өкүзлери өлдүрер.

Нәлсын завалы фыкара? Евä дөймүш, агасына демиш: «Даада бүүк йамур йаады, чамур олду, өкүзләр арабайы чыкарамээрлар. Вер сенин бейгирини дә йардым өкүзләрä олсун».

Бейгири дә алэр, даайа гидер, куйрууну арабайа баалээр, бир камчы уэрэ, бейгир йолланэр, куйруу копэр, кыйä качэр.

Коркудан фыкара клисенин үстүнä пинер, өлмәä истеер, ерä атлээр, ама попадианыны үстүнä раслээр, ону өлдүрер, кенди саа калэр.

Попазлан агасы даавайа ону верерләр. Суда гидәркән, фыкара йолдан бир таш алэр, басмайа ону сарэр. Некадар суд гидер, о хеп мировайа басмайы гөстерер. Мировой аннээр, ани хабар она гөстерер, да өлө даавайы кесер:

«Бейгир фыкарайа калэр. Ачан куйруу енидән бүүежек, бейгири агасы алажек. Попаз клисенин үстүнä пинсин, фыкаранын үстүнä атласын»...

Ачан суд битмиш, мировой фыкарайы чаармыш, хабар истемиш.

Фукара демиш: «Капана койайдын, те бу ташлан кафаны йарыдым».

НАСРЕДДИН ХОЖА ФЫКРАЛАРЫ

1. ЕСКИ ДОСТ.

О вакъдын зенгиннериндән бири Хожайы бир икрам софрасына чаармыш. Икрамын сырасы чекединжә, изметчиләр ичери пипи долмасы, пидә, баклава¹ gibi гүрлү имекләр ташымаа башламышлар.

Мусафирләр софрайа доздолай отурдуктан сора, ортайа илкин сыжак бир чорба конулмуш. Ев саабиси кашыны чорбайа далдырып, аазына гөтүрүр гөтүрмәз баармыш:

— Бак сән даңгалаклары! Чорбайа сармысак коймасыннар аазчылара кач керә вардыр сөледиим? Изметчиләр! Аласыңыз шуну тез софранан!

Хожа изметчилерин аркасындан йан бакып, дерим ичинә чекмиш (офламыш).

Бу сырада софрайа пипи долмасы гетирмишләр. Ев саабиси генә херкезиндән илери давранып, бир локма алмыш. Окадар ки алмасыннан баармасы бир олмуш:

¹ Татлы манжа.

— Изметчи, сиз бени өлдүрмää ми ниетлединиз!?
Қара бибер коймайасыңыз кач керä дедим сизä. Алын
шуну, айтланын каршымдан!

Бу сефер изметчиләр баклава тепсисини онä сүр-
мүшләр.

Ев саабиси генä чекетмиш баармаа:

— Сиз не серсем ерифләрсиниз ба! Аач карына
татлы манжа инир ми? Хайди, арканызы гөреим бунун-
нан да!

Хожа бу ишлери сиир еттиинән, еникуну калкмыш
софрандан да чыкып, көшедä дуран пилаф тенжереси-
нин башына чөкмүш.

Буну гөрән ев саабиси сормуш:

— Не о Хожа, софрандан не калктын?

Хожа пилафы кашыклайарак, демиш:

— Сиз о өтеки имеклери сырайа койунжа да измет-
чилерин жезасыны веринжеä кадар, бән шу бизим ески
достун — пилафын — дадымы сорайым дедим.

2. ҚАРАННЫҚТА САА ТАРАФЫМЫ НАСЫЛ БИЛЕИМ.

Бир авшам Хожайа бир мусафир гелмиш. Иип ич-
тиктән сора, бираз лафа дурмушлар да йатмышлар
динненмää. Оннарын йатаклары йаннашыкмыш.

Гежä йарысына дору адам Хожайы дуртмүш да де-
миш:

— Сенин саа тарафындакы скемнедä варды бир
мум. Вер ону бана дышары чыкайым.

Хожа хомурданарак демиш:

— Сән дели мийсин, жаным. Бу зындан каранник-
та саа тарафымы бән насыл булайым?

3. ÖЛЕЙСА, ИСАНА.

Узун бир йолжулаа чыкам Хожа, йолда пекчä ажык-
мыш. Бир недән сора бир касабайа гирмиш. Фырын-
жынын бири тазä екмек фырыннардан чыкарымыш.
Хожа екмеклерин датлы кокусуну йуткунарак, йолун
ортасында дуруп, сиир етмää башламыш.

Ишини битирән фырынжы, бу йабанжынын дики-
лип дурдууну гөрүнжä демиш:

— Не о, неä бакәрсын өлä, достум?

Хожа йуткунарак сормуш:

— Бу екмекләр сенин ми?

— Беним белли ки.

— Хепси ми?

— Хепси.

Хожа ичинә чекерәк демиш:

— Олейсә, исәнә ба адам!

4. БАШЫ ДА БЕРАБЕР МИЙДИ.

Бир аркадашыннан бирликтә Хожа йабаны авына чыкмыш. Гөрүп бир бүүк боз түүлү йабаны, бир баарыш калдырмышлар да ону коуламаа чекетмишләр. Йабаны, бираз качтыктан сора, бир инәә (деләә) сокулмуш. Хожанын аркадашы, дайанамайарақ, йабанынын ардына иник ичинә гирмиш. Хожа дышарда бир саат беклемиш, ики саат беклемиш, аркадашынын кыпырдамадыны гөрүп, аякларындан чекип чыкармыш ону. Ачан бакмыш, аркадашын башы йок. Бүүк бир кахыра дүшүп, алмыш аркадашыны сыртына да хызлы касабайа евә йолланмыш. Аркадашынын евинә етишип, капуйа урмуш. Сес едерәк чыкмыш аркадашынын карысы.

Хожа ону гөрүп, сормуш:

— Сизин адамыныз сабайлан евдән чыкаркан башы да берабер мийди?

5. КЕДИ НЕРЕН ГИТТИ.

Қасапчыдан үч ока йааны алып, Хожа евдә бракмыш оннары да кенди ишинә гитмиш. Қарысы комушу қарыларыны топлайып, оннара гөзәл бир икрам вермиш. Хожа имәә гелдинән, қарысы өнүнә булгур пилафыны сүрмүш.

Хожа озаман демиш:

— Макар ки койайым сени енидән бир имек йапмаа вақыт йок, ама шу пилафа биркач йаалы парча йааны койуверисән пек ислә олур.

Қарысы диштирип бенизини, демиш:

— Бән булашық йыкааркан сенин о пек севдин текир кедин бүтүн йааныны имиш. Ачан бән есап алдым, о йаланырды.

Хожа, котлонун алтында йатан кедии чыкарып, кантара чекмәй коймүш. Кеди салт үч ока чекмиш.

Хожа шашарак демиш:

— Ха гиди динсиз имансыз! Еер бу үч ока чекидә йааныйсайды, озаман нәнда кеди?

6. СЕСИМ НЕРЕИ КАДАР ЕТИШЕР.

Хожа, дува окуйарак, сокакта качармыш. Хер та-
рафтан инсан йол ортасына чыкарак, Хожайа сору-
мушлар:

— Не йапәрсын, Хожа, бу не хал?

Хожа жувап веримиш:

— Бакалым сесим нерей кадар етишер, ону анна-
маа истеерим.

7. АКРАН ОЛАЛЫМ ЛАЗЫМ.

Чожуклуунда Хожайа сормушлар:

— Сән ми бүүксүн, осайды кардашыи мы?

Хожа шу жувабы вермиш:

— Анам гечән йыл дедийди, ани кардашым бен-
дән бир йаш бүүкмүш. Озамандан бир йыл гечти да
шинди артык акран олалым лязым.

8. ВЕР КҮРКҮМУ, АЛ СЕМЕРИНИ.

Хожа бир гүн папайыра гидиркән, бир ерә уурасын
ләзым олмуш. Күркүнү чыкарып, ешәән семеринә кой-
муш да кенди гитмиш ишинә.

Бир недән сора, гери гелип ешәән йанына, Хожа
гөрмүш ани күркүнү сыйырмыш бириси, күркүн ерин-
дә лүзгәр есер. Фена халда кызан хожа, ешәән сыртын-
дан семери индирмиш, бир сопа аркасына йакып, баар-
мыш:

— Вер күркүму, ал семерини!

9. ФАЙДАЛЫ ИЛАЧ.

Хожа бир гүн, о вақыдын докторларындан биринә
гидип, йалвармыш:

— Зор чекерим, теклиф едерим, бак не дердим вар?

Доктор онун пульсуну йокладыктан сора, шу жувабы вермиш:

— Дердин аачлыктыр, Хожа. Бурда калып биркач гүн, иип ичирсән куртулурсун.

Хожа, ики-үч гүн иип ичтиктән сора, доктора өлә демиш:

— Бизим евдә бу хасталыы чекеннәр аз диил. Чүнкүм сиз инсаны бөлә чабүк дорудәрсыныз, оннары дә бурайы йоллайым мы?

10. ЙОРГАН ГИТТИ, КАВГА ДА БИТТИ.

Хожа бир гежә йатаркан, соакта бир шамата ишитмиш да хемен не олдууну аннамаа меракланмыш. Карысы баармыш гитмесин, ама лаф аннадамамыш. Хава суук олдуундан, йорганы сыртына алып, Хожа сокаа фырламыш.

Кавга еденнәр Хожайы гөрүп сеслерини кесмишләр, ама араларындан бири Хожанын сыртындан йорганы чектии гиби каранныкта кайбелмиш.

Евә титиреә-титиреә дөнән Хожайа, карысы сормуш:

— Не о? Не үстүнеймиш кавга?

Хожа бойнусуну бүкерәк демиш:

— Безбелли бизим йорган үстүнеймиш кавга. Нижәл йорган гитти, кавга да битти.

11. БАШКА КЕРА БАШЫНЫ ПЕНЧЕРЕДА УНУТМАСЫН.

О вакыт Хожайы бир ериф сык-сык евинә мусафирләә чаарымыш. Бир гүн Хожа адамын теклифини кабул едип, евинә мусафирләә гитмәә карарламыш. Йаклашыркан о адамын евинә, даа узактан гөрмүш насыл адам пенчередән бакармыш да сора гери чекилмиш.

Хожа даа урунжа капуйа, чыккан изметин демиш:

— Ефенди евдә йок.

Хожа ажы ажы гүлүмсеерәк демиш:

— Сөлә ефендинә ки, башка керә башыны пенчередә унутмасын.

12. БУНДАН ФЕНА АЛДАТМАК ОЛУР МУ?

Хожанын чожуклуунда, чок үүнмесини севән бир аркадашы вармыш. Икидә бирдә: «Бени кимсей алдатмаз!» деярмиш. Она кызып Хожа, бир керә онуннан бааса гелмиш:

— Бән, демиш, сени алдадырым.

— Насыл?

— Шинди бени бурада бираз беклә, беним бир ишим вар да гелдиннән аннашырыз.

Чожук беклемиш, беклемиш быкынжа. Хожанын, гелмеси олмамыш.

Бу иши гөрән бир досту демиш чожаа:

— Гөрдүн мў шинди несой сени Хожа алдаты? Бундан фена алдатмак олур му?

13. БУРАДА БИР БАНЯ ОЛСА...

Баняда йыканыркан түркү чалмаа чекедән Хожа, кенди сесини пек беепмиш. Бу бетерә, банядан чыкар чыкмаз, емен жамиә качарак гитмиш да минареә тырмашарак, дува окумаа башламыш. Ашаадан гечән бири, баармыш она:

— Хем вакытсыз дувайы окуерсын, хем дә сесин не чиркин гөрмеер мийсин?

Хожа минаредән иилип, жувап вермиш:

— Бурада бир баня олса, аннаарсын сән беним сесимин гөзеллини!

14. НЕ ПАРАСЫ...

Панайырда гезиркән бир түккәна гирип Хожа, сатыжыдан бир шалвар истемиш. Бир хайли чевирип елиндә о шалварлары, гери вермиш да демиш:

— Бу шалварларын еринә бана бир жүкет вер.

Хожа, жүкети алыр алмаз, сыртына гиимиш да тез евә йолланмыш. Сатыжы о саат ардына баармыш:

— Жүкетин парасыны өдемедән нерей гидерсин, Хожа?

Хожа, шашарак, сормуш:

— Не парасы, жаным? Жүкетин еринә бир шал-

— Ии ама, ону да өдемедиң...

— Ама да ачыкгөзсүн ха! Алмадым ишә несой пара истеерсин верейм?

15. ӨРДЕК МАНЖАСЫ.

Бир гөл кенарында динненән Хожа, суда биркач йабан өрдәә гөрүп, оннары тутмаа калкмыш. Качмыш, таш атмыш, суйа гирмиш, бир дә өрдек тутамамыш. Биткидә йоруларак, гөлүн кенарына отурмуш да екемени суйа бана-бана имәә башламыш. Бу сырада орадан бир йолжу гечәрмиш.

Хожанын бу йаптыына акыл ердирәмеерәк сормуш:

— Не о Хожа, не иерсин?

— Не олсуң, демиш Хожа, өрдек манжасы иерим!

16. ТАВШАНЫН СУЙУНУН СУЙУ.

Бир авжы Хожайа бир тавшан гетирмиш. Хожа да ону мусафир едип, икрамнамыш. Бир гүн Хожанын евинә бир танымадыы адам гелмиш. Хожа адама ким олдууну сорунжа, мусафир демиш:

— Сана тавшан гетирән авжычын комушусуйум бән.

Хожа, истәәр истемәз, ону да икрамнамыш. Бу мусафир дә гиттиктән сора, Хожанын евинә бир башкасы дамнамыш. Бунун да ким олдууну сорунжа, мусафир демиш:

— Ани бир авжы сала тавшан гетирмишти, тә бән онун комушусунун комушусуйум. Хожа бу жувабы ишидип, ени мусафирә ижек гетирмек үзерә дышары чыкмыш да бираз сора бир чанак су гетирмиш да мусафири буйур етмиш исин.

Мусафир шашарак сормуш:

— Бу нашийдир ба Хожа?

Хожа:

— Не олсуң, демиш? Бу тавшанын суйунуи суйу.

17. ДАА ГИДЕИМ МИ?

Бир гежә, карысы Хожайа йатакта «бираз өтәә гит» демиш.

Хожа аяккапларыны алып, сокаа чыкмыш да гит-

мәй башламыш. Ики сааттан сора, бир достуну каршы едип демиш она:

— Бизим евә уура да кырыя сор даа гидеим ми?

18. КЕТЕН ЕКЕЖАМ.

Хожа бир гүн ажамы бир берберә гитмиш.

Бербер, Хожанын кафасында, көр устурайлан, канамадык ер бракмамыш да хер кестии ерә памук йапыштырмаа башламыш.

Хожа бөлә иш гөрүп, даа траш йарыя гелмедән, ериндән калкмыш да йолланмыш гитмәй. Бербер ша-шарак сормуш:

— Хайрола, нерей сән бу халда?

Хожа:

— Кафамын йарысына памук ектин. Калан еринә дә бән дүшүндүм кетен екеим.

19. ПЫНАРДАН АЙЫ ЧЫКАРМЫШ

Хожа бир гежә пынардан су чекмәй гитмиш. Суй-үн үзүндә айы гөрүп дүшүnmүш:

— Аман, ай пынара дүшмүш. Йа чыкарайым бән ону. Да ченгели аларак, суйа салмыш. Айы тутаркан ченгел бир таша илишмиш. Хожа чекмиш-чекмиш бир түрлү чыкарамамыш. Биткидә дә бүтүн куветлән ачан дартмыш ченгел куртулмуш, окадар ки Хожанын аркасы ерә урмуш, бажаклары йукары калкмыш. Озаман айы гөктә гөрмүш да демиш:

— Чок заамет еттим ама, айы еринә кондурдум.

20. ОЛА ДА ИНЕЖЕЙДИМ.

Хожа бир гүн ешектә атлы гезәрмиш да, насыл расгелмиш, ешек ону ерә дүшүрмүш. Буну гөрән чожуклар:

— Аа! Хожа ешектән дүштү! — деә гүлмәй чекетмишләр.

Хожа хич айыфланмайарак жувабыны вермиш:

— Не гүлерсиниз? Бән өлә дә инежейдим.

21. ГӨЗ ИЛАЖЫ.

Гөзү ажыйан бири Хожадан илач сормуш.

Хожа:

— Геченнердә дишим ажыйарды да чыкармактан башка хич бир илач кәр етмеди, деә жувап вермиш.

22. ДАЙАН ҚАРДАШЫМ!

Хожа бир гүн комушуларындан бириннән йабаны авына гитмиш. Бир хайли гезип долаштыктан сора, бир йабаны иниинә расламышлар. Хожанын аркадашы, йабанынын йавруларыны алмаа дейни иник ичинә гирмиш. Бу вакыт йабаны гелип иниинә гирмәә хызланмыш. Окадар ки Хожа, аркадашынын башыны белайа сокмамак ичин хемен йабанынын күйрууна сарылмыш. Хайван дебелендикчә хер тарафы тоз думан олурмуш. Бу сырада Хожанын комушусу иник ичидән баармыш:

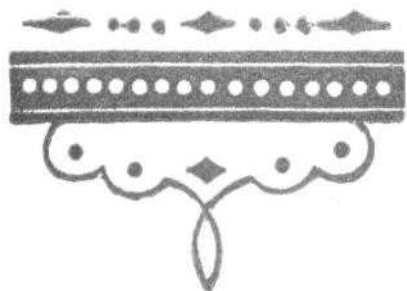
— Бу тоз не йаху, гөзлеримә гирер!?

Хожа:

— Дайан, кардашым! демиш. Букалары бишей диилдир. Ама йабанынын күйруу копарса озаман гөрүрсүн сән тозу, думаны!

БҮҮНКҮ
ЙАЗЫЛАР

ПОЭЗИЯЛАР

Николай Арабажп

БИЗИМ ДРУМИ.

I.

Чоктан йамур булуглары
Гөкү, айы хептән өртмүштү.
Гежә йары хорозлары
Шиндән бизим кәйдә өтмүштү.

Раат үйүэр йоргун инсан.
Бу геч вакыт салт уйумаз
Кәйдә син-син гезән бир жан:
О сакланыр, о ачылмаз.

О долайа бакынарак
Бир аула гирди дейнеклән.
Көпек она пек саларак,
Сысып чүүдү бүүк севинмеклән.

Бу көпек салмасындан
Манол амужа уйанмышты,
Пенчерея урмасындан
Бирдәнбиря кәр шашырмышты.

Манол донжа йаваш калкып
Бираз дурмуш коркуйлан,
Ама пенчерея бакып
О танышмыш комушусуйлан.

Капу даа о саат ачылмыш.
Алып мусафири кужаклан
Манол патадан ташымыш,
Зеря бүүк достмуш бу качаклан.

Бу мусафир беш йыл гери
Бир дүүш чекетмиш румыннарлан.
О Буджакта чифтчилери
Чаармыш женга окупантларлан..

Дүшмүш Дофтан зынданына...
Шта Партиянын йардымыннан
Качып, гелмиш карысына
Хем лафланмаа ии достларыннан.

Она бу бүүк ниет елверир.
О нунайа гелмиш бу ниетләй.
Салт завалы о мусафир
Бу гүн булушмаммыш кысметләй...

Лаф чекетти Манол кенди:
— Бобан, сени алдыктан сора,
Чок көтектән тез гечинди....
Ананса, хем ешин Тудора,
Ачан румын жандарлары
Сизя гелип тарашламаклан
Соймушту лифт алтыннары,
Ики жандар кести нажаклан....

Калан жандар да оннары
Бирдән урду түфекләй...

Ама румын жандарлары
Шинди гезәр үркүк үреклән.

Оолун хем кызын куртулду.
Хысымнар, диил йабанжылар да,
Хеп ониара йардым олду...
Пек акыллыдыр ушаклар да.

Да Друми салт ону сормуш:
— О жандарлар да дишмиш ми?
Оннар буўн кач киши олмуш?
Хем «Секция» ордан гечмиш ми?

Буну соруп даа еклемиш:
— Оннарлан бәи дә билиширим,
Көйдә йапамасам чок иш
Баарли оннарлан өдеширим...

Манол демиш: — О постта вар
Бир ии хем файдалы адам да,
Вар бир кула жандар, Вакар.
Биздә пек зор олдуу заманда;

Биркимсеи алмаа изин
Еер бир о «секцияда» варса,
О жан кайып, о диил сизия...
Ама дедним жандар Вакарса
Тез билдирир штә о жаны,
Да биз бөлүклән чалышырыз
О гагаузу — курбаны
Көйдән вақытлан ашырдырыз.

— Олейсә — демиш Друми, — сула,
Дүшүнжә Вакары сарфош ет,
Бак крычмада йатсын «Кула».
Она сән румыннары мет ет».

2.

О жандармы Манол булмуш
Да бу гежә ичер Вакарлан,
Сарфош Вакар тез уйумуш.
Манол калмыш бу кафадарлан.

Ансыздан гежә йарысы
 Бүтүн көйү сарсмышты,
 Сансын топ патламасы —
 Да коркудан көй уйанмышты.

Бүүн Друми бираз өдешмиш
 Румын метян жандарларынан,
 Да сора саклы гөрүшмүш
 Кенди паалы ушакларынан.

Ама евдән айырылмакта
 Чыкмыш бөлә саклы лафларлан:
 — Бән олажам диил узакта,
 Россияда, ески достларлан,

Беклеиниз бән дөнежәм
 Енсенмемиш Кызыл Аскерлән,
 Бү ерлердә өрүежәм
 Бән шен түркүйлән хем заферлән.

3.

Ким уурамыш бүүн Манола
 Душман биләмәз, чыкардамаз
 Качкын сүртмүш узак йола.
 Жандар ону шиндән тутамаз...

Ачан жандар Вакар аймыш,
 Да гүжүлә калкмыш аякча,
 Ишидип: «Секция йанмыш!»
 О сеслән ааламыш ушакча.

Чыкып Манол, крычмар, Вакар —
 О йангына гитмиш алатлан.
 Инсан чоктан гелмиш бакар,
 Бу йангына шашмыш суратлан.

Чок гечмемиш «аннашылмыш»,
 Ки соба йанында дуруркан
 Патрон сандыклары даалмыш —
 Бу рас гелмиш гежә уйууркаң.

Недән өлә да, о гежә
Йанмыш долап, тефтерлән маса,
Куртулмамыш бир чекмежә —
Йанмыш, не «Секцияда» варса.

Ики дувар салт даһанмыш.
Йанмыш евин диреклери дә,
Хем хепси жандарлар йанмыш,
Көмүр олмуш кемиклери дә.

Хализ себепини билир
Салт Манола гелән о куми,
Саклы гелән о мусафир —
Хализини билир салт Друми.

4.

Желлат революционер
Чок ишлемиш кызгын үреклән.
Чойу сгу уздән билер
Да каршылээр бүүк севинмеклән.

Советләр дөндүүнән, тездә
Друмнини ады йайылмыштыр,
Штә буун ишлеер о меркездә,
Ама аклы көйдә калмыштыр.

Маюл да хеп орда ишләәр,
Хич Друмийлән айырылышмээр.
Конушмакта ески ишләр
Башларындан хеп чыкмээр.

Сиз Друмийлән булушсаныз,
Даа чок аннаарсыныз ондан.
Онуенан сиз конушсаныз
Доймазсыныз лафларындан.

ОКТЯБРЬ ГЕЛМИШ

Фрагмент

Штә Октябрь гелмиш —
Ежел душмана
Ленин емир вермиш
Дуушчин инсана.

Да гелмиш сыра
Хепси руслара,
Гагаузлара
Пролетарлара,

Буук женгә калкмаа
Душманы урмаа,
Куведи капмаа
Советлик курмаа.

Бу битки женктә
Оленин оолу
Киннән үректә
Алмыш о йолу,

Ани бобасы
Она гөстермиш,
Урек парасы
Чок кувет вермиш.

Боба достлары
Тез силахланмыш,
Гагаузлары
Бу дүүшә чаармыш.

Кырмызы байрак
Душмемиш ерә
Да сүртмүш Буджак
Бол Советлерә.

ЙАШАСЫН СОВЕТЛАР.

Гагауз евелки йолунда
Салт көтек гөрдү хер зорунда
Диишилерди саде душманнар:
Балканда зеегледи османнар,

Буджакта басты рус царлары,
Биткидә — румын бойарлары.
Ажап вар мы башка бир миллет
Гечирмиш олсун окадар зеег...

Куллүкта бүүдү гагаузлар..
Ама штә диишилди заманнар:
Буджаа куртарды Советләр
Бурда бол солуду миллетләр.

Партиядан айдын хем сыжак.
Кабледип шен үүрәр бүүн Буджак.

Советләр канады алтында
Ер сана да вар — тут аклында!
Уреемиз шен үмүтлан күтлээр
Йашасын енсенмәз Советлар!

КИШИНЕВ

Чок вакыт гери
Чобанын бири
Бу гөзәл ери
Кышлайчин сечмиш.

Бу ески заман
Салт бир балабан,
Ихтиар молдован
Бу ерә гечмиш.

Бакмыш — хер тараф —
Сүрүә алаф...
Бил, куллан — бир лаф
Кимсей демейжек.

Иашамаа калса,
Бир бордей йапса,
Сүрүләр йатса —
Хич өдәмейжек.

Аз йыл арасы —
Бүүк көй бурасы,
Молдованжасы
«Кишла ноуэ» дыр.

Шиндисә, пек тез
Кишинев меркез.
Бурада херкез
Еденир хатыр.

Хич билмәз чобан
Ихтиар молдован,
Ки бүүнкү заман
Тырласы парлар.

Өлмүш о заман
Ачан лаф «чобан»
Хем «фыкара адам»
Пек айыптылар.

Да парасызлар
Йа топраксызлар —
Хепси хаксызлар
Кәр кайыптылар.

Бу ени заман
Хер ишчи, чобан,
Рус, йа молдован
Сайылыр инсан
Бүүн Молдовада.

Хер ишчи — адаш,
Салт кави бадаш
Вар сана кардаш
Бүүк Московада.

Йашасын чобан,
Хербир молдован,
Гетирән курбан
Иш алтарына.

Кишинев! йаша!
Ел узат ашаа,
Чадыр йолдаша,
Ии достларына.

Николай Бабоглу

ШУҚУР, ПАРТИЯ, САНА.

Евел вақыт зору чектик
Ауч пулуклан ери ектик,
Бизи бойарлар сойарды
Жандарлар «бечә» койарды.

Авшам-сабаа, гежә — гүндүз
Йамур-чамур, байыр хем дүз —
Биз хеп хамут ичиндә
Зенгин бойар ишиндә.

Октябрь бизә гелди
Чимчирик гиби челди
Сойужулары бирдән
Сүпүрдү ердән.

Умудумуз кайбелмеди,
Истедимиз вақыт гелди.
Шүкүр, Ленин боба, сана
Шүкүр, партия, сана!

Шинди биздә йашамак
Насыл кысметли олду,
Гүнүмүз дууду шылак
Долай шенниклән долду.

Халкларын арасында
Ленин бизә йол ачты
Киатлар сырасында
Гагаузча киат чыкты.

Колхозлар ачты йолу
Амбарлар екин долу,
Гит-гидә дә чалышэрыз
СеШеА-йлан йарышэрыз.

Етиш'чез дә, гечежез дә —
Партия уз дорудур;
Партиейлән бүлә биз дә —
Онун дедии фит олур.

Қырк йыл олду сән шылээрсын,
Октябрь, Октябрь шафкы,
Уз бин йыл даа шылайасын
Өмүр дүннеә, хайыр шафкы.

Бизә сендән хайыр гелди
Умудумуз кайбелмеди
Шүкүр, Ленин, буун сана,
Шүкүр, партия, сана!

Кости Василиоглу

ФЕРМАДА, УЗАК ЕРДӐ.

Фермада, узак ердӓ
Нӓндан гӓн дууэр,
Бир генч чожук орада
Койун отладэр.

Насыл ону беенмеим
Чобаны бӓн севмеим?
Койуннары ии бакар
Йаннарында хеп йашаар.

Уреемӓ ислӓ гелӓр
Ачан каушлан чалар,
Саа олуп гӓзӓ гелжез
Гӓзӓл дӓӓндӓ ойнайажез.

БИЗИМ ҚОЛХОЗ.

Берекет буўк қырларда,
Қырларда колхозларда.
Чыкын, бакын ким гелер?
Қызым колхоздан гелер.

Биаз шарфлан башында,
Тракторун да ўстўндә.
Гечер башча йанындан,
Гөзәл чичек башында.

Хепси йоллары ачык —
Саа олсун да йашасын.
Бакын бизим колхоза
Зенгиннеериз йыл йылдан.

Бўтўн йаз ислә ишлеер
Школайа да о гидер,
Биркач йыл гери бакмаа,
О билмәзди йазылмаа.

Хепси инсан шен гезер,
Қырларда ислә ишлеер,
Ишледик тә ишлейжез
Йашамайы куражез.

Мити Карачобан

ЧЫРАК ТУРКУСУ.

Салкымын ардындан
Сабаа шылээр,
Ча-хэйс, ча-хэйс,
Бир еркен талига
Дин тынгырдыр,
Ча-хэйс, ча-хэйс...

Гужүлэ сечилер
Илердә йол,
Ча-хэйс, ча-хэйс,
Он дилгә отурэр
Бобайлан оол,
Ча-хэйс, ча-хэйс...

Тә гөктә сакланды
Битки йылдыз,
Ча-хэйс, ча-хэйс,
Өлч сән адым-адым
Йолу йалныз,
Ча-хэйс, ча-хэйс...

Чыраан кафасында
Калпак кара,
Ча-хэйс, ча-хэйс,
Пайлар арасында
Вар бир тарла,
Ча-хэйс, ча-хэйс...

Зенгинин боодайы
Даа пек йырак,
Ча-хэйс, ча-хэйс,
Биз дә оол бобайлан —
Ики чырак,
Ча-хэйс, ча-хэйс...

Бизим гибисинә
Зорду йашмаа,
Ча-хэйс, ча-хэйс,
Хем зенгин иисинә
Зорду расламаа,
Ча-хэйс, ча-хэйс...

НИСТРУ, НИСТРУ.

Нистру, Нистру,
Чыртмалы сүрүләр
Сени метедерләр
Нистру, Нистру,
Мейвалы башчалар
Еркен ел едерләр.

Нистру, Нистру,
Гөзәлсин кендиннән!
Вақыт гүзлединнән,
Ажаба киминнән
Сени бензедеим бән?
Нистру, Нистру,
Сансын блезик кырда
Сабайлан шафклайсын.
Нистру, Нистру,
Сән нижә бир сыра
Бонжук дакылайсын.
Нистру, Нистру,
Сенин, дурук суна
Бакәрым, мавиә:
Дакмыш сени
Кенди бойнусуна
Гержик Молдавия!

ТОЛУ.

Каскаты лүзгерләр
Естиләр пойраздан,
Карарды өртүләр
Евелки саздан.

Да куру йол өтгү,
Пек бензәйн чана,
Да толу чекетти
Бешкажык ойнамаа.

А Й...

Бойундан сачаан
Бир йараса учту,
Караннык олду
Бүтүн ичерси...

О ай йалнызча
Сапада каушту,
Да булунмады
Ким ону гечирсин...

МЫЛЧЫ *

Зор бүүдүүнән меклемää
Хем гезмää ишсиз,
Ама күчүккән беклемää
Екмекләр пишсин.

— Ха, дайан, мамужуум, да
Биттиинән йакмаа
Чекедежәм аужумда
Мылчы бән йапмаа.

Йан соба ачыклыкта
Йандыкча чатлээр,
Да ушак о чатлактан
Мылчийа бакэр...

---

* Кабартма.

ЧЕКИРГА

Караннык гөктән
Ерә даһанәр
Хер бир директә
Лампажык йанәр.

Хепсигии сүсәр,
Цыр-цырдан каарә,
Геч вакыдадак
Чекиргә баарәр...

Ара, булмаһаһан
Ону саклыда,
Ама тутажан
Ону аклында...

ЙАМУР.

Тафтадан токат ески,
Ешил чок вакытлардан
Уруләр казаа кескин,
Беклеер капасын адам.

Тә, хызлы йамур гелди,
Кор гиби хашлак ерә,
Олмалы билди кеди
Йыканырды о зерә.

Гөк гурлемеси урду,—
Булуду йарды сансын,
Топрак чоктан куруду,
Ама шинди тә кансын.

Шишти аўлда парды,
Ешиллик гүлду сансын.
Ушаклар да шымарды
Гүн дә шилады фасыл...

Хем инсан, хем ешиллик,
Хем хайван сүрүлери,
Хепси-хепси метинник
Бу йашамайа сөлеер.

БЕНДӘ УМУТ ВАР.

Ол хеп шен, ол хеп шен,
Кавакта күшчаз,
Генишлен, генишлен
Сапада йолжаз.

Иил, иил, сән дереә
Ии кокулу сүүт,
Севгилик үреемә
Беним гелсин бүүк.

Сиз үзүн, сиз үзүн
Узаа, булутлар:
Дуун олсун бу гузун
Бендә умут вар.

КАЛКТЫ ДУМАН.

Гелди май, калкты думан
Гүн да инди су ичмää.
Конду чичежää куван,
Кокулу чичää.

Биаз чичежик чийли
Белиндä куван кушак,
Сансын биаз гөлмек гиммиш
Бир усул ушак.

БИРИНЖИ МАЙ

Тавшагжык гиби атлээр
Гүнеш далгадан далгайа;
Ушаклара алатлээр
Биринжи Май — ени сабаа.

Мави гөктә гүн дууэр
Ки күчүжүклери өпсун.
Күчүжүкләр да бүүер, —
Хепсигии пек севинсин.

Дышарда Биринжи Май
Чалар кушлары сеслеер.
Ушакларлан ойнамаа
Биринжи Май истеер.

ИЛК ИАЗ.

Дөнүшөр кыш долайымызда, —
Савашэр йалпакланмаа о даа.
Йок, кысалды сенин өмүрүн,
Кайдылар сенин гүннерин!

Тепинер кыш дышарда,
Дуунмеси шансора боша:
Улуерлар чукурлар судан,
Верилерләр карлар хептән.

Сачаклар гежә гүндүз аалээрлар,
Йашлары топраа йаа гиби йарэрлар.
Иижә лүзгержик гүндуусундан үфлеер,
Йамурдан хабер о бизә гетирер.

Кырлар херерси ешил-чичек,
Башчалар да бүтүнүнә ешиллик.
Гүзлүкләр чалкаланэрлар гержик,
Ердән вақытта оннар чыкык.

Хайлидән каракуш сыклыккан йалварэр,
Былдыркы йувасыны шинди буламээр.
Ушакларын умудуна о дурэр,
Оннарын йардымына о йалварэр.

ТУДОРКА, МАРИ!

Тудорка, мари, шен олсана,
Бендәнәә гүлерәк баксана;
Урежиими да бирдән ачсана,
Татлы лафларна йол йапсана!

Генчликтән даа сени айырдым,
Сана умудумнан бән койулдум.
Урежиимдә benim сән тутулдун,
Гөзүмүн шафкыны сән алдын.

Майылыма бән битмәк буламам,
Сени гөрдүүнән еримдә дурамам.
Хеп бүүерсин, бойуннан калкынэрсин,
Нижә чичеклик бана гелерсин.

Хеп бракырдым о гүнү өтеә, —
Гөрдүм, ани бу диил ииләә.
Карартым да шевкли еттим —
Сениннән өмүрүмә еш олдум.

КУСТУ БЕЙГИРЖИИМ.

Беним бейгиржиим истәмеер качмаа,
О дүрүк — дөнүшер йатмаа.
Ким вар колай ону аннасын,
Нечин о шинди күссүн!

Чекеттим бәи онуннан илкиндән:
Сүт гетирдим калаанын өнүнә,
Отчаз торбажыма йолдум чайырдан —
Ташыдым чок она имәә.

Ама о хеп хайлазланәр качмаа,
Хеп истеер йатыпта бана бакмаа.
Ким вар колай ону аннасын, —
Нечин о шинди күссүн?..

КЫРМЫЗЫ ГАЛСТУК

Гүниәр учарлар, йыллар гечерләр
Боба хеп кенди чожууна бакар:
— Дүн сенин илк лафыны ишиттим,
Диил чоктан да адымьны гөрдүм.

Бән сени чок ташыдым кужаамда,
Хем үйкүнү да сенин карудум;
Гөзәл чичекләр гиби башчада —
Бән сени, ал гүлүм, буудүрдүм.

Некадар тез сән, чожуум, етиштин,
Не тез исләә окумаа үрендин;
Кырмызы галстууна севинерсин,
Мутлу мамуну да сән северсин.

Сенин гержик галстуун бойнундан,
Ангысыны ташыер хер-бир пионер,—
Бир парча копарылмыш о гелер
Бизим мемлекетин байраандан.

Филип Попаз

ЛЕНИН ЙАШЭЭР

Кремли дувары бойунда
Пек гержик чамнар бүүер
Мрамор мавзолей чиндä
Ленин бизим динненер.

Гагауз ерлериндä
Калын екиннär бүүер
Хер адамын үреендä
Паалы Лениним йашээр.

Гагаузда бааларлар
Чешмейлän шарап дөкер
Бизим ишчи инсаннар
Ленин йолундан гидер.

ХАЙДА, ВАНИ, ТРАКТОРУ

Хайда, Вани трактору
Бакма хич бана дору.
Гөзлерим беним ешил
Сенин ичин оннар диил.

Кашларым беним кара
Ишә тә, гелди сыра.
Вани, сән бак ишинә
Бакма бана бошуна.

Иштә гиргин олажан
Озаман лафа дуржам.
Сән дә бирдән аннайжан:
Сени севдим, хей бә жан.

ИАМУР

Йамур, йамур, сән дамна,
Шинди биздән сән коркма
Сән йысла, йысла бени,
Хем дә даа тутан кими.

Дионис Танасоглу

БИЗИМ ЛЕНИН.

Бизим Ленин йашады,
Йашады да савашты,
Зааметчи инсаннара
Йашамак ени бракты.

Аачлык, зеег хем чыплаклык
Биннән йыл инсан чекти,
Саде Ленин зорлуктан
Зааметчии куртарды.

Ленин варды үретмää,—
Бизи йола чыкарды
Онун буук кувединä
Душман каршы дурамады.

О бир гүн гиби шафклы
Айдын етти дуннеә
Жүмлә инсан кайнашты.
Онун ардына гитмәә.

Онединжи йылында
Бүүк кысмет бизә душтү —
Ленин революциеә
Жүмлә халкы гөтүрдү.

ГАГАУЗ ТУРКУСЎ ЛЕНИНА.

Не гөзәл гүннәр гелди
Фыкарә ауллара;
Ким оннары гетирди
Бизә, гагаузлара?

Ленин — бизим бобамыз,
Ленин — бизим гүнүмүз.
Бизим кысметимизә
Ленин гелди дүннеә!

Не сой зор биз йашадык,
Не чок еттик чыраклык;
Ким душмандан куртарды
Бизи, гагаузлары?

Шинди гөзүмүз гүлер,
Унуттук кахырлары;
Ким бизи өлә север,
Бизи, гагаузлары?

Хепсимиз олдук бирлик
Колхозларын ичиндә,
Ленини биз пек севдик
Бизим ичеримиздә.

Йашамак башка дөндү —
Ишлеән дорулукта,

Йок аачлык, йок чыпаклык
Ишлеян севинмектә.

Ленин шинди йок. Ама,
Уреемиздә о дири;
Онун шафкына гөрә
Биз гидериз илери.

КОЛХОЗ ТУРКУСУ.

Насыл ислää бизä йашамаа
Бизим бу Совет Бирлииндä,
Сансыг о гүн даа пек йысыдэр,
Елимиз дә даа чок иш йапэр.

Бизим кырлар гөзäl ешерер,
Ишä гөрä севинмек гелер.
Хелä бакын о гүзлүклерä,
Насыл гүлүмсеерлär бизлерä.

Екиннери кәмил бүүдериз,
Ота оннары хич бракмээрыз,
Ко, чок тенä оннар дөксүннär,
Колхоз амбарлары долсуннар.

Чок йашасын Совет Бирли —
Колхозларын бүүк мемлекети!
Партия чок йыллар йашасын —
Жумлә халкларын шу кысмети!

КОЛХОЗ МААНЕЛЕРИ

Хелә сусун да сөслеин
Не чалажез сизә шинди,
О гөзәл йашамак ичин
Биркач маанә сиз ишиндин...
Лә, лә, лә, лә, лә...

Беним бобам фыкарейди,
Ен ни чобан олду шинди.
Сүрүләрләң кыр-чайырда
Колхоза ондан чок файда.
Лә, лә, лә, лә, лә...

Батүм бригадир шу олду,
Ишлери о камил койду,
Ама не гиргин йыңсаннар
Пеливандыр хепси оннар.
Лә, лә, лә, лә, лә...

Беним анам героиня
Ушак бууттү онбирәдән,
Колхоз она йардым верер,
О да бизә пек севиңер.
Лә, лә, лә, лә, лә...

Шүкүр деерис партией,
Шүкүр деериз йашамайа
Онун ардына гидериз,
Коммунизмайы дүзериз
Лә, лә, лә, лә, лә...

ИЛК ЙАЗ ГЕЛДИ.

Илк йаз гелди колхоза
Биз чыктык кырымыза.
Биз чыктык кырымыза.
Файдалы ишимизә.

— Не сой шендир бу инсаь
Ишлерә дә чалышкан!-
Биз чыктык кырымыза.
Файдалы ишимизә.

Ха топрак, кара топрак,
Не тазә, бесли топрак.
Не тазә, бесли топрак.
Тракторун иши не пак.

«Не гиргин бу сүатулар
Чадырлы трактористләр!»
Не тазә, бесли топрак.
Тракторун иши не пак.

Илк йаз сүрмеси битти
Колхоз чок екин екти.
Колхоз чок екин екти
Кырлар гөзәл ешерди.

— Хей, достлар, трактористләр,
Пек майыл сизә кызлар!
— Саа олун, хей кумалар,
Шансора сиздә ишләр!

ХЕЙ ЧОБАН!

Хей чобан, шен олан,
Лазымны адамсын сән.

Хеп кырда, байырда
Сендән чок бизә файда.

Кузулар, койуннар
Не гөзәл, тойан оннар.

Хеп кырда, байырда
Сендән чок бизә файда.

Чок кузу хем йапаа
Гетирерсин колхоза.

Хеп кырда, байырда
Сендән чок бизә файда.

Чалышкан хем метин,
Сән бир орден каблеттин.

Хеп кырда, байырда
Сендән чок бизә файда.

Николай Танасоглу

СУ ИОЛУНДА.

Дан ериндән гүн дууэр,
Бир куш далда жывырдээр,
Кушун түүжәз аазында,
Иуважыы да сачакта.

Сииредәркән о кушу
Аклым чайыра учту,
Зерәм үрежиим сөлеер —
Иарим йолжазда беклеер.

Дартынып вардым суйа,
Чыктым даражык йола,
Чайыр ичи салат чичек.
Иарим бана лаф кат'чек.

Ики бакыр су чектим,
Хасамы да дүзелттим;
Йары йолу гитмедим
Йаримнән каршы гелдим.

Гөзәл калпак башында,
Қара растык кашында,
Лаф катгы да йаклашты,
Елимдән чичәә алды.

Дуймадык нижә гелдик
Токатлара етиштик.
— Севгидим, Ана,— деди
Урежиим сендә калды.

ЧАДЫР МААНЕЛЕРИ

Колхозун кырларында
Бир бөлүк кыз йарышэр,
Бригадир да орада
Оннара майыл олэр.

Чадыр-Лунга колхозун,
Кырлары пекчә узун,
Хич та коркма, хей ба жан,
Баша шинжик чыкажан.

Башчада бир генч кызчаз,
Ишиндә — нижәл кушчаз.
Мари кыз, сән бак бана,
Биркач лаф деим сана.

Хавада бир куш учэр,
Чожук кызлан булушэр:
— Бирери биз гележез,
Пек татлы да йашайжез.

Хайван фермасында вар
Чок гөзәл бузаажыклар;
Бузаажыйка шен дурэр
Хем пекчә фодуллаанэр.

АНЫЛМЫШ ЧАДЫР-ЛУНГА

Дан ери гөзәл арды
Чадыр көйүн башында,
Көйдә хепси калкышты
Аклылары колхозда.

Гүн да дуумаа башлады
Бир сырлы сини гиби,
Шафкларны ерә атты
Вараклы симнәр гиби.

Көйдән бир таш йол чыкәр
Доланма ширит гиби,
О йолдан кыра гидер
Тракторлар тыртыл гиби.

Ким алды бүүк бааланты
Чок сүт, йааны чыкарсын?
Ким аяк топламады
Колхозу зенгиннетсин?

О бир жөмерет гагауз
Колхозун сөзлү башы,
О бир кайретли хем уз
Гагауз депутаты.

Чадыра чок гелдиләр
Түрлү делегациялар:
Мажарлар хем кытайлар,
Булгарлар хем поляклар.

Оннар гелди аннамаа
Нижә топрак ишленер,
Оннар гелди үренmäя
Нижäl хайван бакыләр.

Чадырлы колхозчулар
Пек кәмил чифтчидирләр,
Бүтүн дүннея даалды
Оннарын шанлы ады.

Алексей Тукан

ОКТЯБРЬ

Калкты инсан
Бүү, күчүү,
Калкты буук кувет —
Касаба хем кый.

Хер ердән топландылар,
Партиянын долайына сыкылдылар.
Касаба — түфек, кый — екмек,
Бүү, күчүү калктылар
Буржуйлары уратмаа гиттиләр!

КАРАГӨЗКА.

Не мари, карагөзка, бакэрсин,
Гежә гүндүз ардыма гезерсин.
Хер гежә дүшүмә гирерсин,
Гүндүз дә гөлгемә басэрсин.

Сенин бетеримә йок раадым,
Уреемдән чыкмээр кахырым.
Сенсиз бана йашамак йок,
Макар ки дүннедә кыз чок.

СПУТНИК.

Спутник, спутник паалы учан,
Сана шашэр хербир бакан.
Сән долайлээрсин дүннеи,
Сийр едерсин бүтүн ери.

Йылдыз, йылдыз, гөзäl йылдыз
Уч чок вакыт үсек хем уз.
Дүнней гиргин сес ет
Йашамак, кысмет метет.

Вани Чакир

ЕНИ ВАҚЫТ — ЕНИ ЯШАМАК.

Яа гелиниз, бакыңыз,
Насыл бүүн яашамамыз —
Варлыклы хер ерелермиз,
Куветли колхозлармыз.

Екин долу амбарлар,
Боллуклу биздә баалар.
Пулуу чекмеер бейгирләр —
Ишлеер шинди тракторлар.

Зееделенди хайваннар,
Чок маасул верер оннар
Бүүн колхозун гелири —
Банкта миллионнары.

Башчалар чичек ачэр,
Ичиндә генчләр ишлеер.
Топлайжез лаана, бибер —
Хер бир ешилик бүүер.

Киат билмәз шинди йок,
Школа вар биздә пек чок —
Капулар хепси ачык,
Салт истә ол уреник.

ГЕЛИНИЗ БИЗӘ.

Севиниптә биз дейжез,
Бүтүн дүннә генчлернә:
— Фестивала гелиниз,
Ел бизә сиз вериниз!

Бизә инсан хепси бир —
Бизим сырайа сән гир,
Кол-кола тутунажез
Кардаш гиби олажез .

Еер истәрсән үренмәә,
Еер истәрсән раат буюмәә —
Гел бүлә чалышажез
Услулуу да коруйжез.

Бак нижәл исләә биздә,
Йарын ко олсун сиздә,
Генә бөлә енгинник —
Ко йоколсун бойарлык .

Бөлә Ленин үретти,
Сеси даа сизә гитти.
Билин ону дериндән
Гидин онун йолундан .

ИЛК ЙАЗ.

Херерси ешил килим,
Ешерди биздә кырлар.
Хайдин кыра гиделим,
Чыырэр бизи фиданнар.

Бүтүн топрак уйанэр,
Кар йок шинди бир ердә.
Тракторлар кырда ишлеер,
Колхоз екер хер ердә.

Дышарда солук илин,
Апрелдә кырлар ачэр.
Дуум гүнү Ленинин —
Инсаннар йорту тутэр.

ЧИЛИНГИР.

Дүүер чилингир өрсү,
Чекижи хайландырып,
Кывылжын сүрү-сүрү
Демирдән фырлээр сарсып.

Өрс хеп арасыз өтөр,
Текерлек инсан сыкэр.
Чифтчиләр пулуу беклеер,
Усталар нажак бүлеер.

Дран-дран-дран хем дзин-дзин-дзин,
Сыжактан өрс пек баарэр.
Дышарда вакыт кызгын
Чифтчий тарла чаарэр.

ИЧИНДЕКИЛАР

Сөзбашы — <i>Д. Танасоглу</i>	3
Ени вакыт — <i>В. Стефоглу</i>	16

ЕВЕЛКИ СЕСЛАР

Халк түркүлери

Ай даайым, даайым — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	31
Тудорки — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	33
Стуени — топлады <i>Л. Покровская</i>	34
Стуйан хем түрк пашасы — топлады <i>Л. Покровская</i>	36
Ланка хем түркләр — топлады <i>Л. Покровская</i>	38
Мари, ай далма фиданы — топлады <i>Н. Танасоглу</i>	40
Илия оолум — топлады <i>С. Топал</i>	41
Мирчу — топлады <i>С. Топал</i>	43
Маринки — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	44
Дүнүрлүк түркүсү — топлады <i>Л. Покровская</i>	45
Анивин түркүсү — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	46
Гелин түркүсү — топлады <i>Л. Покровская</i>	47
Гелин түркүсү — топлады <i>Л. Покровская</i>	48
Гелин түркүсү — топлады <i>Н. Танасоглу</i>	49
Гелин түркүсү — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	50
Дүйн түркүсү — топлады <i>Л. Покровская</i>	51
Аалама, Илянка — топлады <i>Н. Танасоглу</i>	53
Генчежик олдум — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	54
Илянка — топлады <i>Л. Покровская</i>	55
Кадифедандир о сеси — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	57
Уүсүз түркүсү — топлады <i>Л. Покровская</i>	59
Уүсүз түркүсү — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	60
Уүсүз түркүсү — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	61
Ааламак түркүсү — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	62
Пазара каршы — топлады <i>Л. Покровская</i>	63
Улу даа — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	64
Турни — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	65
Ески маанеләр — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	66
Маанә — топлады <i>Ф. Попаз</i>	68
Оглан, Оглан — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	70
Минувша — топлады <i>Л. Покровская</i>	71

Кыз хем чожук — топлады <i>Л. Покровская</i>	73
Хей гиди, жаным — топлады <i>Л. Покровская</i>	75
Кирез түркүсү — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	77
Сондурманын башында — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	78
Чешмә башында — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	79
Бән чешмәй вардыйдым — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	80
Сендеки кашлар — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	81
Башым арээр — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	82
Шу баа чотуун алтында — топлады <i>Н. Танасоглу</i>	83
Шүкүр ани ешледим — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	84
Маави чичек — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	85
Жумбушлу маане — топлады <i>Л. Покровская</i>	86
Үшүдүм — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	87
Нердә, Пети, нердә — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	88
Маави чичек ачажек — топлады <i>Ф. Попаз</i>	89
Кысметтән дә дадажес — топлады <i>Ф. Попаз</i>	90
Чиксана, мари Лянка — топлады <i>Ф. Попаз</i>	91
Чиндә сабайлан — топлады <i>С. Топал</i>	93
Туна башында — топлады <i>С. Топал</i>	94
Чекиргә — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	95
Падишахтан кнат гелди — топлады <i>Н. Танасоглу</i>	96
Варшава — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	98
Қазаклар — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	99
Солдат түркүсү — топлады <i>Л. Покровская</i>	100
Бессарабия зенгин — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	102
Сөлеишләр хем билмейжеләр — топлады <i>Д. Танасоглу</i>	103

М а с а л л а р

Иванчу — топлады <i>А. Тукан</i>	109
Пирку — топлады <i>А. Тукан</i>	113
Тамах гаарга — топлады <i>А. Тукан</i>	118
Қалина — топлады <i>А. Тукан</i>	121
Балакир хем чорбажы — топлады <i>А. Тукан</i>	123
Ганиш — топлады <i>А. Тукан</i>	125
Туку — топлады <i>А. Тукан</i>	133
Айы кулаклы чожук — топлады <i>В. Чакир</i>	139
Тодур — топлады <i>Н. Танасоглу</i>	147
Себепли су — топлады <i>К. Крецу</i>	150
Доорулук — топлады <i>К. Крецу</i>	151
Падишах хем ешек — топлады <i>К. Крецу</i>	152
Ики кардаш — топлады <i>К. Крецу</i>	153
Насреддин Хожа фикрлары	155

БУУНКУ ҒАЗЫЛАР

Н. Арабаджи

Бизим Друми	167
Октябрь гелмиш	170

Ғашасын Советләр	174
Кишинев	175
Н. Бабоглу	
Шүкүр, партия, сана	177
К. Василиоглу.	
Фермада, узак ердә	179
Бизим колхоз	180
Д. Карачобан	
Чырак түркүсү	181
Нистру	183
Толу	184
Ай...	185
Мылчы	186
Чекиргә	187
Ғамур	188
Бендә умут вар.	189
Калкты думан	190
Биринжи май	191
М. Көсә	
Биринжи май	192
Илк йаз	194
Тудорка мари	195
Күстү бейгиржим	196
Кырмызы галстук	197
Ф. Попаз	
Ленив йашээр	198
Хайда, Вани, трактору	199
Ғамур	200
Мани, ба Мани	201
Қо ачсын илк йаз чичеклери	202
Д. Танасоглу	
Бизим Ленин	203
Ғагауз түркүсү Ленинә	205
Колхоз түркүсү	207
Колхоз маанелери	208
Илк йаз гелди	209
Хей, чобан	210
Н. Танасоглу	
Су йолунда	211
Чадыр маанелери	213
Асылмыш Чадыр-Лунга	214

А. Тукай

Октябрь	216
Карагözка	217
Спутник	218

В. Чакыр

Ени йашамак	219
Гелиниз бизә	220
Илк йаз	222
Чилингир	223

1859
КАПИТЪ ВОЛГОРЕНСКЪ

Изданіе 1-е, 40 коп.